

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1125089/1

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב יעקב זמיר, הרב מימון נהרי, הרב ציון לוז'אילוז

המערערת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד עזרא אשרי)

נגד

המשיב: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד דוד טובול)

הנדון: החזר מתנות שנתנו הבעל ומשפחתו ב'מורדת' בכלל ובמרידה שבבגידה בפרט

פסק דין

לפנינו ערעור על [פסק דין של בית הדין האזורי רחובות](#).

להלן מסקנת פסק הדין:

"לאור האמור לעיל בית הדין פוסק:

א. הדירה שברח' [...] הרשומה על שם שני הצדדים שייכת לבעל.

ב. המניה באגד הרשומה על שם התובע שייכת לו.

ג. הצדדים חייבים לשלם לאבי התובע מר [...] 400,000 ש"ח שהלווה להם בתאריך כ"ד בסיוון תשע"ב (14.6.2012) לצורך קניית דירה. נציין שכסף זה נמצא אצל קבלן – הצדדים נתנו לו כסף זה לצורך רכישת דירה, ולאחר מכן הרכישה בוטלה. הקבלן ממתין לפסיקת בית הדין למי להעביר את הכסף, ולכן על פי פסק הדין הקבלן יעביר לאבי הבעל סך של 400,000 ש"ח.

ד. הסכום שהנתבעת חייבת לשלם לתובע עבור הרכב נכלל להלן בסעיף ז'.

ה. (1) לאור קביעת בית הדין שהדירה כולה שייכת לבעל, האישה [פלונית] חייבת לשלם לבעל לשעבר פלוני שכר דירה מלא עבור השתמשותה בדירה עד לתאריך ב' בטבת תשע"ז (31.12.2016) היא חייבת לשלם סך של 136,400 ש"ח.

(2) מיום ג' בטבת תשע"ז (1.1.2017) ועד שהאישה תפנה את הדירה [...] תשלם האישה לבעל סך של 2,900 ש"ח לחודש.

ו. המיטלטלין שבדירה יהיו שייכים לאישה ובית הדין מחייב אותה בסכום כסף עבור קבלת מחצית המיטלטלין. סכום זה נכלל באמור בסעיף ז'.

ז. הכסף בחשבון המשותף יחולק: שלושה רבעים – לתובע, רבע – לנתבעת.

ח. הכסף שבחשבונות החיסכון שעל שמות הילדים יינתן לילדים.

ט. בית הדין מורה לאישה לפנות את הדירה תוך שלושה חדשים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

י. סעיפים א, ה, ט נקבעו כדעת הרוב. לדעת המיעוט: לאישה שלישי מהדירה, תשלומי שכר הדירה שתשלם יהיו שני שלישים מהאמור לעיל ופינוי האישה מהדירה ייקבע בהליך פירוק השיתוף שיש לבצע.

עד כאן מסקנת [פסק הדין האזורי](#).

ביום כ"ג בכסלו התשע"ח (11.12.2017), התקיים לפנינו דיון בערעור האישה.

הצדדים ובאי כוחם חזרו על עיקר טענותיהם ומענותיהם כפי שפורטו באריכות בכתבי הערעור וההגנה. להלן תקציר הדברים שנאמרו בדיון:

בית הדין: עברנו על החומר ולכן תאמר את הערעור בקצרה.

בא כוח המערער: פסק דין התחלק לשתיים:

ב־2014 ניתן פסק דין לגירושין שחייב את האישה בגלל שזינתה עם מר [ג'], לא כתבו שהיא מורדת. הצדדים התגרשו לאחר שהבעל סירב כמה פעמים. לאחר מכן נדון עניין הרכוש.

לגבי הרכוש: א. בית הדין 'יצר' עובדות לא נכונות, העובדה הראשונה שיצר לגבי [ג'], שעוד לפני פתיחת תיק גירושין היא מיד זרקה את הבעל והכניסה את מר [ג'], למרות שכל העדויות והראיות היו שהקשר ביניהם היה חצי שנה או שנה אחרי זה, אחרי שהבעל עזב את הבית.

בית הדין: אבל הם בנו את הכול על 'מורדת' לא על 'זינתה'.

בא כוח המערער: נכון ואני בא ואומר שהיא לא מורדת, רק 'זינתה', ולכן לא איבדה את רכושה. על מה הסתמך בית הדין? בית הדין בנה את הכול על תצהיר של הילד הקטן ואחר חצי שנה הילד כתב תצהיר אחר שמבטל את התצהיר הקודם וחזר בו ואמר שכתב זאת בלחץ האב. בנוסף אני אומר: כל תהליך הגירושין נבנה על ידי הבעל, הוא משך כספים מהחשבון המשותף, הוא כותב בתחילת סעיף 11 לתביעת הגירושין הוא כותב: "אין סיכוי לשלום בית, הם חיים בנפרד בחדרים נפרדים, ישנים בנפרד מעל שנה ולפנינו בני זוג המורדים זה על זה." הוא כותב זאת בעצמו, גם אין תביעה לשלום בית גם לא היה ניסיון כזה. הבעל עזב מרצונו את הבית הוא פחד שתהיה משטרה, ולפני שהגיש את תביעת הגירושין הוא משך מהחשבון המשותף ארבעים ושישה אלף שקל, והוכחתי את זה, זה סימן שהוא מתכנן משהו. גם הבאתי אישור שהוא משוטט באתרי הכרויות, ולכן האישה לא מורדת רק 'זינתה', והשאירו אותה בלי דירה, בלי רכוש, בלי שום דבר. הם טענו שאביו קנה את כל הדירה ונתן מתנה, ופירטתי: אפילו מבחינה הלכתית יש דעות לכאן ולכאן, ורוב דעות פוסקים שיש דירה בטאבו על שמה, אבל מעולם לא דנו מי קנה את הבית. הבעל הציג מסמכים שאביו שילם אבל לא את כל הבית, מתוך מאה וחמישה עשר אלף דולר שהבית עלה הוא שילם שבעים אלף דולר, איפה השאר?

בית הדין: יש לכם תדפיסים וראיות על התשלומים?

בא כוח המערער: לא ניתן להמציא תדפיסים מלפני שבע עשרה שנה.

(בא כוח המשיב: בסליק של הבנק אפשר...)

והיות כי האישה והבעל רשומים בטאבו על הדירה 'חצי חצי' ממילא הדירה שייכת לשניהם. ויש עוד טענות שכתבתי בערעור.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לגבי החשבון המשותף – לא הבנתי למה לא 'חצי חצי'. אז מה הם אמרו? המיטלטלין. המיטלטלין זה הכול חפצים ישנים, כמה הם כבר שווים? גם לגבי הרכב, הבאנו ראיות שהוא ישן ודולף ממנו הגשם והוא שווה שמונת אלפים ש"ח, ובית הדין לא קיבל את זה כראיה, ואת רוב הכסף בחשבון המשותף – שאמור להיות חצי חצי – נתן כמעט הכול לבעל ולאישה השאיר ארבעים אלף ש"ח.

הנושא השלישי, שבית הדין לא פסק בעניין הזכויות מהעבודה שזה חלק מהרכוש המשותף ולא נתן דעתו על זה בכלל. וגם לגבי המניה באגד, למרות שהמניה נרכשה חודש לפני הנישואין אבל היא הייתה אמורה להינשא לו עוד קודם, היא כבר הייתה בהריון. הדבר האחרון שנשאר, לגבי ההלוואה – הצ'ק – לגבי ההלוואה של האבא ארבע מאות אלף: הנוסח של השורות האחרונות "מתחייבים להחזיר" אבל האישה חתמה על הצ'ק אבל לא חתמה על שתי השורות האחרונות, זה תוספת שהוא כתב לאחר חתימת האישה.

בית הדין: בשביל מה היא חתמה על הצ'ק אם זה לא הלוואה ואין שום התחייבות?

בא כוח המערערת: לא יודע, היא חתמה שהיא קיבלה, זה כספים שלהם. השורה שמתחילה במילים "מתחייבים להחזיר" לא כתוב שהכסף הזה הלוואה. לאחר שבע עשרה שנות נישואין ולאחר שהביאה ארבעה ילדים האישה לא קיבלה כלום, כמעט, ארבעים – חמישים אלף שקל, מעבר לזה לא קיבלה כלום, האומנם?!

בית הדין: נשמע את התשובה.

בא כוח המשיב: לגבי הצ'ק, מדובר בבעל תמים, ישר ותם לב, כי בזמן שהלכו להורי הבעל להתחנן לקבל ארבע מאות אלף שקל כדי לשדרג את הבית שלהם, למכור בית קטן ולקנות בית גדול, ואמרו "אנו לא נצליח למכור את הבית" וביקשו שיילוו להם ארבע מאות אלף, אחיו לא ידעו מכך. אבל הוא עצמו לא ידע שהיא כבר מתחילה למרוד ומתחילה לבגוד בו מאחורי גבו, הוא גילה התכתבויות שלה מעל שנתיים באינטרנט עם גברים זרים, והוא הטיח בה את הדברים ואז היא אמרה לו: "אתה מטיח בי אני אוציא אותך מהבית, אני הולכת למשטרה ומתלוננת עליך." והיא כבר בקשר עם [ג'], והיא מגישה תלונה במשטרה, ואחרי שנגמר ההרחקה הוא בא הביתה מנסה לפתוח והיא החליפה את הצילינדר, ואני מתחנן אליהם "תחזירו את המפתח" כי אם הוא יפרוץ לבית היא תתלונן במשטרה על פריצה [...]

היא אומרת לו: "אתה לא נכנס הביתה"...

בא כוח המשיב: לגבי המרידה, הוא בגיל עשרים ואחת הוא מסיים צבא, מאיפה יש לו כסף לקנות דירה?

בית הדין: אני שואל אותך שתתייחס לדין מורדת, יש לכם הוכחות לזה?

בא כוח המשיב: בכל הדיונים הוא ביקש לחזור לבית, זה לא משפט שערך חצי שנה, היא זרקה אותו מהבית והיא מורדת. ולא רק זה, היא החליפה את הצילינדר ולא נתנה לו להיכנס, היא גם ממרידה את הילדים ואומרת להם, תגידו לאביכם שלא יעז לחזור הביתה.

בית הדין: האם בית הדין האזורי שאל את הצדדים האם הם מסכימים לדון לפי דין תורה או לפי חוק יחסי ממון?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בא כוח המשיב: אנו אמרנו מהתחלה שרוצים רק לדון לפי דין תורה, לפי ההלכה.

בא כוח המערערת: מעולם לא שאלו בכלל, להפך, ויצאתי מתוך הנחה שידונו לפי חוק יחסי ממון, כך בתי הדין דנים.

בית הדין: יש טענה של ההלוואה שהאבא שלו הלווה להם. נניח שזה נכון, מדוע האבא שלו לא יתבע אותם, שיפתח תיק תביעה, למה היא צריכה לשלם לבעל כסף שלטענתו הלווה לה?

בא כוח המשיב: היא הלכה יד ביד עם הבעל כאשר שהיא כבר יודעת שהיא רוצה להתגרש ממנו, הם הלכו יחד וחתמו והסכימו שהם מחזירים את הכסף לאבא.

בית הדין: אבל מה זה קשור? למה בית הדין יגיד שיחזירו את הכסף לבעל? שהאבא יתבע אותה, יש טענה "לאו בעל דברים דידי את".

בא כוח המשיב: אם לא תהיה ברירה יתבעו אותה אבל למה, יש פסק דין...

בא כוח המערערת: רוצה להשיב. חוץ מהתלהבות וגיבובי דברים אין שום דבר בחומר הראיות, ב־20.1.2014 היה דיון שהבעל רצה לחזור הביתה, ואני אומר וגם האישה מסכימה "אם הוא רוצה, שיבוא ויתנהג בזהירות." ובית הדין הציע לו לא לקחת מפתח ולא לעשות פרובוקציות, היא הסכימה אז שייקח מפתח רק שישב בשקט.

בית הדין: אבל זה היה שהיא כבר הייתה אז בכית עם גבר זר.

בא כוח המערערת: אני אומר שזה לא נכון, ואני אומר שרק אחרי חצי שנה לאחר שנפתח תיק הגירושין על ידי הבעל היא הכניסה את [ג'] הביתה [...]

עד כאן בקצרה מהדברים שנאמרו בדיון.

בית הדין ניסה בדיון להציע לצדדים פשרה מסוימת אולם הדבר לא צלח בידיו.

והנה, אחר הדיון בערעור הוציא בית הדין ביום כ"ד בכסלו התשע"ח (12.12.2017) החלטה כדלהלן:

בטרם תינתן החלטה לגופו של ערעור, בית הדין מורה לצדדים להמציא לבית הדין כל מסמך, קבלה, או כל הוכחה אחרת, על אופן התשלום עבור הדירה שברח' [...], ומי היה המשלם.

כמו כן, המשיב ימציא לבית הדין עותק מחוזה הרכישה של הדירה הנ"ל, על ידי הצדדים.

המסמכים הנ"ל יומצאו לבית הדין תוך ארבעה עשר יום ממועד החלטה זו.

בהעדר המצאת המסמכים הנ"ל במועד הנ"ל, בית הדין ייתן את החלטתו על סמך החומר שבתיק בלבד.

כן הוציא בית הדין עוד החלטה באותו יום כדלהלן:

בפנינו ערעור על החלטת בית הדין האזורי מתאריך ד' אייר ה'תשע"ז (30.4.17).

כחלק מהערעור נטען על ידי המערערת: מדוע לא עומדת לה הזכות לקבל מחצית מזכויותיו של המשיב על פי איזון המשאבים כמקובל, ובהתאם לחוק יחסי ממון.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מעיון בפסק דינו של בית הדין האזורי לא מצאנו התייחסות לטיעון זה כלל, וכך לא נוכל לדון בו בשלב זה.

אשר על כן מחליט בית הדין:

בית הדין פונה לכבוד בית הדין האזורי להשלים את פסק דינו בהתייחס לתביעה זו.

לאחר קבלת השלמה זו, תועבר החלטת בית הדין האזורי לתגובת הצדדים, ולאחר קבלת תגובות הצדדים תינתן החלטה לגופו של ערעור.

לאחר מכן, ביום כ"ה בכסלו התשע"ח (13.12.2017) התקבלה בבית הדין הודעה מטעם בא כוח המערערת כדלהלן:

על פי החלטת בית הדין הנכבד מיום 12.12.17 מצרפת המערערת את המסמכים הבאים:

חוזה רכישת הדירה על סך 118,000 דולר – נספח ב'.

קבלת תשלום על סך 40,000 דולר מיום 19.12.96 – נספח ב'.

קבלת תשלום על סך 38,000 דולר מיום 31.12.96 – נספח ג'.

הקבלות ב' ו'ג' עבור שני התשלומים האחרונים על פי הסכם.

תשלום הראשון שולם עם חתימת ההסכם.

התשלום הראשון שולם ע"י הצדדים מכספי החתונה.

קבלות ב' ו'ג' המתייחסות לשני התשלומים האחרונים, מהם עולה כי מוכר הדירה מאשר כי קיבל את הכספים מהאבא של [פלונני] במזומן.

אין בכך כדי ללמד שאכן מקור הכספים היו ממנו. ייתכן בהחלט שהכספים שייכים ל[פלונני].

יתרה מכך, העברת הכספים במזומן נעשתה מחשבון [...] בנק הפועלים סניף [...] על פי הידוע חשבון זה לא שייך לאבי הבעל כלל.

ראה מסמך אחר – נספח ד' שנטען לגביו שאביו של [פלונני] שילם עבור מניות אגד לבנו [פלונני].

במסמך זה – הועבר שיק של האבא של [פלונני] משוך על בנק הפועלים מחשבון [...] מס' סניף [...] חשבון זה אינו תואם את החשבון המוזכר בנספחי ב' ו'ג'.

אמור מעתה כי העברות הכספים במזומן לבעל הדירה כאמור בנספח ב' ו'ג' לא נעשו מתוך חשבוננו של אביו של [פלונני].

אמנם הקבלות שויכו לאביו של [פלונני], אך אין בכך כדי ללמד מה מקור הכספים.

ייתכן בהחלט שאביו של [פלונני] ניהל את המשא ומתן ואת רכישת הדירה אך מקור הכספים שייך בני הזוג.

מכל מקום האישה – לא התעסקה ברכישת הדירה מאחר והייתה מטופלת בילדים קטנים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ביום ל' בכסלו התשע"ח (18.12.2017) התקבלה בבית הדין תגובת בא כוח המשיב ובה הגיב באריכות על דברי בא כוח המערער.

ביום ו' בטבת התשע"ח (24.12.2017) התקבלה בבית הדין החלטה משלימה של בית הדין האזורי לפסק הדין נשוא הערעור בעניין איזון המשאבים ובה תוספת נימוקים בדין מורדת המפסידה מתנות שנתן לה בעלה, וכן הסבר שדין זה אינו עומד בסתירה לחוק יחסי ממון. עיין שם באריכות.

לאחר מכן, ביום ז' בטבת התשע"ח (25.12.2017), הוגשה לבית הדין "תגובת המערערת להשלמת פסק דינו של בית הדין האזורי".

בתגובה נטען כי לעניין חלוקת הזכויות הסוציאליות מהעבודה, בא כוח המערערת פנה לרואה חשבון מר ארז אך המשיב ובא כוח לא פנו אליו.

לעניין הפסיקה על פי איזון המשאבים כמקובל, בהתאם לחוק יחסי ממון, נטען כי על פי חוק זה אין להחריג בנדון דידן את הדירה כיוון שהיא נרכשה כמעט שנתיים לאחר נישואיהם ונרשמה בטאבו על שם שניהם.

עוד נטען שם כי האישה לא הודתה שלא שילמה כספים עבור הדירה, וזאת בניגוד לקביעת בית הדין אזורי בפסק דינו נשוא הערעור.

עוד נטען שם כי על פי בג"ץ בבלי בית הדין מחויב לפסוק על פי חוק יחסי ממון והלכה זו ביטלה את כל ההלכות הקודמות שניתנו בבית המשפט העליון, לרבות פסק הדין של השופט אלון שצוטט בפסק הדין נשוא הערעור.

עוד שלח באותו יום בא כוח המערערת גם תגובה כדלהלן:

לא ברור מדוע בית הדין הנכבד מטיל את המערערת להביא תדפיסי בנק להוכחת טענתה.

המשיב הוא זה המבקש להוציא מהמערערת את כל הדירה וחובת ההוכחה היא עליו.

במסמכים שהציג נכתב במפורש שהכספים שולמו במזומן! ומחשבון אחר שאינו מחשבון של האב כפי שהאישה הוכיחה בהודעה הקודמת.

אם לאבא היו כספים בחשבון עושים העברה מחשבון לחשבון או באמצעות שיק בנקאי.

מכל מקום – בבירור עם הבנק התברר כי לא ניתן להוציא תדפיסי בנק מלפני כעשרים ואחת שנה.

יתרה מכך, המערערת סבורה כי הדיון בנושא זה הוא שולי. טענותיה העיקריות כי אינה מאבדת את זכויותיה הקנייניות – מחצית הדירה מכל הסיבות שפורטו בערעור ובסיכומים שיוגשו.

ביום ט' בטבת התשע"ח (27.12.2017) הוציא בית הדין החלטה כדלהלן:

לפנינו החלטה משלימה של בית הדין האזורי בעניין איזון המשאבים ותוספת נימוקים לסוגיית מורדת המפסידה מתנות שאינה עומדת בסתירה לחוק יחסי ממון ולפסיקה האזרחית בחוק המתנה.

כמו כן הונחה לפנינו תגובת המערערת להחלטה זו והודעה שלפיה אי אפשר להמציא תדפיסי חשבון בנק מלפני כעשרים ואחד שנים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לאחר העיון בהחלטת בית הדין האזורי רחובות ובתגובת המערערת מחליט בית הדין:

על המשיב להמציא לבית הדין תגובה עניינית ומבוססת הלכתית ומשפטית לטיעוני המערערת ובא כוחה וזאת בתוך ארבעה עשר יום.

על המשיב להמציא את המסמכים הנדרשים ממנו בהתאם להחלטת בית הדין לפני שבעה ימים.

על הצדדים לפנות לבית הדין האזורי להמשך טיפול בעניין איזון המשאבים.

בשולי ההחלטה. בית הדין מביע מורת רוחו מהתנהלות המערערת שפעלה בחוסר תום לב, ולא טרחה להודיע לבית הדין על החלטת בית הדין (האזורי) להפנותם לרואה חשבון לצורך ביצוע האקטואריה.

ביום כ"ח בטבת התשע"ח (15.1.2018) התקבלה בבית הדין תגובת בא כוח המשיב עם נספחים כולל נספח של תדפיס חשבון עו"ש מבנק הפועלים שממנו, לדבריו, מוכח כי אב המשיב שילם את כל עלות הדירה.

ביום ח' בשבט התשע"ח (24.1.2018) התקבלה תגובת בא כוח המערערת שבה טען בין היתר:

[...] לא ראינו העברות כספים על סך 40,000 דולר הנותרים כפי שבית הדין ציין בהחלטתו, ובצדק [...]

הדירה נרכשה כשנה ותשעה חודשים לאחר נישואיהם. המשיב עבד בתקופה זו כנהג אגד וגם האישה – היכן הכספים שחסכו אז?

[...] בני הזוג החזירו את הכספים שקיבלו מההורים [...] כ־4,000 ש"ח לחודש, וכן האישה קיבלה פיצויים כ־40,000 ש"ח והעבירה אותם לאביו [...]

באותו יום הוציא בית הדין החלטה: "[...] על המשיב להמציא תגובה עניינית [...] עד למחר."

ואכן למחרת, ביום ט' בשבט תשע"ח (25.1.2018), התקבלה תגובת בא כוח המשיב.

לטענתו בין היתר: "[...] גם הסכום של ה־40,000 דולר עבר על ידי הוריו של הבעל בלבד ולא על ידי בני הזוג שבוודאי לא יכלו לחסוך סכומי כסף אלו."

לאור כל האמור מתברר כי יש הוכחות רק שאב המשיב שילם שני שלישים ממחיר הדירה ואילו על השליש הנותר יש ויכוח בין הצדדים מי שילם אותו. לטענת המשיב, אביו שילם גם את השליש האחרון ואילו לטענת המערערת שני הצדדים שילמו את השליש, אלא שלטענתה אף על פי כן מגיעה לה מחצית מהדירה הואיל והדירה נרשמה בטאבו על שם שני הצדדים בחלקים שווים.

דיון

עתה נעבור לבירור הערעור והתשובה לערעור לפי כל החומר שבתיק.

הנה, באשר לסעיף א בפסק הדין בעניין הדירה השאלות העומדות לבירור הן:

א. בעל שקנה דירה מכספו ורשם אותה בטאבו על שם אשתו – האם דין הדירה כדין מתנה שנתן בעל לאשתו?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. בהנחה שהאישה זכתה בדירה, האם אישה המורדת בבעלה מפסידה את הדירה שקנה הבעל מכספו ורשם אותה או חלקה על שם אשתו?

בעל שקנה דירה ורשמה בטאבו על שם אשתו – האם דינה כמתנה?

הנה באשר לשאלה הראשונה ידוע שיש מחלוקת הראשונים בדין בעל שקנה מכספו קרקע והוא רשם את אשתו בשטר הקנייה – האם יש בזה הקנאה לאשתו כמתנה או לא?

הטור (אבן העזר סוף סימן פו) כתב וזו לשונו: "[...] אבל שטרי חובות וקניית הקרקעות שעשה הבעל על שמה, הם שלה. ואם עשויים על שמה ועל שם בעלה, הם שותפות בין שניהם". עכ"ל. ומקורו הוא בתשובת הרא"ש (כלל צו דין ד).

אולם בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן תתקנז) כתב שדווקא כשהאישה בחזקת שיש לה נכסי מלוג וטוענת כן הדין עימה "אבל אם אינה מוחזקת בכך, עליה להביא ראיה ואינה נאמנת אפילו בשבועה, לפי שכל מה שיש לה לאשה הוא בחזקת הבעל" כי "סתם אשה [...] נושאת ונותנת בתוך הבית". עיין שם.

והובא בדרכי משה על הטור (שם ס"ק ח), ועיין בבית שמואל (על השולחן ערוך שם ס"ק טז).

ועיין עוד בהגהת הרמ"א בשולחן ערוך (חושן משפט סימן סב) ובסמ"ע (שם ס"ק ה) ובש"ך (שם ס"ק ז).

ועיין בשו"ת שארית יוסף (סימן עה) בדין בעל שקנה בית מכספו וכתב בערכאות על שם אשתו, שכתב: "שמה עשה כדי להבריא מבעלי חובו ולא גמר ליתן לה". ע"ש.

אולם בשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן לח) תמה עליו שאין בידינו לבטל סתם מתנה לומר שעשה כן להבריא מבעלי חובות וראיה מהגמרא בכתובות (עח, א). ולכן הכריע (שם) שמכיוון שנרשם על שמה הווי שלה. עיין שם.

והנה, בערוך השולחן (סימן סב אות ו) כתב וזו לשונו:

כבר ביארנו דבזמנינו אין שום ראיה מה שנכתבו קרקעות על שם האשה ואפילו נתקיים בערכאות מפני שהרבה עושים כן מפני איזה טעמים שיש להם ואין כוונתם להקנות להן לכן צריכים הדיינים להיות מתוך בזה מאד מאד.

אולם בזמן הזה מנהג בתי הדין הרבניים בארץ לפסוק על פי הרישום בספרי האחוזה (טאבו): מי שהדירה רשומה על שמו – היא שלו, ואין הדבר תלוי בשאלה מי שילם עבור הדירה, וכמו שפורסם בהרבה כרכי פסקי דין רבניים:

עיין פד"ר (חלק א עמוד 117) של הרכב הדיינים הגאונים: א' גולדשמידט, ש' ש' קרליץ וי' בבליקי שכתבו וזו לשונם:

[...] וידוע שעכשיו נוהגים לרשום רכוש, וביחוד דירה למגורים, על שם שני בני הזוג, במכוון שלשניהם תהיה הבעלות על הרכוש. הרישום מורה שזה ששילם, או שילם יותר, נתן את היתרה בחלקו במתנה לשני. לכן אין לבטל בזמן הזה רישום המקנה ומחזיק בעלות לזה שנרשם על שמו, מתוך ספיקות אולי לא היתה הכונה למתנה. וכן מוכח מתשובות החתם סופר (חושן משפט סימן קמב) [...] וכן כתב המהרש"ם [הנ"ל] [...] לפיכך בנדון דידן אין לנו להכנס לבירורים מי שילם את התמורה כי שילם מי ששילם – בית מכיון

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שנרשם על שם שניהם שייך הוא לשניהם בחלקים שווים, וממילא גם כל הכנסות הבית הן של שניהם בחלקים שווים [...]

עכ"ל.

וכן כתבו שם בעמ' 283. ועיין עוד בחלק ה עמ' 277 (דיבור המתחיל "ומכיון שהמערערת") ובחלק ו עמוד 262–263.

ושם כתבו הדיינים הגאונים י' ש' אלישיב, סאלמן ח' עבודי וא' גולדשמידט זצ"ל כי אין הכרח לומר שהרשב"א והרא"ש הנ"ל פליגי כי בתשובת הרא"ש "המדובר הוא כשאין לנו כל הוכחה שהבעל הוא שהוציא הכסף מכיסו, ויש על כן להניח שאם כתב בשמה – ראה שזה שלה", ואילו הרשב"א מדבר "שברור לנו שהבעל הוציא את הכספים מדליה", ובזה: "הרי יתכן לומר שגם להרא"ש לא קנתה כי אמרינן 'לפיוסא בעלמא הוא דעבדא'. " עיין שם.

ועיין עוד בפד"ר חלק יא עמ' 120 ועמ' 253 וחלק יג עמ' 144 ועמ' 314–316.

לפי האמור, בנדון דידן שהדירה רשומה על שם הבעל והאישה בחלקים שווים, הרי שלכל אחד מהם יש בעלות על מחצית מהדירה גם אם נקבל את טענת הבעל כי הוא שילם (מכספי אביו) על כל הדירה, כיוון שאנו אומרים שהבעל נתן את מחצית הדירה במתנה לאשתו.

דרך אגב, יש להעיר כאן על מה שכתב אב בית הדין בפסק הדין נשוא הערעור וזו לשונו:

[...] במקרה שלנו יש מסמכים שהאב של הבעל שילם עבור הדירה, ובמקרה זה יש להתייחס שהבעל שילם עבור כל הדירה.

ונראה לי להביא ראה לדבר זה שבירושלמי כתובות פרק הנושא (הלכה א) כתוב: "פסק לזון את כלתו, זנה ומעשה ידיה לבנו." הרי להדיא שאב הנותן דבר לכלתו, כוונתו לתת הדבר לאישה במקום בנו, ולכן יש להתייחס לכך שהבן נתן לה מחצית הדירה.

אולם המעיין בדברי הירושלמי הנ"ל יראה שאין טעמו כן. וזו לשונו שם:

מעשה ידי הבת של מי [בת אשתו שקיבל על עצמו לזונה. של מי – לעצמה או של בעל אמה (קרבן העדה, ועיין שם בפני משה)]? נישמענינה מן הדא: נישאת [בת אשתו] הבעל חייב במזונותיה והן נותנין לה דמי מזונות. הדא אמרה, זנה ומעשה ידיה של בעלה [זאת אומרת, שהוא חייב במזונותיה ומעשה ידיה של בעלה, דהא כיון שהבעל חייב במזונותיה וודאי מעשה ידיה שלו דהא תיקנו מזונות תחת מעשה ידיה. הכא נמי כשהיא פנויה מעשה ידיה שלה (קרבן העדה)]. אמר רבי יוסי, הדא אמרה, פסק לזון כלתו, זנה ומעשה ידיה של בנו [דהויא נמי כמתחייב לזון בת אשתו (פני משה)].

והנה יש לציין כי הרמב"ם והשולחן ערוך לא הביאו להלכה את דברי הירושלמי בדין פסק לזון כלתו הנ"ל.

אלא שהרא"ש שם (כתובות פרק יב סימן א) והרשב"א (מובא במגיד משנה פרק כג מהלכות אישות הלכה יח) הביאו את הירושלמי הנ"ל. ומרן בשולחן ערוך (אבן העזר סימן קיד סעיף ב) פסק להלכה את מקור הדין של הירושלמי בדין בת אשתו וזו לשונו: "אף על פי שהוא זנה [את בת אשתו], מעשה ידיה שלה." עכ"ל, ומזה יש ללמוד את הדין של הירושלמי שהפוסק לזון כלתו, מעשה ידיה של בנו כדין הזן בת אשתו, וכפי שלמד כן רבי יוסי בירושלמי שם.

וכתב הבית שמואל (שם ס"ק ה) וזו לשונו: "מעשה ידיה שלה – דוקא באשתו ובניו תיקנו חז"ל מעשה ידיהם הוא שלו. אבל המתחייב את עצמו לזון לאחר לא זכה במעשה ידיו." עכ"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועיין עוד בט"ז (שם ס"ק ד) שכתב: "מעשה ידיה שלה – ולא דמי לאשתו, דהתם תנאי בית דין הוא, מה שאין כן כאן שאין לה אלא מה שחייב עצמו בפירושו." ע"כ.

נמצאנו למדים שמה שאמר הירושלמי שהזן בת אשתו – מעשה ידיה שלה אם היא פנויה, או של בעלה אם היא נשואה, וכן מה שלמדו מזה שם את דין הזן כלתו שמעשה ידיה של בנו, אין זה מטעם שכוונת בעל אימה (בדין הזן את בת אשתו) לתת את המזונות במקום בעלה ומשום כך מעשה ידיה לבעלה, או שכוונת אבי הבעל (בדין הזן את כלתו) לתת את המזונות במקום בנו ומשום כך מעשה ידיה של בנו, וכמו שפירשו בית הדין האזורי וכנ"ל, אלא הטעם הוא שחז"ל לא תיקנו שהמתחייב לזון אדם אחר יזכה במעשה ידיו אלא מעשה ידיו הם של האחר. ולכן הפוסק לזון כלתו אין הוא זוכה במעשה ידיה של הכלה אלא מעשה ידיה של בנו וכדין הזן בת אשתו שאין מעשה ידיה שלו אלא של בעלה אם היא נשואה.

ואומנם אפשר לחלק ולומר שדווקא המתחייב לזון את בת אשתו, כיוון שהוא נותן לה 'דמי מזונות' ובעלה נותן לה מזונותיה – וכמו שאמרו שם – לכן מעשה ידיה לבעלה, אבל הפוסק לזון את כלתו, אין בעלה נותן לה מזונות כי מסתמא אביו פסק לזון אותה כיוון שאין לו – לבן – מזונות לתת לה, ואם כן למה יזכה הבן במעשה ידיה, אם לא משום שכשהאב נותן – כוונתו לתת במקום בנו ולכן בנו זוכה במעשה ידיה אף שהוא לא נותן לה מזונות משלו. אבל זה דוחק.

אישה המורדת בבעלה – האם הפסידה את הדירה שרשם על שמה?

ועתה נעבור לברר את השאלה השנייה הנ"ל.

והנה בנדון דידן קבע בית הדין האזורי כאמור כי לאישה יש דין מורדת (מלבד מה שזינתה ומשום כך בנדון דידן אינה צריכה התראה, הואיל וכל מטרת התראת מורדת היא כדי להביאה לחזרה ממרידתה ולחזור לחיות עם בעלה ככל בני זוג, וזה לא שייך באישה שמלבד מרידתה גם זינתה תחת בעלה).

אם כן נשאלת השאלה, כאמור: האם מורדת מפסידה את הדירה שנתן לה בעלה במתנה?

הרמב"ם (פרק יד מהלכות אישות הלכה ח) פסק:

האשה שמנעה בעלה מתשמיש המטה היא הנקראת מורדת [...] ותצא בלא כתובה כלל ותטול בלאותיה הקיימין [...] ואינה נוטלת משל בעלה כלום, ואפילו מנעל שברגליה ומטפחת שבראשה שלקחן לה פושטת ונותנת. וכן כל שנתן לה מתנה מחזרת אותו, שלא נתן לה על מנת שתטול ותצא.

וכן כתב הר"ף בכתובות (כו ע"א מדפי הר"ף) לעניין מורדת וזו לשונו: "וחזינן לגאון דאמר, דיהיב לה עיקר כתובה מנה מאתים [...] אבל מאי דכתיב לה מדיליה בין תוספת בין מתנה, לא יהבינן לה מידי." עכ"ל.

וכלשון הר"ף כתב גם הרא"ש (שם פרק ה סימן לה), עיין שם. וכן כתב הרמב"ן בחידושיו שם בשם הר"י מיגש. וכן כתבו עוד כמה ראשונים ואחרונים.

וכן פסק מרן בשולחן ערוך (אבן העזר סימן עז סעיף ב) וזו לשונו: "[...] ואינה נוטלת משל בעלה כלום [...] וכל מה שנתן לה מתנה מחזרת אותו." עכ"ל.

וכתב הבית שמואל (שם ס"ק ט) וזו לשונו: "במהר"י וויל סימן כ' מבואר: סבלונות ששלח לה וכן מתנות שניתן מחמת אביו או קרוביו בשעת הנישואין או אחר כך, צריכה להחזיר [...] עכ"ל.

ועיין שם בביאור הגר"א (ס"ק ז) שכתב:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

[...] ומשל בעלה אינה נוטלת כלום כמ"ש שם (כתובות נד ע"א): "אלמנה – רב אמר, שמין מה שעליה [...] מאי טעמא, כי אקני לה אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למשקל ולמיפך לא אקני לה [...]" וכמ"ש שם (בבא בתרא קמו ע"ב): "הדרא בה איהי, הדרא אפילו כישא דירקא [של סבלונות] דאדעתא דהכי לא מחל ונתן" [...]

ועיין בישועות יעקב (אבן העזר סימן עז ס"ק ג) שהקשה על דין זה שאישה מפסידה מתנות מהגמרא בכתובות (נד ע"ב) "נפקא מינה למורדת". ועיין שם שהעלה שאם חזרה ממרידתה חוזרות המתנות אליה.

אולם מצאנו לרשב"א בתשובה (חלק ב סוף סימן קיב) שכתב:

ובאמת שהמורדת ויוצאת בגט מדעתה בתקנת הגאונים ז"ל אינה נוטלת כלום משל בעל ואפילו מנה מאתיים כדעת הגאונים ז"ל, וכמו שכתב הרב ז"ל בהלכות, דקנסינן לה בדידיה.

אבל מכל מקום מה שנתן לה במתנה גמורה – מתנה מוחלטת מעכשיו, שהיא יכולה לתת עכשיו לכל מי שתרצה – בזה לא אמרו, אלא מוכרת ונותנת וקיים בין יוצאה לדעתה בין יוצאה שלא לדעתה.

וגם לפני זה (דיבור המתחיל "והנה") כתב שם וזו לשונו:

[...] שנינו: "אף על פי שאמרו 'בתולה גובה מאתיים ואלמנה מנה' אם רצה להוסיף אפילו מה מנה מוסיף. נתאלמנה או נתגרשה, בין מן האירוסין בין מן הנישואין, גובה את הכל." ואמאי, נימא אדעתא למיפק לאחרינא לא יהיב לה?

אלא לא נאמרו דברים הללו אלא בדברים שהיא מתנאה בהם לפניו או שמשמשת בהן בעודה עמו, כבגדים ומיני צבועין ותכשיטין וסנדלים וכיוצא בהן, שעל דעת שתתנאה בהם לפניו או שתשמש בהן בעודה משמשת לפניו נתנן לה מן הסתם. אבל במטלטלין אחרים, אי נמי מעות וקרקעות שנתן לה ואי נמי כל דבר שנתן לה במתנה גמורה – אין שמין לה כלל [...]

נמצאנו למדים מדברי הרשב"א ז"ל שאף לדברי הגאונים והרי"ף הנ"ל שכתבו שאישה המורדת בבעלה הפסידה מתנות שנתן לה בעלה, לא בכל מתנות מיירי אלא דווקא כגון בגדים ותכשיטין וכיוצא בהן שהיא מתנאה או משתמשת בהם לפני בעלה, אבל במטלטלין אחרים או מעות או קרקעות שנתן לה בעלה, בזה לא אמרו שמפסדת מתנות שנתן לה.

לפי זה, בנדון דידן אף אם נקבל את טענת הבעל שאת כל הדירה קנה הוא מכספי אביו, מכל מקום הואיל והוא רשם את מחצית הדירה על שם אשתו הרי בזה הוא נתן לה במתנה את מחצית הדירה, וכמבואר לעיל, ומתנה כזו – אינה מפסדת אותה גם אם נניח שמרדה בבעלה, וכמו שכתב הרשב"א.

ובאמת מצאנו שכבר הרא"ה (כתובות סג ע"ב דיבור המתחיל "כלתיה") כתב כדברי הרשב"א וזו לשונו:

[...] ולענין מתנה שנתן לה הבעל, יש מן הגאונים ז"ל שהם סבורים שאפילו בזו שלא הפסידה נכסי מלוג הקיימין ואפילו נכסי צאן ברזל בשתפשה, מתנה הפסידה ואפילו תפשה, כדאמרין לעיל (נד ע"א) דלא אקני לה אלא אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למשקל ולמיפק לא אקנו לה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וליתא, דההוא טעמא לא איתמר אלא בלבושא וכיסויא דלא אקני לה אלא אידי דמחייב לה ולא מדעתא דנפשיה. וכיון דכן השתא דלא מחייב לה שמין לה, דהא לאו למתנה גמורה הוות. אבל במתנה גמורה אדרבא אמרינן, אי לאו דעבדא ליה נייח נפשא לא הוה יהיב לה מתנה, אטו מאן דיהיב מתנה לחבריה ולבתר הכי אינס בהדיה ולא מיתבא דעתיה מיניה, מי איכא למימר דתיהדר מתנתיה, דאדעתא דהכי לא אקני ליה? הא ודאי מילתא פשיטא הוא דליתא. ותו, הא דאמרינן לעיל: "תוספת כתובה ככתובה, למאי נפקא מינה? למורדת." ואם איתא, למה לי למיתי עלה מהאי טעמא, השתא מתנה דבתר הכי פסדא, תוספת מיבעיא? אלא ודאי: דוקא תוספת מהאי טעמא דדינא ככתובה, אבל מתנה דעלמא לא.

והביאו דבריו באוצר הפוסקים (סימן עז, דף נד ע"ב טור ב) והוסיפו שכן כתוב גם בחידושי רבנו קרשקש בגמרא שם (סד ע"א דיבור המתחיל "והא"), עיין שם.

ועיין עוד שם (נה ע"ב) בשם פסקי הלכות – יד דוד (פרק יד מהלכות אישות הלכה ב אות לו) שכתב:

אבל בנותן לה מתנה, שדה וכדומה, שניכר שלא נתן לה מחמת אהבת בעל לאשתו אלא מחמת איזה ענינים שעשתה לו נחת רוח, הדבר ספק אם מפסדת זה במרידתה עליו, שאפשר לומר שדין המתנה זו כמו נכסי מלוג.

ולכאורה היה נראה לצרף כסניף את דעתו של הר"ן על הרי"ף (כתובות סוף דף כז ע"א מדפי הרי"ף) שחולק על עיקר הדין הנ"ל וסובר שמורדת של 'מאיס עלי' אינה מפסידה כלום מהנכסים, וזו לשונו:

פשט הגמרא כך נראה בעיני דדוקא בדאמרה "בעינא ליה ומצערנא ליה" הוא דקנסין לה דכיון דבעיא ליה אין זה כי אם רוע לב. אבל אמרה "מאיס עלי" אין קונסין אותה כלום, שהרי אנוסה היא, ולפיכך אם רוצה להוציא יתן כתובה. וזהו שלא פרטו בדיני מאיס עלי כלום, שאין בית דין נזקקין בדבר [...]

וכן הוא בשיטה להר"ן (שם סג ע"ב דיבור המתחיל "כלתיה") שכתב: "ואינה מפסדת מנכסיה כלום." וכן כתב הריטב"א (שם).

אלא שבשו"ת הר"ן (סימן יג) לא הביא את סברתו כלל. גם הריטב"א (שם) סיים וכתב: "אבל לא מצינו לאחד מרבתינו שפירש כן [...]" ע"כ.

ועיין עוד בביאור הגר"א (אבן העזר סימן עז ס"ק ז) הנ"ל שכתב (אחר שהביא דברי הר"ן ודברי הריטב"א הללו – עם סיומם): "ודאי נשתקע פירוש זה [...]" וכן כתב בתורת אמת (להר"א ששון, סימן קפו דף קצו טור ד) דדעת הר"ן נתבטל אצל שאר הפוסקים, עיין שם.

אומנם בשו"ת צל הכסף (חלק א סימן יא דף סא טור א) נראה שדעתו לסמוך על הר"ן בטענת 'קים לי' ולחייב את הבעל בכתובה היכא דהאישה מוחזקת, והביא שכן העלה בפאת נגב (אבן העזר סימן טו, דף מג טור ד) עיין שם. ועיין באוצר הפוסקים (סימן עז סעיף ב ס"ק יז אות א, דף לו ע"א).

אך הלכה למעשה אין אישה יכולה לומר 'קים לי' כדעת הר"ן שלא מפסידה נכסיה ומתנות שנתן לה בעלה, כיוון שכאמור אין דעת הר"ן ברורה בזה ומלבד זה: הרי מרן בשולחן ערוך פסק כאמור לעיל, דלא כדברי הר"ן אלא כגאונים, כרי"ף וכרמב"ם שמורדת מפסידה נכסיה ומתנות, והרי ידוע הכלל שאין לומר 'קים לי' נגד פסק מרן השולחן ערוך וכמו שכתב הגאון רבי יהונתן אייבשיץ בספרו אורים ותומים (קיצור תקפו כהן סוף ס"ק קכד) וזו לשונו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

[...] דין שנזכר בשולחן ערוך, והמחבר והרמ"א השמיטו דעת החולק – קבלה בידי, וכן ראיתי מדיינים מומחים וכן דן אני ובא, מבלי לטעון קים ליה כדעת החולק, כיון שהבית יוסף ורמ"א שמו זכרונו אחרי הדלת אין לחוש לו. וקיימו וקבלו חכמי הדור לשמור ולעשות ככל האמור במטבע הקצר שולחן ערוך והגהת רמ"א, ולדעתי אין ספק כי הכל בכתב מיד ה' השכיל על ידם [...] ולכן ח"ו לומר 'קים ליה' נגד הכרעת המחבר ורמ"א [...] וכן מצאתי בתשובת חוות יאיר (דף רסג ע"ב [סימן קסה]) דלא מצי לטעון 'קים ליה' נגד הפשט השולחן ערוך והרמ"א. עיין שם.

וכן כתב מרן החיד"א (ברכי יוסף חושן משפט סימן כה אות כו-כז) בשם האחרונים שבארץ מצרים וארץ ישראל כולה אין נוהגים לומר קים לי נגד מרן השולחן ערוך, עיין שם.

ועיין עוד למרן הגאון הגדול רבנו עובדיה יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר (חלק ב אבן העזר סימן ח אות ו) שהביא עוד כמה אחרונים שכתבו כן. וכן כתב עוד בספריו הרבים בעוד הרבה מקומות.

אולם לעניין נדון דידן – לגבי הדירה שרשם הבעל את מחציתה על שם אשתו – הואיל והאשה מוחזקת בחלקה בדירה בזה שהיא רשומה על שמה, הרי שלכאורה יכולה לומר 'קים לי' כמאן דאמר (הרא"ה והרשב"א) שמתנה כזו, דירה – אין המורדת מפסדת אותה.

ואף שמרן בשולחן ערוך פסק כאמור שהמורדת מפסדת מתנות שנתן לה בעלה, מכל מקום אין זה נקרא 'קים לי' נגד מרן השולחן ערוך כיוון שמרן כתב בסתם "מתנה מחזרת אותו" – סתם ולא פירש איזה מין מתנה. אם כן, יש לפרש כוונתו כמו שפירשו הרא"ה והרשב"א הנ"ל את כוונת הגאונים והרי"ף, שהם מקור דברי השולחן ערוך, שדווקא מתנות של בגדים ותכשיטים וכדומה מפסדת המורדת, אבל שאר מיטלטלים, מעות וקרקעות – איננה מפסדת אותן. לכן בנדון דידן אין זה 'קים לי' נגד מרן השולחן ערוך.

ולכן בנדון דידן לכאורה אין להוציא מיד האישה, אף אם היא מורדת, את מחצית הדירה הרשומה על שמה.

מה גם שבפסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל (פד"ר חלק יד עמוד 28) הביא הרה"ג ח"ג צימבליסט (ובית דינו) את שכתב הגרי"ש אלישיב זצ"ל לחדש, וזו לשונו:

אולם יש לשים לב לטענתו הנוספת של בא כוח האשה המסתמך על הערתו של הגרי"ש אלישיב שליט"א (בפסק דין שבכרך ד עמ' 266) שכיון שבשעה שנקנה הרכוש על שם שניהם, אם כן לא הבעל הוא שהקנהו לאשה אלא המוכר הקנה לשניהם

[ו]אם כן יש לדון אם בכלל יכול הבעל לטעון אדעתא למיפק לא אקני לה, כי הוא לא הקנה לה כי אם המוכר. ולפי זה מצטמצמת טענת הבעל רק בנוגע לכסף ששילם עבור חלקה בדירה אבל זה לא יכול לפגוע בבעלות האשה בדירה. ולכן במקרה דמאז שרכשו הדירה עלה ערכה של הדירה יש לזקוף את זה לזכותה של האשה.

עכ"ל. והנה הגרי"ש אלישיב שליט"א לא קבע מסמרות בענין זה, וכסיום דבריו שם: "אכן לצורך הדיון אשר לפנינו אנו פטורים מלקבוע מסמרות בנקודה זו." אכן בפסק דין אחר (שבכרך ה עמ' 170) אכן קבע הגרי"ש אלישיב שליט"א מסמרות בנדון וזו לשונו שם בהמשך הדברים:

כשם שאם אמר בפירוש למוכר שהוא קונה מלבושים וכיוצא בזה עבור אשתו, דבכהאי גוונא אליבא דכולי עלמא זכתה האשה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מהמוכר, ובאשר היא מרדה בו, נראה פשוט שיכול לדרוש ממנה את הכספים שהוציא עליהם.

הרי החליט שם שאפילו באופן שהאשה קנתה 'ישר' מן המוכר, אם הבעל שילם את הכסף, יכול הוא, במקרה שהיא מורדת, לדרוש ממנה את הכסף ששילם עבורה, אבל אינו יכול לדרוש ממנה להחזיר לו את החפץ עצמו. עיין שם היטב.

לכן בנידוננו יש לקבוע שאת הרכוש עצמו שנרשם חציו על שמה לא יוכל הבעל לדרוש בחזרה כי אפילו אם לא נקבע מסמרות בסברא זו הרי כבר אמרנו בריש דברינו שהאשה נחשבת למוחזקת במה שרשום על שמה, ואם יש אפילו ספק בנדון הרי מספיקא לא מפקינן מן המוחזק. ולכן הרכוש בנדל"ן הרשום על שמה אין להוציא ממנה, אולם היא חייבת להחזיר לו את הכספים ששילם עבור רכישת הרכוש הזה.

הרי שהרה"ג צימבליסט (ובית דינו) הסכים בנדון שלו עם החידוש הנ"ל של הגרי"ש אלישיב זצ"ל. עיין שם.

והובא גם בפסה"ד של בית הדין האזורי בנדון דידן, בדעת המיעוט.

ועוד הובאו שם דברי הגר"ח איזירר שליט"א בנימוקיו בתיק 166822/1 וזו לשונם:

ראה להגר"ח איזירר שליט"א בנימוקיו בתיק 166822/1 שכתב וזו לשונו:

מנהג בתי הדין הוא לראות גם במתנה של מחצית דירת הבעל שנרשמה בטאבו על שם האישה כמתנה שחוזרת במרידתה אולם לעניות דעתי יש מקום להטיל ספק 'בסוגיא דעלמא' זו.

חז"ל חידשו וקבעו שיש אומדנא של "אדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב" ואין לנו להוסיף ולחדש תוספות באומדנא זו. לפיכך יש לחלק ולומר שרשום בטאבו של מתנה, שלפי מנהג המדינה אין עוררין יותר על מתנה זו ובקושי ניתן לעקור מתנה זו ורק על ידי הוכחה של זיוף ותרמית ברישום, הדרך המקובלת לעקור מתנה שכזו זה על ידי חוזה שנרשם כהערת אזהרה בטאבו ואז כפופה המתנה לתנאי החוזה – דבר זה לא נעשה בענייננו – ומנין אם כן שבכהאי גוונא שאדם לא פעל כפי שנהוג בהבטחת תנאים בטאבו שגם כלפיו יש האומדנא של חז"ל.

אמנם יש מאידך גיסא צד גדול לומר שאף על פי שדין חזרת מתנות הוא רק כמורדת ולא בסרחה עליו (שסיבכה הגירושין על ידי הקנטות) ולא בזנתה מכל מקום הני מילי במתנות של יחס ורעות (ובהם יש גם סברא הפוכה שכתבו הפוסקים – דאטו מי שנותן מתנה לאוהבו צריך ערכות שיאהבנו תמיד) אבל בנותן חצי רכושו (חצי דירה), או במקרה שלנו כ־20% מרכושו, זה חדל מלהיות 'מתנה' והופך להיות חלק מהסכם הנישואין שעל דעתו נישאה לו ועל דעת כן נשאה שישתף אותה בנכסיו.

אבל ברור שמתנות בסדר גודל שכזה אינן 'מתנות אהבה ורעות' אלא חלק מהסכם הנישואין והם ניתנות לצורך שותפות חיי הנישואין ולכן אפילו בסרחה עליו תבטל המתנה.

ומאידך גיסא ישנו הצד הראשון שכיוון שלא רשם הערת אזהרה בטלה האומדנא ונראה שלפחות יש ספקא דדינא אם מתנות שנרשמו בטאבו חוזרות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(הערה: ולבוא לומר שהאומדנא היא שהמתנה תישאר בגלל הרישום בטאבו אבל האישה תחויב להחזיר את שוויה – זה חידוש שלא שמענו, שהמתנה קיימת ויש התחייבות להחזיר את שוויה).

אומנם אב בית הדין הרה"ג נ"ש גורטלר בתשובתו שם על זה כתב שגם הרה"ג שמואל שפירא סבר כמותו בדבריו שבפד"ר (חלק יח מעמוד 271) כי שם כתב שגם כאשר אבי הבעל שילם בעבור הדירה, אם האישה מורדת הרי שמחצית הדירה שנרשמה על שם האישה חוזרת לבעל.

ולגבי דברי הגר"ח איזירר הנ"ל הפנה אב בית הדין למה שכתב הוא בספרו בכורי גשן (חלק א סימן לח), עיין שם.

אולם עדיין לא יצא הדבר מכלל ספק ואין להוציא מיד המוחזק, ובנדון דידן האישה היא המוחזקת.

אך אחר העיון נראה שאין לזכות בנדון דידן את המערערת משום הטענה כי היא מוחזקת במחצית הדירה. כי הנה הטור (אבן העזר סימן פה סעיפים ז-ח) פסק וזו לשונו:

וכן הבעל שנתן מתנה לאשתו, בין קרקע בין מטלטלים, קנתה ואין הבעל אוכל פירות [...] והרמ"ה כתב שאם מכרה או נתנה קיים כיון שאין לו פירות [...] ואם נתאלמנה או נתגרשה שקלה להאי ארעא לבד מכתובתה. ודווקא שנתאלמנה או נתגרשה מן הנישואין [...] ואפילו נתאלמנה או נתגרשה מן הנישואין דוקא שלא מתוך מרדה. אבל נתאלמנה או נתגרשה מתוך מרדה – לאחר שכתבו עליה אגרת מרד, שהפסידה כל כתובתה, הפסידה כל מה שנתן לה.

וכתב שם מרן הבית יוסף: "נראה שכל אלה דברי הרמ"ה והם מבוארים בטעמם."

וכן פסק מרן להלכה בשולחן ערוך (שם) וזו לשונו: "[...] ואם מן הנישואין נתאלמנה או נתגרשה שלא מחמת מרדה, נוטלת מתנה זו חוץ מכתובתה." עכ"ל.

הרי מפורש להדיא בדברי הטור ומרן בשולחן ערוך שגם מתנה של קרקע ומטלטלים שנתן הבעל לאשתו – אם האישה מורדת בבעלה הפסידה מתנה זו.

ועיין עוד במחנה אפרים (הלכות שכירות סימן כב).

לפי זה, בנדון דידן שהבעל נתן מתנה לאשתו מחצית דירה, הואיל והיא מורדת (כפי קביעת בית הדין האזורי), הרי שהפסידה את המתנה ואינה יכולה לומר 'קים לי' כמאן דאמר שמתנה של קרקע לא הפסידה, כיוון שזה 'קים לי' נגד פסק מרן בשולחן ערוך, וכמבואר לעיל שאין אומרים 'קים לי' נגד מרן השולחן ערוך.

אלא שבנדון דידן, כאמור לעיל, המציא בא כוח המערערת לבית הדין חוזה מכירת הדירה על סך 118,000 דולר, קבלת תשלום על שם אב המערער על סך 40,000 דולר ועוד קבלת תשלום על שם אב המערער על סך 38,000 דולר.

כלומר: יש קבלות על תשלום של כשני שלישים ממחיר הדירה.

באשר לכשליש הנותר בסך 40,000 דולר – לא הומצאה ראיה מי שילם אותו, אלא שלטענת המערערת ובא כוח סכום זה הועבר למוכר מכספי מתנות החתונה (לטענתה גם באשר לתשלומים שבקבלות הנ"ל אין הכרח שמקור הכספים ששולמו הוא מהחשבון הפרטי של אב המשיב).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יש לציין כי המשיב ובא כוח לא שלחו, כפי שהתבקשו בהחלטת בית הדין, כל הוכחה לגבי מקור תשלום מחיר הדירה. לטענתם יתרת הסכום הנ"ל הועברה על ידי אב המשיב למוכר בעת כניסתם לדירה.

לפי זה, הואיל ולגבי הסכום של 40,000 דולר שכאמור הוא כשליש ממחיר הדירה, אין לשום צד הוכחה כי הוא אשר שילם אותו, ויש כאן רק 'מילה מול מילה', הרי שיש לחלק את החלק היחסי בדירה (לפי מחיר רכישתה) שכנגד הסכום הנ"ל בין שני הצדדים בחלקים שווים. כלומר: למערכת יש כשישית בדירה ולמשיב יש כחמש שישיות [החלקים המדויקים – להלן] בדירה.

מסקנה

לאור כל האמור לעיל, בית הדין פוסק כדלהלן:

למערכת מגיעים 16.95% [1/2*40,000/118,000] ממחיר דירת הצדדים נכון לשעת התשלום.

למשיב מגיעים 83.05% ממחיר דירת הצדדים נכון לשעת התשלום.

המערכת חייבת לשלם למשיב – מיום כ"ט במרחשוון תשע"ג (14.11.2012), כפי קביעת בית הדין בפסק הדין נשוא הערעור – 16.95% משווי שכר הדירה.

סעיפים ב, ד, ו, ז, ח, ט שבפסק הדין נשוא הערעור יישארו בתוקפם.

הרב יעקב זמיר

מבוא

עיינתי במה שכתב מעכ"ת עמיתנו היו"ר הרה"ג יעקב זמיר שליט"א שהביא את טענות הצדדים והרחיב במקורות ההלכתיים בבואנו להכריע בסוגיה זו של החזר מתנות במורדת בטוב טעם ודעת.

מסכים אנוכי למסקנתו של מעכ"ת וגם עם נימוקיו ההלכתיים לאחר הניתוח העובדתי הבהיר.

ברם יש עמדי נימוקים הלכתיים נוספים שלעניות דעתי יש בהם כדי להאיר נושא כה חשוב ורגיש זה שיש בו להשליך על מקרים מעין אלו. אשר על כן ברשות עמיתי הגאון שליט"א אביא את נימוקיי, ובטרם כן אציין בקצרה את העובדות הרלוונטיות ואת טיעוני הצדדים כדי להשיב על כל אחת מהן.

לפנינו ערעור האישה (להלן: המערערת) על פסק דין של בית הדין האזורי רחובות מיום ד' באייר תשע"ז (3.4.2017).

המערכת מבקשת לבטל את פסק הדין מהנימוקים המפורטים לפנינו.

הבעל לשעבר (להלן: המשיב) מבקש לדחות את הערעור.

הערעור נסב על מכלול ההחלטות שניתנו בפסק הדין במסקנתו וכפי שציטט עמיתי הרה"ג שליט"א.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

- להלן תקציר עובדתי הרלוונטי למתן הכרעתנו בערעור הכולל תקציר טיעוני הצדדים.
- א. בתאריך ה' באדר תשנ"ה (5.2.1995) נישאו הצדדים זל"ז כדמו"י ולהם ארבעה ילדים משותפים ובהם שני קטינים.
- ב. בתאריך י"ט באלול תשע"ה (3.9.2015) התגרשו הצדדים.
- ג. במעשה בית הדין נרשם כי הצדדים אסורים לחזור זה לזה וכי אם תרצה האישה להינשא ל[ג'] הדבר יצריך בירור בבית הדין.
- ד. בין הצדדים התקיימו דיונים רבים. לאחר שהוכח לבית הדין קמא כי המערערת בגדה, חייב אותה בית הדין בגט וקבע כי הפסידה כתובתה. ראה פסק דין מיום י"א במרחשוון תשע"ה (4.11.2014).
- ה. כחודש לפני הנישואין רכש אבי המשיב מניה של אגד הרשומה על שם המשיב.
- ו. בתאריך ט' בטבת תשנ"ז (19.12.1996) (כשנה ושבעה חודשים לאחר הנישואין) נרכש הבית הרשום על שם הצדדים שבו התגוררו יחד עד לשנת 2012.
- ז. הדירה נרכשה בשווי 118,000 דולר.
- ח. הוצגו שתי קבלות שבהן מאשר מוכר הדירה כי קיבל מאבי המשיב בהעברה בנקאית סך 78,000 דולר.
- ט. הצדדים חלוקים מי שילם את היתרה:
- לדברי המערערת, את היתרה שילמו שני הצדדים מכספי מתנות חתונה ומחסכונות שמעבודתם במהלך שנה ושלושה חדשים מיום נישואיהם עד לרכישת הדירה. עוד לטענת המערערת: חלק מהכספים ששילם אבי המשיב הושבו אליו במשך הזמן.
- לדברי המשיב, את היתרה שילם אביו. הוא מכחיש את טענת המערערת שחלק מהכספים הושבו לאביו.
- לא הוצגו ראיות של מי מהצדדים להוכחת גרסתו. הורי המשיב נפטרו.
- י. בתאריך 14.6.2012 הועבר לצדדים צ'ק בסך ארבע מאות אלף ש"ח מאבי המשיב. בתחתית הצ'ק נרשם:
- אני [פלוני] ואני [פלונית] קיבלנו צ'ק על סך ארבע מאות אלף ש"ח מ[אביו של פלוני] מתחייבים להחזיר את הסכום הנקוב בזמן מכירה של הדירה ב[...]. על החתום [פלוני ופלונית]
- הצדדים אינם מכחישים את חתימת ידם אלא שלדברי המשיב מדובר בהלוואה שנתן להם אביו לצורך רכישת דירה גדולה יותר ומכאן התחייבותם לתשלום החוב. לדברי המערערת שתי השורות האחרונות – מ"אנו מתחייבים להחזיר" ואילך אינן על דעתה ונכתבו לאחר החתימה. לטענתה אבי המשיב שילם למשיב על דירה שהייתה בבעלותו של המשיב והועברה לאביו בדרך מכירה. המערערת לא הציגה הוכחות לגרסתה. בית הדין פסק שעל המערערת לשלם מחצית החוב לאבי המשיב (וראה נימוקיו).
- יא. אין חולק כי הצדדים רכשו דירה גדולה יותר מקבלן, שילמו מקדמה בעבורה, אולם העסקה בוטלה והכספים ששילמו נותרו אצל הקבלן. הקבלן ממתין לפסיקת בית הדין למי להשיב את הכספים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יב. בתאריך 4.11.2012 (כחמישה חודשים לאחר חתימת הצדדים על הצ'ק) הגיש המשיב לבית הדין תביעת גירושין ולחילופין שלום בית. בכרוך לתביעה זו תבע את חלוקת הרכוש. בתביעת הגירושין תבע להכריז על המערערת כמורדת בשל התנהגותה הכוללת זניחת התא המשפחתי לטובת בילויים בלילות עם גבר והתעלמות ממנו ומהילדים.

יג. המערערת הכחישה את הקשר הזוגי עם הגבר הזר באותה תקופה. לדבריה הקשר ביניהם החל כארבעה חדשים לאחר פתיחת התיק (מרץ 2013) וכלל ביקורים של הגבר הזר בביתה שלא כללו לינה בבית.

יד. בפני בית הדין נחקרו הצדדים כמו כן נשמעה עדות חוקר פרטי ששכר המשיב שהעיד כי המערערת נצפתה כמה פעמים בחודש יוני 2013 שוהה בלילות עם הגבר הזר שיצא לעת בוקר מהבית. לחקירה צורף דו"ח מעקב.

טו. לצדדים היה רכב משותף שמכרה המערערת בתאריך כ"ד באדר ב' תשע"ד (26.3.2014). לדברי המערערת הרכב נמכר בסך 8,000 ש"ח בגין מצבו המכני, והיא קיבלה את התמורה. המערערת הציגה קבלה מעת העברת הבעלות על סך 7,000 ש"ח. לדברי המשיב שווי הרכב על פי מחירון לוי יצחק 25,000 ש"ח והמערערת שלשלה את התמורה לכיסה.

טז. בפסק הדין חויבה המערערת במלוא שכר דירה מיום תביעת הגירושין. המערערת מבקשת לדחות פסיקה זו ולחייבה במחצית משכר הדירה בגין חלקה בדירה רק חצי שנה לאחר תביעת הגירושין. המשיב מבקש לדחות את הערעור בטענה כי בית הדין הסתמך על נתונים עובדתיים שהונחו לפניו.

יז. חלוקת התכולה והכספים שבחשבון המשותף בסך 200,000 ש"ח: נפסק בפסק הדין נשוא הערעור שהתכולה תיוותר אצל המערערת וכן תמורת מכירת הרכב תיוותר אצל המערערת, ומהכספים שבחשבון המשותף יקבל המשיב שלושה רבעים ואילו המערערת רבע. המערערת מבקשת לחלוק את הכספים שבחשבון בחלקים שווים. המשיב מבקש לדחות את הערעור מנימוקי פסק הדין.

עד כאן תקציר עובדתי ועמדות הצדדים.

להלן טיעוני המערערת המרכזיים כפי העולה מהחומר שבתיקים הכולל כתב הגנה, פרוטוקולים, סיכומי המערערת בבית הדין האזורי, כתב ערעור, השלמת טיעונים ועוד:

א. שגה בית הדין עובדתית כשקבע כי המערערת בגדר מורדת המפסידה מתנות (שנתנו לה המשיב או אביו). לדבריה, המשיב הוא שדרש להתגרש ללא עילה מוצדקת והיא הסכימה לכך.

ב. עוד טענה כי המשיב עזב את הבית מיוזמתו לאחר שנהג באלימות כלפיה ופחד שהיא תגיש נגדו תלונות. ועוד, לדבריה: עזיבתו את הבית נעשתה לאחר שביקר באתרי היכרויות [למטרות יחסי אישות]. מציגה כרטיס ישראל כרטיס של המשיב ממנו עולה כי שילם לאתרים האלו. לדבריה, המשיב בגד בה עם אישה אחרת, עובדת בסופר.

ג. המשיב לא ביקש שלום בית ותמיד דרש גירושין. כך שני הצדדים מאסו זה בזה ושניהם מורדים. לעניין זה הציגה מכתב התביעה של המשיב בבית הדין.

ד. המשיב ניצל את בנם המשותף להחתימו על תצהיר כי התגוררה עם הגבר הזר עם עזיבת המשיב את הבית. לדבריה, הבן הגיש תצהיר ובו הכחיש את התצהיר הקודם שלדבריו נעשה לבקשת המשיב שלחץ עליו. לעניין זה הציגה את תצהיר הבן מיום ז' בכסלו תשע"ד (10.11.2013).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ה. עוד טענה כי הקשר עם הגבר זר החל כמה חדשים לאחר עזיבת הבית וכי היא לא לנה עימו. לטענתה (ראה סיכומים בבית הדין האזורי) אין להסתמך על דוח החוקר מאחר שהוא דוח 'מוזמן' שנעשתה בו עריכה.

ו. עוד טענה כי הסכימה להכניס את המשיב לבית אולם בית הדין הציע למשיב שלא להיכנס לבית. לעניין זה הציגה פרוטוקול דיון מיום י"ט בשבט תשע"ד (20.1.2014).

ז. לדבריה, ככל הידוע לה חי המשיב עם אישה בשם [ס'] במהלך שנת 2013. לעניין זה צירפה תמליל שיחה של הבת עימה. לא הוצגו ראיות של ממש והמשיב מכחיש את הדברים.

ח. שגה בית הדין כשפסק בניגוד לחוק יחסי ממון ולפסיקה האזרחית שלפיה נכס הרשום על שם שני בני זוג שייך להם. לעניין זה צירפה פסיקות אזרחיות לבסס את טענתה.

ט. שגה בית הדין כשפסק שמתנת אבי המשיב חוזרת למשיב עקב מעשה הבגידה והמרירה. לדבריה המתנה היא מתנה חלוטה שהרי לאחר הרישום בטאבו היא רשאית למכור ולתת את חלקה בדירה, וכך גם על פי ההלכה אין לחייבה להחזיר את המתנה. לעניין זה צירפה פסיקות של בתי הדין ומדברי הפוסקים – הרשב"א ועוד.

י. המערערת ציינה למחלוקת הפוסקים בהחזר מתנת קרקע וטענה כי לזכות המערערת עומדת המוחזקות בחלקה בבית ולכן יש להותיר את חלקה בבית בהתאם לפסיקה ההלכתית.

יא. שגה בית הדין שהסתמך על שלא טענה כי השקיעה כספים ברכישת הדירה. לטענתה, אבי המשיב שילם רק 78,000 דולר והיתרה נרכשה מכספי מתנות והכנסות משותפות. ועוד: לטענתה הושב חלק מהכסף שנתן אבי המשיב במהלך חיי הנישואין.

יב. שגה בית הדין כשלא חילק את הכספים שהיו בחשבון המשותף בחלקים שווים והתחשב בתכולה שאינה שווה ערך ובתמורת מכירת הרכב שלדבריה נמכר במחיר נמוך של 8,000 ש"ח בלבד.

יג. שגה בית הדין שלא נתן דעתו על חלוקת הזכויות הסוציאליות בהתאם לחוק ולא מינה אקטואר לצורך כך.

יד. שגה בית הדין שהוציא את המניה באגד שרכש אבי המשיב כחודש לפני הנישואין מאחר שהיא חיה עם המשיב כשלוש שנים קודם לנישואין והיא הייתה בהריון בחודש הרביעי בזמן רכישת המניה.

טו. שגה בית הדין שקבע וחייב אותה בתשלום מחצית מהסכום הנקוב בצ'ק שרשם אבי המשיב. לטענתה, לא הייתה זו הלוואה אלא תשלום לאבי המשיב בעבור דירה שמכר לאביו. לדבריה שתי השורות שבהן נרשם כי הא מתחייבת להשיב את החוב לא היו בעת חתימתה.

טז. שגה בית הדין שהסתמך על תצהיר הבן כדי לחיובה בשכר דירה מיום פתיחת תיק התביעה. לטענתה, הבן חתם על תצהיר מאוחר יותר ובו הכחיש את התצהיר הנ"ל. היא מסכימה לשלם מחצית משווי השכירות כחצי שנה לאחר שנפתח תיק התביעה.

לסיכום: יש לבטל את פסק הדין מכיוון שהמערערת אינה מורדת; אין לבית הדין סמכות לדון בחלוקת הרכוש על פי דין תורה ובניגוד לחוק יחסי ממון, לחילופין יש לקבוע כי המערערת זכאית למחצית הבית, למחצית הכספים המשותפים ולאיוון משאבים על פי החוק.

להלן תגובת וטיעוני המשיב המרכזיים:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. צדק בית הדין שקבע כי המערערת מורדת בזנות מהסוג הגרוע ביותר. לטענתו, תקופה לפני שפתח את תיק התביעה לגירושין ביקש מהמערערת לשתף עימו פעולה למען שלום בית על ידי רב שידווח לבית הדין על התקדמות שלום הבית, אולם המערערת השיבה פניו ריקם וזנחה אותו ואת הילדים לטובת בילויים עם הגבר הזר כבר באותה תקופה. לעניין זה ציין לטיעונים שהעלה בכתב התביעה.

ב. צדק בית הדין שקבע כי בגין התנהגות המערערת נאלץ לעזוב את הבית. לטענתו כבר לפני שפתח את תיק התביעה המערערת נהגה באלימות מילולית כלפיו, נהגה לקלל את הוריו וסירבה לחיות עימו בטענה "איבדתי את החשק המיני כלפיך, אל תיגע בי, אני לא שלך, שייכת לאדם אחר" וכפי שציין בכתב התביעה. לעניין זה ציין לתצהיר של הבן, שלדבריו כתב את האמת, כי המערערת הכניסה את הגבר זר לבית עם עזיבתו את הבית.

ג. מכחיש כי לא ביקש שלום בית. לדבריו בכתב התביעה ציין כי הוא מבקש גירושין ולחילופין שלום בית אמת. לטענתו אכן ביקש מהמערערת לשתף עימו פעולה לשם כך אולם ללא הועיל. לטענתו כבר באותה תקופה המערערת קיימה יחסים עם הגבר זר.

ד. עוד טען כי עם הבנתו שהמערערת מתרועעת עם גבר זר ופרקה מעצמה את הצניעות הבין שלא יוכל לחיות עימה.

ה. המשיב טען כי דוח החוקר שהוזמן על ידו נעשה לאחר שהתברר לו כי המערערת כבר תקופה ארוכה מנהלת עם הגבר הזר קשר אינטימי, המערערת נחקרה על אודות קשריה עם הגבר והיא שיקרה במצח נחושה לבית הדין שציין זאת בפסק הדין. לעניין זה ציין לפרוטוקול מיום הדיון.

ו. לטענתו ביקש להיכנס לבית, אולם המערערת החליפה מנעול ומנעה ממנו להיכנס. לדבריו הסכים לדברי בית הדין 'שאינן לו למה להיכנס' מאחר שהגבר הזר חי בבית.

ז. עוד טען כי מעשה כה חמור של בגידה עם גבר זר בבית שנרכש על ידי אביו תוך כדי מרידה מצדיק את החזרת המתנה שניתנה מאביו למערערת.

ח. עוד טען כי הילדים סבלו בשל התנהגות זו של המערערת שלעיניהם נוהגת בזנות בעודה נשואה.

ט. לטענתו על פי ההלכה היהודית מורדת מסוג כזה מפסידה את המתנות שניתנו לה. לעניין זה ציין לפסיקות הלכתיות.

י. עוד טען כי גם בפסיקה האזרחית יש התייחסות למורדת מסוג כזה שמפסידה מתנות כיוון שניתנו לה בהתניה. לעניין זה ציין לפסיקת השופט מנחם אלון בבג"ץ ולעוד מקורות המאשרים זאת על פי חוק המתנות.

יא. המשיב טען כי אביו שילם את כל שווי הדירה למוכר והקבלות שהציג מחזקות את טענתו. לדבריו גם את יתרת הסכום, שאין לו קבלות עליה, שילם אביו שכן לצדדים לא היה כסף – המערערת נישאה בגיל תשע־עשרה, לא עבדה ולא הכניסה כספים מהוריה, ואילו הוא החל לעבוד באותה תקופה. הוא מכחיש טענת המערערת כי היתרה שולמה מכספי חתונה והשתכרותם.

יב. בעניין זכויות הסוציאליות מבקש המשיב לחלוק שלא בחלוקה שווה וזאת בהתאם לסעיף 8 לחוק יחסי ממון ומאחר שהוכח שהאָשם בפירוק הנישואין הוא של המערערת. בעניין זה ציין לפסיקה האזרחית.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יג. בעניין המניה טען כי נימוקי בית הדין מספיקים כדי לדחות את בקשת המערערת. לדבריו אין בהיריון לפני נישואין הקניית זכויות במניה שרכש אביו בעבורו, המניה אינה ברת-איזון ודינה ככל הנכסים שהכניס לפני הנישואין.

יד. בעניין הצ'ק שניתן מאביו כהלוואה ציין לנימוקי פסק הדין שהוכיח אין להאמין לגרסת המערערת מאחר שהשטר ברור והיא מבקשת להוציא אותו מחזקתו.

טו. צדק בית הדין שקבע את מועד תשלום השכירות החל ביום פתיחת תיק התביעה מאחר שלדבריו מוכח מטיעונו בכתב התביעה ומתצהיר הבן שאכן המערערת הכניסה גבר זר לבית כבר בתקופה זו ולכן לא היה באפשרותו להיכנס לבית. לדבריו, התצהיר האחר שחתם הבן מאוחר יותר נעשה בלחץ של המערערת.

לסיכום המשיב מבקש לדחות את הערעור.

דיון והכרעה

בראשית דברינו נתמקד בטיעוני המערערת להגדרתה כמורדת על פי פסק הדין נשוא הערעור.

לפנינו מקרה עגום של תא משפחתי שהתפרק תוך כדי הטחת האשמות הדדיות קשות שחלקן לא הוכח וחלקן הוכח.

לא הוכחו טענות המערערת כי המשיב נהג עימה באלימות ומתוך פחד שתגיש תלונה במשטרה עזב את הבית.

לא הוכחו טענות המערערת כי המשיב בגד בה עם אישה אחרת בשנת 2013.

לא הוכחו טענות המשיב כי המערערת נהגה עימו באלימות מילולית קשה ובבילויים עם גבר זר תקופה לפני שפתח את תיק התביעה בבית הדין.

הוכח כי המערערת החליפה מנעול והכניסה גבר זר לבית כארבעה חודשים (לפי הודאתה) לאחר פתיחת תיק התביעה. לדבריה, החליפה את המנעול כדי שהמשיב לא ייכנס לקחת חפצים.

הוכח כי המערערת חיה עם הגבר הזר כשבעה חודשים לאחר פתיחת התיק (יוני 2013) ומאז חיה עימו בניגוד למעשה בית דין.

אין חולק שקשרים כה עמוקים עם גבר אינם מתחילים בפתע פתאום. בית הדין בתוך עמו יושב, ובחברה בת ימינו החשופה למתירנות יש יותר מרגליים לדבר שהמערערת החלה את הקשרים עם הגבר (ואולי עם גברים) חודשים מספר לפני שהעזה להכניסו לבית.

סביר להניח שטענת המשיב שהמערערת סרכה דרכיה כבר לפני עזיבתו את הבית, וכפי שציין בכתב התביעה יש בה ממש. הביטויים שציין המשיב שהמערערת הטיחה כלפיו "איבדתי את החשק המיני כלפיך, אל תיגע בי, אני לא שלך, שייכת לאדם אחר" אינם לקוחים מעולם הדמיון ויש סבירות גבוהה שנאמרו מפי המערערת בסגנון כזה או כיוצא בו. וכך יש סבירות גבוהה שהמערערת לטשה עיניה לגבר זר בעודה נשואה למשיב, ומכאן קשריה העמוקים, שהוכחו, לאחר כשבעה חודשים כיחסי בעל ואישה לכל דבר.

בית הדין רואה בבחירת המשיב לציין משפט לציין שמדברי המערערת בראשיתו של הסכסוך כי הדברים פגעו בו קשות, לכן בחר לציין משפט זה שבציונו הביע את כאבו ואת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הפגיעה בו ובילדים. יש בדברים נימת כעס כלפי המערערת וביטוי לרגשותיו כלפי מעשה הבגידה.

המעייין בכתב התביעה מתרשם שאכן המלים הללו מביעות כנות, זעם, תסכול ובלבול, כך מצד אחד האיש מבקש גירושין ומצד שני מבקש לסייע בידו להשיב את המערערת לחיקו ולתא המשפחתי ואם לאו – להכריז עליה כמורדת.

עיינו בפסק הדין של בית הדין קמא שהכיר את הצדדים היכרות ישירה עוד בראשית דרכם בהליכים הדיוניים והתרשם לאחר דיונים רבים במשך כארבע שנים שהמערערת אינה דוברת אמת וכי היא אכן מורדת – בזנות עם גבר זר לעיני המשיב וילדיו. היטיב להגדיר זאת אב בית דין בנימוקיו: "שנים רבות הנני מכהן דין בבית הדין ולא נתקלתי במרידה כזאת." וראה עוד בהמשך דברינו מה שנביא (מפד"ר כרך ה עמוד 13) שכן כתבו הרה"ג הדא"א, אלישיב וז'ולטי זצ"ל שאישה הממשיכה בזנות עם גבר אחר אין חולק שדינה כמורדת וזונה המפסידה את המתנות ולא כדין אישה שסרחה.

אבחנת בית הדין קמא וקביעת המערערת כמורדת התקבלה פה אחד תוך כדי ציון לדברי המערערת שבפרוטוקולים ולהתחמקותה מתשובות ברורות. אבחנה זו נראית בעינינו סבירה ואינה מצדיקה את התערבות בית הדין הגדול.

מהעיון בכתב התביעה של המשיב עולה בבירור כי פני המשיב היו בתחילה לשלום בית וזו הייתה בקשתו מהמערערת לפנות לבית הדין לקבלת ייעוץ. ברם משהתברר למשיב שהמערערת כבר חיה עם גבר אחר והם אסורים לחיות יחד ביקש להכריז עליה כמורדת.

הדברים הללו עומדים בסתירה לטענת המערערת כי המשיב מרד בה ולא היה מעוניין כלל בשלום בית. נכון אומנם שהמשיב, בכתב התביעה, הגדיר את מצבם כמורדים זה בזה וכמו שהעיר לנכון בא כוח המערערת בטיעונו. ברם כידוע חיזיון נפוץ הוא לראות כתבי תביעה של בעלי דין ועורכי דין שאינם בקיאים ומתמצאים בחומר ההלכתי וכותבים זאת ללא ידע הלכתי.

וראה בפד"ר (כרך יד עמודים 23–24) מעין מקרה שכזה שבו אישה טענה כלפי בעלה שמרד בה ובית הדין הצדיק את הבעל שהיה מעוניין בתחילה בשלום בית ונגרר אחר מי שייצג אותו לומר שהוא מעוניין להתגרש.

לא מצאנו טעות בהלכה או בשיקול דעת המצדיקה את התערבותנו בהתאם לתקנה קל"ה שבתקנות הדיון.

אשר על כן עמדת בית הדין היא שאין עילה מוצדקת להתערב בפסק הדין שקבע כי המערערת מוגדרת כמורדת לכל דבר ועניין בהתאם לתשתית העובדתית שהונחה לפניו.

לסיכום: הערעור בעניין הגדרת המערערת כמורדת נדחה בנסיבות העובדתיות הנ"ל.

בירור עובדתי של טענת המערערת בעניין רכישת הדירה על ידי אבי המשיב

כאמור בתחילת דבריי בפסק הדין, הוכח לפנינו שאבי המשיב שילם למוכר באופן ישיר סך 78,000 דולר, הפועל היוצא מכך (לאחר חישוב מתמטי) הוא שיש למערערת [בהתעלמות בשלב זה משאלת ה'מתנה' שברישום שתידון להלן] מחצית מ-33.9% מערך הבית, שכן מחיר הבית עמד על סך 118,000 דולר, ואת היתרה [לאחר הפחתת הסכום של 78,000 דולר] בסך

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

40,000 דולר – סכום השווה ערך לכשליש [ומעט יותר] ממחיר הבית בעת הרכישה – שלא הוכח כי שילם אבי המשיב יש לחלק בחלקים שווים.

נמצא אפוא שלפנינו נותרה ההכרעה ביתרת שווי הבית, שמחציתו רשומה כחלקה של המערערת.

לא נכחד שקיימת סבירות שהצדק עם טענת המשיב כי לצדדים לא היה כסף לשלם למוכר, בהיותם צעירים (המערערת כבת תשע־עשרה והמשיב כבן עשרים וארבע) וכי אביו השלים את התשלום. אפשר לומר שגרסת המערערת כי היתרה שולמה מכספי חתונה או מכספי חסכונות לא נראית סבירה – האפשרות של מתנות חתונה בסדר גודל של כארבעים אלף דולר במזומן בשנת 1996 אינה סבירה ואינה מצויה, לא סביר גם שהחיסכון שכביכול חסכו במשך השנה וחצי, כאשר המערערת לא עבדה עקב היותה לאחר לידה, יגיע לסכומים כה גבוהים.

מכל מקום למערערת עומדת הזכות שבה היא מוחזקת ברישום בטאבו לטעון כן מן הספק ובהתאם לכלל ההלכתי הידוע של "המוציא מחברו עליו הראיה", קרי: כל עוד לא יוכיח המשיב את גרסתו בראיה ברורה אין להוציא את המערערת מהמוחזקות שלה בבית בשווי של כשישית מערך הבית.

בירור הפן ההלכתי בדין החזר מתנות באישה מורדת

בבואנו לבאר דין זה מתעוררות שאלות מרכזיות ומהן עולות שאלות משנה העומדות להכרעה כדלהלן:

- א. מה דין מתנות שנתן בעל לאישה?
- ב. מה טעם הדין?
- ג. האם יש חילוק בין בעל הנותן לאחד מקרוביו הנותן?
- ד. במקרה שקרובו של הבעל נתן, האם המתנה חוזרת לנותן עצמו או לבעל?
- ה. האם המתנה חוזרת בעינה או בתשלום כספי, ואם כן האם התשלום מוצמד או לא?
- ו. האם יש חילוק מתי ניתנו המתנות?
- ז. האם יש חילוק בסוגי המתנות?
- ח. האם יש חילוק אם לבני הזוג נולדו ילדים או לא?
- ט. האם המתנה חוזרת עם מרידת האישה או רק בעת הגירושין?
- י. האם החזר מתנה תלוי בהפסד האישה את כתובתה?
- יא. האם יש חילוק בדין כאשר הבעל או קרובו רושמים את הבית על שם האישה בטאבו כמו בימינו?

נתחיל לבאר את מקור הדין, פסקי הראשונים ופסקי האחרונים עד ימינו.

נפתח במקור הדין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מקור הדין בתלמוד

במסכת כתובות (נד ע"א) איתא:

איתמר: אלמנה – רב אמר: שמין מה שעליה, ושמואל אמר: אין שמין מה שעליה [...] אמר רב נחמן: אף על גב דתנן במתניתין כוותיה דשמואל, הלכתא כוותיה דרב, דתנן: "אחד המקדיש נכסיו, ואחד המעריך את עצמו, אין לו בכסות אשתו ולא בכסות בניו ולא בצבע שצבע לשמן ולא בסנדלים חדשים שלקח לשמן." אמר ליה רבא לרב נחמן: וכי מאחר דתנן במתניתין כוותיה דשמואל, אמאי הלכתא כוותיה דרב? אמר ליה: לכאורה כשמואל ריהטא, כי מעיינת בה הלכתא כוותיה דרב. מאי טעמא? כי אקני לה, אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה.

נבאר את דברי הגמרא בקצרה.

רב ושמואל נחלקו באלמנה הבאה לגבות כתובה המגיעה לה מהיתומים. לדעת רב מעריכים את בגדי האלמנה ומפחיתים את שוויים מתשלום הכתובה. לדעת שמואל אין מעריכים את הבגדים והאלמנה מקבלת את מלוא כתובתה כך שהבגדים נותרים ברשותה.

רב נחמן הביא ראיה לשמואל מדברי המשנה בערכין (כד ע"א). המשנה שם עוסקת באדם המקדיש את נכסיו או המעריך את עצמו ואין לו במה לשלם. הדין: הגזבר אינו יכול לגבות את חוב הבעל מכסות האישה ומכסות הילדים אשר נתן להם. מכאן מבקש רב נחמן להוכיח שהאישה קנתה את הכסות ולכן אין שמין לה את הכסות וכמו שיטת שמואל.

אלא שרב נחמן ביאר בהמשך הסוגיה: הגם שנראה לכאורה כשמואל, אולם המעיין בראיה זו יראה שאין מכאן ראיה לשמואל וגם רב מודה במקרה זה שבו האישה ממשיכה להיות נשואה לבעל ומשום כך על דעת כן ודאי הקנה לה הבעל את הכסות, אולם על דעת שתצא ממנו לא הקנה לה.

שיטת רש"י

רש"י (כתובות שם בדיבור המתחיל "לכאורה כשמואל ריהטא") כתב בזו הלשון:

פתאום מרוצת משמעות המשנה כשמואל, אבל כי מעיינת בה לא מסייעא לשמואל, דהא קמיה קיימא ואינה יוצאה מביתו, ואדעתא דהכי מקנה לה שיהו שלה כל זמן שהיא תחתיו.

והנה, מדבריו "שיהו שלה כל זמן שהיא תחתיו" משמע שהכסות מוקנית לאישה מן הבעל בתנאי שהמתנה תקיים כל עוד היא תחתיו.

עוד נראה שזהו קניין גמור – לגוף ולפירות וכל עוד האישה נשואה יש לה במתנה זכות קניינית חלוטה. וכן משמע מדברי הר"ן בסוגיה שהעתיק את דברי רש"י.

גדרי חיוב הבעל בכסות ובמדור וההשלכה למתנות שנותן הבעל לאישה

נבאר להלן שנידון זה שנוי במחלוקת:

יש הסוברים שחיוב הבעל בכסות אשתו (והוא הדין במדור, ראה דברי יוסף אבן העזר סימן עג) הבעל מקנה לה זאת בקניין גמור בתנאי כמו שמשמע מרש"י ומהר"ן. ויש סוברים שהחיוב המוטל על הבעל הוא לדאוג לאישה לכסות ולמדור, אולם אין בזה מעשה קניין אלא בגדר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

'השאלה' בלבד – יש לה זכות שימוש בדבר כמו שוכר דירה שאין לו קניין בגוף הדירה אלא זכות שימוש. ויש למחלוקת זו נפקותות הלכתיות רבות.

וברי"ף (בסוגיין – כתובות כא ע"א מדפי הרי"ף) וכן הרא"ש הביא את דברי הגמרא ופסק הלכה כרב.

דין כסות באישה המתגרשת

על סברת הגמרא "כי אקני לה, אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה" כתב הרי"ף וזו לשונו: "ושמעין מינה, דמאן דגריש לאתתיה מדעתא דנפשיה, אין שמין לו מה שעליה, דלאו איהי בעיא למיפק, אלא איהו בעי לאפוקה."

כלומר: הרי"ף לומד מסברה זו של הגמרא שנאמרה באלמנה, שכל זה דווקא באלמנה שבעלה מת ובאה לגבות כתובתה מנכסי הבעל, שם שייכת הסברה "דאקני לה אדעתא למיקם קמיה", אולם באישה שהבעל מבקש לגרשה והיא אינה מבקשת להתגרש קיימת סברה הפוכה, והיא שהאישה אומרת שכיון שאינה רוצה להתגרש, ומבחינתה היא מקיימת את התנאי להיות עימו, אלא שהוא אשר רוצה להתגרש, ומשום רצונו להתגרש ממנה אינה צריכה להפסיד את הכסות שקנה לה. לכן אין שמין לה את הכסות, והכסות היא שלה.

גם הרא"ש (כתובות פרק ד סימן לב) הביא להלכה את דברי הרי"ף.

ולכאורה מדברי הרי"ף יש ללמוד שסבר כפירוש רש"י והר"ן שהאישה זוכה בכסות שנתן לה בעלה בקניין גמור ולא רק בזכות שימוש בתורת שאלה גרידא.

נבהיר את דברינו:

הרי"ף לומד מדברי הגמרא "כי אקני לה, אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה" שנאמרו בעניין אישה שהתאלמנה מבעלה, לדין אישה שבעלה רוצה לגרשה.

ונראה ברור כי הוכחה זו לא תיכון אם נבאר בדברי הגמרא "אקני לה" שהקנה לה זכות שימוש בלבד על דרך השאלת בגדים, שכן אם נלמד כן יוכל הבעל לומר לאשתו שהקנה לה בכסות זכות שימוש בלבד כל עוד הוא נשוי לה, כאשר הוא מחויב מן התורה לדאוג לה לכסות, אולם גוף הכסות נותר שלו, והיות שהתגרשו (אף אם מרצונו), זכות זו של האישה לשימוש אינה קיימת יותר מאחר שפקע חוב זה של כסות ממנו.

בהכרח אפוא שהרי"ף והרא"ש למדו שהבעל מקנה לה קניין גמור בגוף הכסות על תנאי.

תנאי זה – פעמים משמש לזכותו של הבעל וכמו באישה אלמנה ששמין לה את הכסות שנתן לה הבעל, ופעמים משמש לזכות האישה כמו באישה שבעלה גירשה ללא סיבה מוצדקת וכפי שנבאר, במקרה זה לאישה עומדת הזכות לטעון שהיא מקיימת את התנאי להמשיך לחיות עימו יחד, וכי הבעל הוא זה אשר רוצה להפר את התנאי ולפיכך עליו לשאת בתוצאות.

סברה זו בעצם טמונה בלשון הרי"ף: "דלאו איהי בעיא למיפק, אלא איהו בעי לאפוקה." דוק ותשכח.

שוב ראיתי שהרמב"ן בספרו מלחמות ה' (שם) ביאר מעין מה שכתבתי בדברי את ראיית הרי"ף וזו לשונו:

אבל מגרש את אשתו כיון שהיא קנתה כדי לעמוד לפניו ועכשיו היא יוצאת בעל כרחיה, תימא: תנו לי בעלי ואעמוד לפניו, דהא לאו למיפק קיימא,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ולטיבועין הקנה אותם לה כל זמן שתעמוד לפניו. למה זה דומה? לנותן מתנה לחבירו על מנת שישמשנו, שמתנתו מתנה כיון שהעכבה אינה שלו, והא נמי מתנה גמורה היא.

מדברי הרמב"ן שדימה דין התחייבות הבעל לאשתו בכסות, להתחייבות נותן מתנה לחברו על מנת שישמשנו, רואים להדיא שגם התחייבות זו של הבעל להקנות לאשה כסות בתנאי, אינה חד־צדדית ותלויה אך ורק באומדן דעתו של הבעל, ויש להתחשב בתנאי זה גם בדעתה מאחר שהתחייבות זו ניתנת בתמורה ולא סתם מתנה.

כלומר: גם האישה צד בתנאי ויש לה את הזכות שהתנאי יתפרש גם לטובתה כאשר הבעל מעוניין לגרשה ללא סיבה והיא מצידה אינה מעוניינת בהפרת התנאי.

ברם מצאתי לרבי עקיבא איגר בדרוש וחידוש על הסוגיה שציין לביאור הרמב"ן הנ"ל וביאר ביאור שונה לראיה של הרי"ף ולדבריו אין ראיה מדברי הרי"ף, אלא שלא זכיתי להבין דבריו לפי קוצר דעתי. וראה עוד במערכת הקניינים להגר"ש שקאפ (סימן יח) מה שהוסיף לבאר עוד בדברי הרי"ף, ואכמ"ל.

וכן פסק הרמב"ם (פרק טז מהלכות אישות הלכה ד) וזו לשונו:

[...] ושמין לה כל מה שעליה ופוחתין אותו מכתובתה. אבל אם גירשה לרצונו, גובה בלא שבועה ואין שמין כסות שעליה, שהרי לקחן לה וזכתה בהן והוא רוצה להוציאה, לא היא.

כלומר: הבעל הקנה לאישה בקניין גמור את הכסות כל עוד האישה לא ביקשה (או גרמה להכרח) להתגרש, ולכן דקדק לומר "וזכתה בהן" וזהו מעין מה שכתב רש"י בסוגיה "שיהו שלה".

ובמגיד משנה שם כתב שאם האישה יוצאת בעל כורחו וכמו אלו שכופין אותם להוציא, ודאי שמין מה שעליה, וכן דייק מדברי הרי"ף.

כלומר: המגיד משנה מגביל דין זה שנאמר בפוסקים באישה גרושה שהוא דווקא אם הגירושין נבעו מרצונו של הבעל להתגרש, אבל אם נאלץ להתגרש על פי חז"ל אזי שמין לה את הכסות ופוחתין מכתובתה.

ובחלקת מחוקק (סימן צט ס"ק ב) דקדק מדברי המגיד משנה שאם אין כופין על הבעל לגרש אזי אין שמין אף שיש לבעל טענה צודקת להתגרש מהאישה.

לדבריו מדברי בעל העיטור שהובאו בר"ן ונפסקו בשולחן ערוך (שם סעיף א) – "אבל בגרושה שגירשה בעלה מדעתו בלא טענה אין שמין לה" – משמע שדווקא בלא טענה אין שמין אבל אם יש לבעל טענה 'שמין' את כסותה ודלא כסברת המגיד משנה שכל עוד לא כופין את הבעל לתת גט אין שמין את הכסות. לדברי החלקת מחוקק כדברי המגיד משנה נראה גם מדברי הרי"ף והרא"ש, ונראה שדעתו נוטה כך.

אולם הבית שמואל (שם ס"ק ב) יישב את דברי המגיד משנה באופן שלא יחלוק על העיטור. לדבריו, גם המגיד משנה יסכים שכל עוד יש לבעל עילה מוצדקת לתביעתו להתגרש 'שמין' [ודבריו שכשכופין אותו שמין לא באו לאפוקי מגרש מרצונו אלא לרבות שכשכופין אותו שמין, אף שהוא הגורם לגירושין ולכפייה]. ראה שם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וראה ברז"ה ובר"ן (על הרי"ף שם) שהביא את דבריו שחולק על הפוסקים הנ"ל וסובר שגם בגרושה 'שמין לה' את הכסות. ראה שם טעמו. וראה עוד בחידושי המאירי (כתובות שם) שהביא דעה נוספת. ואכמ"ל.

פסק השולחן ערוך בדין זה

בשולחן ערוך (סימן צט סעיף א) פסק כדעת רוב הפוסקים שבאלמנה אין חילוק בין בגדי חול לבגדי שבת.

בריטב"א בסוגיין (כתובות שם והובא בבית יוסף) כתב שבכסות אלמנה אין יכולים היתומים לחייב את האלמנה להשיב את הכסות ולשלם לה כסף בתמורה. ובטעם הדבר כתב: "שאינו בדין שיפשיטוה ערומה ותלך".

וברמ"א (שם סעיף א) הביא דין זה להלכה.

ובבית שמואל (שם ס"ק ד) כתב על דברי הרמ"א הללו שאף אם הבגדים שווים יותר מסכום הכתובה אין מוציאין ממנה את הבגדים, וזכות האישה לשלם את המותר בכסף.

עד כה ביארנו דין אלמנה בכסות שקנה לה הבעל. מדין זה למד הרי"ף דין אישה שבעלה מגרש אותה לדעתו שאין שמין לה את הכסות שקנה לה מהטעם המבואר ברמב"ן, ומזה למדו הפוסקים לדין אישה המתגרשת לדעתה ששמין לה את הכסות בכתובתה כיוון שחוזרת האומדנה שקבעו בתלמוד "כי אקני לה, אדעתא למיקם קמיה, אדעת למשקל ולמיפק לא אקני לה".

מה הם המקרים שבהם אישה מתגרשת 'לדעתה' שצריכה להחזיר מתנות? על כך נעמוד בהמשך דברינו.

דין החזר מתנות באישה המתגרשת שלא בדרך מרד

ובדין מתנה שנתן הבעל לאישה כתבו הגאונים (הובאו בר"ן, בבעל העיטור ובבית יוסף) שהמתנה אינה חוזרת גם אם האישה 'סרחה עליו', כל עוד לא חל עליה דין מורדת שמפסידה כתובה ומתנות.

וכן פסק הרמ"א (שם סעיף ב) ובנושאי כלים, ולא נמצא מי שחולק בדין זה.

סברת הגאונים מבוארת (שם): "דאטו מאן דיהיב מתנה לחבריה ולרחמיה, ערבא בעי למשקל מיניה דרחים ליה לעולם".

כלומר: מי שנתן מתנה לחבירו ולאזהבו – וכי צריך מקבל המתנה להעמיד לו ערב שהחברות והאהבה תמשיך ביניהם לעולם?

פועל היוצא מכך הוא שהמתנה קיימת לעולם ונותן המתנה נותנה על דעת כן שייתכן שהחברות והאהבה תיפסק לה בהמשך.

דין זה מבואר בהרחבה בריב"ש (סימן שא), נצטט מדבריו:

גם מה שאמרת שבנדון זה התכשיטין הם שנתן הבעל לאשתו דרך מתנה, דודאי הבעל שנתן לאשתו מתנה גמורה היא ואין שמין לה, שכן כתבו בשם הגאונים ז"ל. ואם כן כשחתן נותן התכשיטים לכלה ומכריז על ידי שלוחו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

“זאת החגורה נותן החתן לכלה” והיא מקבלת אותם – הרי קנאתם במשיכה, ומפני מה לא תקנה אותם האשה?

עד כאן תורף דבריך.

ואני אומר: מה שכתבו בשם הגאונים ז”ל אמת הוא ומדעתי הוא.

מה שמצאת כתוב בעיטור [אות כ – כתובות, דף לד טור ד, ולשונו שונה מעט] דבגרושה שאין שמין מה שעליה – דווקא מדעתא דנפשיה, שמצא אחרת נאה הימנה, אבל אם סרחה עליו – אדעתא דהכי לא אקני לה. ועוד כתבו דשדרו ממתיבתא דמאן דכתב מתנה לאשתו בשעת נישואין ומגרש לה לא אמרינן כי אקני לה אדעתא למיקם קמיה, דאלא מעתה מאן דיהיב מתנה למאן דרחים ליה – ערבא בעי למשקל מיניה דרחים ליה לעלם? והכי נמי דמאן דיהיב ליה מתנה לרחמיה, ונפל ביניהון איכסא [מריבה] הדרא מתנה? הא לאו טעמא הוא. ועוד כך עושים רבותינו ז”ל הראשונים וכל דיני דמתיבתא וכו’. ע”כ בעיטור.

וכל זה אמת ונכון, אבל אין דבריהם אלא בנותן קרקע או מעות או אפילו שאר מיטלטלין שאינן לא מלבושין ולא תכשיטים ללבוש ולהתנאות בהן, ואינן בכלל “מה שעליה”, כגון אותן שנהגו לכתוב מתנה לחוד בשעת נישואין וזה נגבה בין באלמנות בין בגרושין כל שאינה מורדת בו, דלא גרע מתוספת שהוסיף לה בכתובתה [...] אבל החתן הנותן סבלונות תכשיטי כסף וזהב לכלה להתנאות בהם, בין שנתנם בשעת נישואין בין קודם לכן בעודה ארוסה, אין זה מתנה גמורה.

ואף על פי ששולח ומכריז זה נותן החתן לכלה, אין הכוונה למתנה גמורה, דהא קיימא לן דבין מת הוא בין מתה היא, ואפילו הדר ביה איהו מוהרי הדרי, ואפילו אכל שם סעודת חתן, כל שאינם של מאכל ומשתה. והטעם הוא משום דלאו למתנה גמורה איכוון, אלא להתנאות בהם בין בעודה בבית אביה בין אחר שתבוא לבית בעלה. ובדבר של מאכל ומשתה, דעתו הוא למתנה גמורה, כדי שלא תחזור בה היא.

הריב”ש מבאר שיש חילוק ברור בין מתנות שדיברו בהן הגאונים שאינן לא כסות ולא תכשיטים להתנאות לבין הללו. ובתוך דבריו מבאר שתכשיטי אישה שנותן הבעל במתנה – מאחר שעיקר ייעודם הוא שהאישה תתקשט בהם לצורך בעלה, הרי שאין זו מתנה גמורה והבעל אינו מקנה לה זאת אלא על מנת שתתנאה לפניו במסגרת חיי הנישואין, אבל בעת שמתגרשים גם אם הוא יזום את הגירושין ללא סיבה מקבלם בחזרה.

ולכאורה תכשיטים לאו דווקא, והוא הדין כל מתנה שנועדה לצורך שימוש משותף ששייכת בה הסברה “כי אקני לה אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למשקל ומיפק לא אקני לה”. גם מתנת דירה למגורים נועדה לשימוש משותף במהלך חיי הנישואין וכוונת נותן המתנה לתת בתנאי שחיי הנישואין מתקיימים ולא בזמן שמקבל המתנה מפרק את חיי הנישואין, ולפנינו נרחיב בזה ונבאר שכן כתבו רובם המכריע של הדיינים כדבר פשוט.

עוד חילוק ברור כתב הריב”ש, שדין זה שהביא העיטור נאמר באישה ‘סרחה’ ולא באישה ‘מורדת’ שהיא מפסידה כל מתנותיה.

חילוק בין דין כסות אישה לדין תכשיטים באישה המתגרשת

דין התכשיטים שונה מדין כסות בשני דברים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האחד במה שלמדנו ששמין את הכסות בכתובה, ואילו בתכשיטים היא מחזירה אותם כמות שהם.

השני במה שלמדנו שבכסות אם הבעל יזם את הגירושין אין שמין את הכסות והיא שייכת לאישה לגמרי, ואילו בתכשיטים הבעל מקבלם בחזרה גם במקרה שהוא יזם את הגירושין.

הריב"ש הביא ראייה לשיטתו מדברי הגמרא במסכת בבא בתרא (קמה, א) לגבי דין סבלונות ששולח החתן לכלתו באירוסין שמקבלם חזרה גם אם חזר בו החתן מהנישואין.

לדבריו דין תכשיטים כדין סבלונות.

הריב"ש הביא ראייה נוספת לשיטתו מדברי הרמב"ם בדין זה של סבלונות, וזו לשונו:

וכן נראה מלשון הרמב"ם ז"ל (פרק ו מהלכות זכייה ומתנה הלכות כא–כג) וזו לשונו:

השולח סבלונות לבית חמיו [וכו'] יחזרו הסבלונות כלם [לפנינו: "כולן"] חוץ מן המאכל והמשתה [לפנינו: "המשקה" וכן להלן], וכן כלים [וכו'] אבל אם היו קיימין חוזר הכל. וגובה אותן בבית דין, שהדבר ידוע שלא שלחם אלא דרך נוי בלבד. חזרה היא בו, יחזור [לפנינו: "חוזר"] הכל, ואפילו המאכל והמשתה נותנת דמיו בזול [וכו'] שלא נתן לה מתנה זו אלא לדעתו [בדפוס הרמב"ם: "לדעת" ובכה"י: "ודעתו" או "שדעתו"] שלא תחזור בו.

הנה נראה מבואר מדבריו ז"ל שהסבלונות שאינן של מאכל ומשקה הם מתנה כל שלא תחזור בו, וכל זה הוא מפני אומדן הדעת [...]

ואין לומר שזה הוא דוקא בעודה ארוסה ולא נתקיימו הנישואין, אבל כשנתקיימו הנישואין מעתה הרי נתקיימה המתנה לגמרי, וכל שכן כשנותן בשעת הנישואין או בתוך ימי חופה, שאם כן היה לו לרב ז"ל לומר "שלא שלח לה אלא על מנת לכונסה" ומדקאמר "אלא דרך נוי בלבד", נראה שאין כאן מתנה כלל. ועוד שאם היה כאן מתנה, היה לנו לומר דאי הדר ביה איהו לא הדרי [וכמו בדין כסות. מ' נ'] [...] אבל בסבלונות אם היו לשם מתנה כלל היה לנו לומר דלא הדרי אי הדר ביה איהו.

וכן כשנותן בשעת נישואין, הדבר ידוע שאין עושין למתנה גמורה, אלא להתקשט ולהתנאות בהם. וגם לפעמים עושין כן לכבוד בעלמא, ומי שאין לו נותן כלים שאולים ומחזירם לאחר הנישואין לבעליהם. וגם לפעמים שולחים קודם אירוסין, שאין שם אלא שידוכים בלבד, ואומרים ומכריזים שנותן החתן לכלה. ובודאי קודם האירוסין אין שם מתנה כלל [...] ואומדנא דמוכח הוא שאין נותנים לשום מתנה גמורה. ומעולם לא שמעתי מי שפקפק בדבר לומר שלא יהיו שמין תכשיטי זהב וכסף, ואפילו בגרושה.

נמצאנו למדים מדבריו הנ"ל שני חידושים נוספים.

האחד שגם לאחר הנישואין נאמר דין סבלונות שחוזרים לבעל אם מתגרשים.

השני שגם מתנות שנותן החתן לפני אירוסין בתקופת השידוכים דינם כדין סבלונות שחוזרים אם מתגרשים.

את הדין הראשון הוכיח הריב"ש מדברי הרמב"ם שסתם וכתב בטעם הדבר "שלא שלחם אלא דרך נוי", ולא כתב "על מנת לכונסה".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרמ"א הביא דין הריב"ש בקיצור על דברי מרן בשולחן ערוך "הנותן מתנה לאשתו אף על פי שהוא מגרשה מדעתו זכתה במתנתה" וזו לשון הרמ"א:

ונ"ל כאן טעות, אלא כך ראוי להיות "אף על פי שמגרשה שלא מדעתה" כגון שסרחה עליו, אפילו הכי מתנתו שלה, והוא הדין לאלמנה שנוטלת מתנה כל שאינן דברים שהם מלבושים או תכשיטים העשויין להתנאות בהם. ודוקא שעשאן הבעל אבל אחרים שנתנו לה תכשיטים בשעת נישואין, למתנה גמורה נתכוונו, הרי הם כנכסי מלוג שלה.

גדר אישה 'סרחה'

בגדר אישה 'סרחה' פירש רבנו ירוחם 'שסיבבה שיגרשנה הבעל' [כך כתבו בשמו החתם סופר שיובא להלן ושו"ת תורת אמת סימן נד. אבל לפנינו בדבריו (מישרים נתיב כג חלק ט) ליתא אלא: "גרשה אם מגרשה מדעתה שמין [...] לה אבל אם גרשה הוא בעל כרחה אין שמין [...]"] אכן במהרלב"ח סימן פ כתב: "וכן כתוב בספר מישרים [...] אי מגרשה מדעתה שמין [...] בעל כרחה אין שמין וכו' ומדעתה [...] רוצה לומר שעשתה היא דברים וסיבבה שגירשה [...] ובעל כרחה שלא סיבבה היא. ע"כ עיקר פירוש דבריו לרמוז למה שכתב בעל הטור 'אם סרחה עליו' וזהו מדעתה [...]"] ונראה שהחתם סופר והתורת אמת לא ראו אלא דבריו וסברו שמה שכתב "ומדעתה ובעל כרחה רוצה לומר" וכו' הוא מדברי רבנו ירוחם, אך באמת דברי מהרלב"ח הם וכמו שכתב "ע"כ עיקר פירוש דבריו" והוסיף אחר כך שרמז בזה להבחנה אם 'סרחה עליו' או לאו].

וכן מטיין דברי הריב"ש (סימן שא) שהבאנו שכתב "דוקא מדעתא דנפשיה, שמצא אחרת נאה הימנה, אבל אם סרחה עליו, אדעתא דהכי לא אקני לה" ובהמשך דבריו ביאר את דברי העיטור שכתב שכל זה אמור לגבי תכשיטים ומלבושים אבל בשאר מתנות – לא, בזו הלשון "והכי נמי דמאן דיהיב ליה מתנה לרחמיה ונפל ביניהון איכסא, הדרא מתנה? הא לאו טעמא הוא" וממה שכתב "ונפל ביניהון איכסא" – פירוש סכסוך – משמע בפשטות שמדובר בסכסוך שנגרם בעטיה של האישה והביא לגירושין, ומשמע שדינו ודין 'סרחה' עליו שווה, שמפסידה בגדים ותכשיטים ואינה מפסידה מתנות אחרות.

ובשו"ת חתם סופר (אבן העזר א סימן קמא) שפירש כן את לשון 'סרחה' שכתבו הריב"ש והרמ"א, הביא את דברי הלבוש שכתב "אפילו מצא בה ערות דבר" וכתב עליו "והדין עמו". ולכאורה כוונתו לאישה שזינתה.

וכן משמע מהמשך דבריו של החתם סופר שסייג את דבריו שבמקרה שנשא אישה בחזקת כשרות והתברר כי הייתה אסורה עליו "כגון שזינתה בין האירוסין לנישואין או שנבעלה לפסול כהונה בהיותה פנויה ובעלה כהן" – שהמתנות חוזרות, מהאומדנה שלא הייתה דעתו לה מתנות לו ידע שהיא אסורה עליו. ולכאורה ממוצא דבר יש להבין מדברי החתם סופר שגם ברישא של דבריו הבין בדברי הלבוש שמדובר באישה שזינתה, ואפילו הכי אין המתנות חוזרות (אלא בגדים ותכשיטים כדין 'סרחה עליו' – גרידא). וכך מצאתי בפד"רים שהבינו בדבריו [ועוד משמע כן מדבריו – כשדן אם יש ראייה מהגמרא לדברי הגאונים "וצריך לומר אף על גב דאין מזה ראייה דגם שתסרח עליו או תזנה עליו [...] מכל מקום מוכח מהש"ס הנ"ל דלא אמדינן דעתיה"].

נמצא אפוא שהחתם סופר מכליל 'זינתה' בהגדרת אישה 'סרחה' – שסיבבה הגירושין ו"יוצאת מדעתה" ותו לא, שמפסידה בגדים ותכשיטים אבל לא את המתנות – ושלא כמורדת. והדבר קשה להבין, הכיצד ייתכן שהלבוש, כפי שהבין בדבריו החתם סופר, יסבור שזינתה עדיפה ממורדת המפסידה גם את שאר המתנות משום "אדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ולאחר המחילה רבתי, נראה לעניות דעתי לומר שהלבוש בדבריו "אפילו מצא בה ערות דבר" לא התכוון לומר לאישה שזינתה אלא לאישה שעשתה מעשה כיעור וכיוצ"ב.

וכן מצאתי לגאון הנצי"ב בספר העמק דבר (דברים כד, א) על הפסוק "והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר, וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו" וביאר הנצי"ב: "כי מצא בה ערות דבר" – 'דבר ערוה' מיבעי ליה? אלא 'ערות דבר' משמעו לא ערוה ממש – שזינתה, אלא דברים מכוערים ודברים שהמה חרפה לפניו."

ודבריו בעצם המה דברי הגמרא בגיטין (צ ע"ב) כמבואר למעיין שם.

ואם כנים אנחנו בביאור גדר מצא בה ערות דבר, נמצאנו למדים שזו הייתה כוונת הלבוש במה שכתב בהגדרת אישה שסרחה "אפילו מצא בה ערות דבר" שכוונתו למעשה כיעור וכיוצ"ב ולא למעשה זנות. וכמו שביאר הנצי"ב.

וראיתי בספרו של הרה"ר לישראל ונשיא בית הדין הרבני הגדול (בדימוס) הגרש"מ עמאר שליט"א שמע שלמה (חלק ג סימן יג) שהובאו שם דברי חבר בית הדין הרבני הגדול (בדימוס) הגר"צ בוארון שדייק ממה שהגדירו 'אישה שסרחה' (וגם הוא כתב הגדרה זו בשם רבנו ירוחם) 'שסיבכה שיגרשנה' ולא הגדירו 'זינתה' [שהוא לכאורה יותר פשוט לשון זו] שלא כדברי החתם סופר. וציין לריב"ש, למהר"א ששון ולמהרלב"ח שכך הבינו. וכן הסכים עימו הגר"מ אוחננונה שליט"א.

(אלא שלדבריהם החתם סופר פליג על רבנו ירוחם [להבנתם שההגדרה ב'סרחה' שלו היא], ואילו לדבריו נראה שהחתם סופר עצמו הבין שאפשר ללמוד כדבריו גם אליכא דההגדרה [שיוחסה לרבנו ירוחם] 'שסיבכה שיגרשנה' אין כל הכרח שיש מחלוקת ביניהם.)

וראה שם (בסימן יד) במה שכתב הגרש"מ עמאר לטעון שלאישה יש טענת קים לי כחתם סופר שפסק כלבוש – "והווי להו שנים מגדולי הפוסקים" – במקרה שהיא מוחזקת ברישום בטאבו. ולאחר המחילה רבתי, לדברינו מהלבוש אין כלל ראייה שנחלק (ותו ליכא "שני פוסקים" וליכא קים ליה) ובפרט למה שהבאנו דברי הנצי"ב בביאור 'דבר שבכערוה' על פי הגמרא בגיטין (צ ע"ב). ואכמ"ל.

עוד ראה בעניין זה בפד"ר (כרך ה עמוד 13) מה שכתבו הרה"ג הדאייא, אלישיב וז'ולטי זצ"ל לאחר שהביאו דברי החתם סופר והלבוש לחלק בין סוגי אישה שזינתה. וזו לשונם:

אולם נראה דעד כאן לא קאמר הלבוש דגם במצא בה ערות דבר לא הפסידה המתנות שקיבלה מבעלה, אלא דווקא באופן שלמעשה לא הפסיקה לחיות עם בעלה, וברצונה היתה ממשיכה לחיות איתו.

מה שאין כן באשה העוזבת את בעל נעוריה והולכת אחר מאהביה לחיות אתו כבעל ואשה, הרי כולהו איתנהו בה – גם מורדת לכל פרטיה וגם זונה. ובוודאי במקרה כעין זה על האשה להחזיר כל המתנות שקיבלה מבעלה.

כלומר לדעת הרה"ג הנ"ל אישה שממשיכה לחיות עם גבר זר ואינה מעוניינת לחיות עם בעלה דינה כדין אישה 'מורדת' שגם לדעת הלבוש והחתם סופר מחזירה את כל המתנות שנתן לה הבעל.

חילוק זה הובא בנימוקי אב בית הדין האזורי הרה"ג גורטלר שליט"א ולכן הכריע שבמקרה הנידון דין האישה כדין אישה מורדת המחזירה את כל המתנות שקיבלה.

חילוק זה שנכתב כדבר פשוט הובא גם בספר משפטי שאול (לגר"ש ישראלי, סימן יח) שכתב:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואין זה דומה להא דסימן צ"ט שהבעל הוא שמוציאה מביתו, וגם כסרחה תחתיו, מכל מקום היא מצידה אינה מסרבת להמשיך לחיות אתו, והוא הוא שמוציאה, אף אם זה מסיבת קטטות ומריבות, ואם גם משום שנאסרה עליו, ולא כן בנידון דידן שטוענת שמאוס עליה ואינה יכולה לחיות עמו.

כלומר גם הגר"ש ישראלי זצ"ל מסכים לעיקרון שאם האישה – בזנותה עם גבר אחר – יוצרת מצב של סירוב לחיות עם בעלה הרי דינה כדין מורדת שמחזירה את כל המתנות.

ועיין שם בראש הסימן ובמה שכתב הגר"י קאפח זצ"ל שבסוג מתנה של דירה המיועדת לשימוש משותף, דינה של מתנה זו כדין תכשיטים שמחזירה אותם גם אם לא מרדה וכמבואר בסימן צ"ט על פי הריב"ש והגאונים.

וכה כתב הגר"ש ישראלי זצ"ל:

ומעתה כיון שמתנה לא היתה על מנת שיהא מסולק הימנה, עתה כשיוצאת ממנו ודאי קיימת האומדנא שלא נתן לה על מנת למיפק כי הרי כל עיקר המתנה לא היתה מכוונת אלא שתוכל ליהנות ממנה לאחר מותו, וזהו כמובן אם אינה יוצאת ממנו בעודו בחיים.

והביא שחילוק זה מתבאר במבי"ט שהובא בבאר היטב ובחתם סופר סימן קמ"ט. וראה עוד דבריו החריפים של הגר"י קאפח בסברה זו. ולפנינו נביא עוד מפקי דין שכך כתבו בפשטות.

ולא מצאתי מי שחולק בזה.

לסיכום פרק זה:

אישה 'סרחה' אינה מפסדת מתנות שנתן הבעל אלא אם כן נועדו לצורך הנאתו כמו תכשיטים או לצורך שימוש משותף כמו דירת מגורים.

מרהיטת לשון רבינו ירוחם ועוד פוסקים עולה שהגדרת אישה שסרחה היא אישה שסיבכה את הגירושין ולא שעשתה מעשה זנות.

הלבוש הוסיף שאף אם "מצא בה ערות דבר" והחתם סופר הסכים לדבריו.

לא מוכח שכוונת הלבוש לאישה שעשתה מעשה זנות אף שיש משמעות כזו מדברי החתם סופר. ייתכן שהלבוש מגדיר מעשה כיעור כ'ערוות דבר' וכמו שביאר הנצי"ב בספרו העמק דבר את הפסוק "כי מצא בה ערות דבר".

גם אם נניח כדברי כמה מהפד"רים שהבינו בחתם סופר שהגדרת אישה שסרחה (גרידא) כוללת אישה שעשתה מעשה זנות. מצאנו חילוק ברור בין אישה המעוניינת להמשיך לחיות עם בעלה למרות מעידתה במעשה זה לבין אישה שממשיכה לחיות עם הגבר הזר ובזה דינה כמורדת וכמו במקרה דנן.

גם בדין אישה שסרחה מצאנו בפד"רים חילוק בין מתנות שנתן הבעל לאישה שנועדו לצורך שימוש משותף, כמו דירת מגורים, לבין מתנות כמו קרקעות או דירות נוספות לצורך השקעה.

ומכאן למקרה דנן: בין שנגדיר את המערערת כמורדת וכפי שנראה, ובין שנגדירה (רק) כאישה שסרחה, המתנה שניתנה לה בדירה המשותפת נועדה לצורך שימוש משותף ודינה כדין תכשיטים שמחזירה אותם לכל הדעות עם מרידתה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דין מתנות באשה המתגרשת בדרך מרד

ברם כל האמור הוא באישה שאינה מורדת (כפשוטה) אלא שסרחה, אולם באישה מורדת כתבו הפוסקים (הרי"ף, הריב"ש, בעל העיטור ובר"ן שהבאנו לעיל וכן נפסק בטור ובשולחן ערוך אבן העזר סימן עז סעיף ב) שמפסידה מתנות לכל הדעות. וכן הביאו החלקת מחוקק והבית שמואל בדבריהם בסוף סימן צט (ס"ק ו-ז) שאישה מורדת מפסידה הכול, ולא שייכת בה סברת הגאונים שמי שנתן מתנות לאוהבו ונהפך לשונאו אינו צריך להחזיר את המתנות מטעם "דאטו מאן דיהיב לחבריה ולרחמיה, ערבא בעי למישקל מיניה דרחים ליה לעולם" – שכן דרכו של עולם שהאהבה בין ידידים לעיתים מתהפכת לשנאה.

וצריך להבין מדוע שונה דין מורדת שחייבת להחזיר מתנות מדין אישה שסרחה על בעלה.

וביותר תגדל התימה לפי מה שכתב החתם סופר בשו"ת (אבן העזר א סימן קמא) בשם הלבוש שמה שכתב הריב"ש בשם בעל העיטור שאישה שסרחה אינה צריכה להחזיר מתנות – הוא הדין לאישה ש"מצא בה ערות דבר" שאינה צריכה להחזיר, מתנות ובחתם סופר הראה פנים לבעל הלבוש. ואומנם לדברינו אין ראיה שהלבוש איירי באישה שזינתה, ומכל מקום הבאנו שכן פירשו דבריהם בכמה פד"רים.

לצורך הבנת ההבדל בדינים בין אישה שסרחה לאישה מורדת נבאר טעם דין החזר מתנות במורדת.

טעם הדין שמורדת מחזירה מתנות

כאמור, מדברי הרי"ף שהבאנו למדו הפוסקים יסוד – שאם הבעל מעוניין לגרש את האישה, אזי אין היא מפסידה מתנות שנתן לה.

והטעם, ביאר הרמב"ן (במלחמות, כתובות דף כ"א ע"א מדפי הרי"ף), שהאישה יכולה לומר:

תנו לי בעלי ואעמוד לפניו, דהא לאו למיפק קיימא, ולטיבועין הקנה אותם לה כל זמן שתעמוד לפניו. למה זה דומה? לנותן מתנה לחבירו על מנת שישמשנו, שמתנתו מתנה כיון שהעכבה אינה שלו, והא נמי מתנה גמורה היא.

אולם אם האישה מורדת בבעל, אזי הדין הוא שמחזירה מתנות מהטעם המבואר בגמרא (כתובות דף נד ע"א): "כי אקני לה – אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למשקל ולמיפק – לא אקני לה."

ואומנם הגמרא עוסקת בדין בגדי אלמנה, אולם הרי"ף (שם דף כ"א ע"א מדפיו) והראשונים בעקבותיו השתמש בסברה זו גם לדין בעל המגרש את אשתו המורדת, וכמו שהבאנו לעיל מדבריהם.

וכן כתב הרי"ף להדיא גם בבואו לבאר דין מורדת (שם דף כ"ז ע"א):

וחזינן לגאון דאמר דיהיב לה עיקר כתובה – מנה מאתים – בלחוד כי היכי דלא ליהויין בנות ישראל הפקר, אבל מאי דכתב לה מדיליה, בין תוספת בין מתנה, לא יהיבנן לה מידי.

והרא"ש הביא דברי הרי"ף להלכה (בפרק חמישי במסכת כתובות סימן לה).

ואכן כך הבינו רבים מהראשונים מפרשי הש"ס בסברה זו של אישה המורדת בבעל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כן כתב הרמב"ן בחידושיו לכתובות (סג ע"ב [במהדורת ר"ע שבט סד ע"א]) וזו לשונו:

וכתב עוד ה"ר יוסף הלוי ז"ל [ר"י מיגש] דהיכא דיהיב לה מתנה, בין קרקע ידוע בין ששעבד לה ליתן מעות או מדעם [נ"א: דבר], אפילו כתב לה לבתר נישואין מתנה גמורה לחוד ואין צריך לומר כתבה [נ"א: כתובה] בכתובה, ואימרה – הפסידה הכל, דאי [נ"א: דכי] אקנה לה אדעתא למיקם קמיה, כדאמרינן "אלמנה שמין מה שעליה", והיינו לאחר נישואין, ואפילו הכי שמין, וכן נראה מדברי רבינו הגדול ז"ל שכתב: "אבל מאי דכתיב לה מדיליה בין תוספת בין מתנה לא יהיב[נ]ן] לה מידי" ומכלל דבריו [שמדברי הגאון ואלבא דתקנת הגאונים הם] דכל [נ"א: וכל] שכן מדינא דגמרא דלית לה וכן כתב בפרק האשה שנפל.

ובהמשך דבריו כתב:

ומצאתי בחיבור אחד שבתשובות רב האי ורבינו אלפסי הכי דייני דאפילו במתנה לחוד דבתר נישואין מפסדה, ואיכא לדחוקי דקא משמע לן התם תוספת וכל שכן מתנה, דאומדן דעת הוא דמפסדה, אלא אם כן כתב לה שקבל על עצמו שאפילו תמרוד תטול כמו שאמר הרב בן מיגש ז"ל, דהתם תנאי ממון הוא וקיים [...] ואין זה צריך לפנים.

נמצאנו למדים מדבריו שאין חילוק בין סוגי המתנות ומתי ניתנו, וכל סוגי המתנות – ובכלל זה מתנות חלוטות הנקראות מתנות "לחוד" – אישה מורדת מפסידתן מכל שכן מהפסד תוספת הכתובה והטעם "דאקני לה אדעתא למיקם קמיה ולא למיפק". ורק במקרה שכתב לה במפורש שנותן לה מתנה גמורה שאפילו תמרוד בו המתנה תישאר אצלה אזי המתנה תיוותר ברשותה שכן כל תנאי שבממון – קיים.

וכן כתב הרשב"א בחידושיו לכתובות (סג ע"ב, סד ע"א) בסוגיית מורדת:

בתשובות רבינו האי גאון ז"ל ורבינו אלפסי ז"ל [...] דאפילו מתנה לחוד דבתר נישואין מפסדא וכן דעת ה"ר יוסף הלוי אבן מגאש ז"ל [...] דאדעתא למישקל ומיפק לא יהב לה. (סג ע"ב)

ובתשובות רבינו האי גאון ז"ל ורבינו אלפסי ז"ל: אפילו מה שכתב לה מתנה אחר נישואין למיפק ולמישקל לא יהב לה וכן כתב הרב ׳ן מגאש ז"ל. (סד ע"א)

וכן כתב בעיטור (אות מ – מרד, דף סח). וכן כתב הריטב"א בחידושיו (שם סד ע"א).

וכל הראשונים הללו עמדו על כך שמתנה חוזרת במורדת במכל שכן מתוספת כתובה. וכמו שהביא המאירי בחידושיו (בית הבחירה) למסכת כתובות (סג ע"ב) בדין החזר מתנות במורדת:

זה שכתבנו שאיבדה כתבתה, כל שכן אם נתן לה מתנה שהפסידה, שלא נתן על מנת שתצא. ולא סוף דבר שנתן לה בשעת נישואין שדינה ככתובה, אלא אף לאחר נישואין, הן שנתן לה קרקע ידוע הן שקבל עליו ליתן לה כך וכך, וכן כתבו גאוני ספרד [...]

ומדברי המאירי והראשונים הנ"ל למדים יסוד גדול, שדין החזר מתנות קל יותר מחוב הכתובה שכן כתבו "כל שכן אם נתן לה מתנה שהפסידה".

עוד למדים שאין חילוק בין מתנות שניתנו לה בשעת הנישואין לשניתנו לאחר מכן.

עוד למדים שאין חילוק בין סוגי המתנות שכן כתבו: "הן שנתן לה קרקע ידוע, הן שקבל עליו ליתן לה כך וכך".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכן פסק הרמב"ם (פרק יד מהלכות אישות הלכה ח) בדין אישה המורדת בטענת 'מאיס עלי' וזו לשונו:

ואינה נוטלת משל בעל כלום, ואפילו מנעל שברגליה ומטפחת שבראשה שלקחן לה – פושטת ונותנת, וכן כל שנתן לה מתנה מחזרת אותו, שלא נתן לה על מנת שתטול ותצא.

וכן פסק בשולחן ערוך (אבן העזר סימן עז סעיף ב) שהביא דברי הרמב"ם אולם ללא טעם הדין.

ברם מצאתי בפד"ר (כרך יא עמודים 253–258) שכתבו הרה"ג צימבליסט, אזולאי ודיכובסקי שטעם הדין תלוי במחלוקת הראשונים אם מורדת מפסידה מתנות מיד עם מרידתה גם קודם הגירושין ואין הדבר תלוי בהפסד כתובתה, או שהיא מפסידה את המתנות רק עם הפסידה את כתובתה. ושם ביארו שלסוברים שאישה מורדת מפסידה את מתנותיה מייד אזי הטעם הוא משום קנס שקנסו אותה, אולם לסוברים שהמורדת מפסידה את מתנותיה בעת שהיא מפסידה כתובתה אזי הטעם כמו שכתבו הראשונים "אדעתא למישקל ומיפק לא אקני לה".

וראה עוד בפד"ר (כרך יד עמודים 21–29) שכתבו הרה"ג צימבליסט, אזולאי ולוי שהטעם העיקרי הוא האומדנה "אדעתא למישקל ומיפק לא אקני לה" – גם לסוברים שהמורדת מפסידה מתנותיה מייד.

וראה בתשובת הרשב"א (חלק ב סימן קיב) המצוטטת להלן (ושהדגשנו בדבריו) שטעם החזר מתנות במורדת הוא מדין קנס.

וראה עוד בביאור מחלוקת הראשונים אם מורדת מפסידה מתנותיה לאלתר או רק עם הגירושין בספרו של חבר בית הדין הגדול הגר"י אלמליח שליט"א אמרי משפט (חלק ב סימן יא). לסיכום פרק זה:

הטעם שאישה מורדת מחזירה מתנות שנתן לה בעלה הוא שיש אומדנה חזקה ביותר שהובאה במקורה בתלמוד, בגאונים ובפוסקים הראשונים "כי אקני לה – אדעתא למיקם קמיה ולא אדעתא למישקל ולמיפק", ופירושה: הבעל הקנה לה את המתנה על דעת שתעמוד לפניו ולא על דעת שתצא ממנו מתוך מרידה.

בפד"רים הובא טעם נוסף, שדין זה הוא מדין קנס, והסבירו זאת בדעת הסוברים שאישה מורדת מפסידה מתנותיה מייד (שנחלקו הראשונים אם מורדת מפסידה את מתנותיה שקיבלה מהבעל מייד עם מרידתה וצריכה להשיבם מייד לבעל, או רק כאשר מפסידה כתובה לאחר התראה והכרזה).

בירור שיטת הרשב"א בדין החזר מתנות באישה מורדת

מצאנו לרשב"א בכמה תשובות שעסק בדין זה וכתב שאם הבעל נתן לאישה "מתנה לחוד" אינה צריכה להחזיר אם מרדה בבעל ודלא כמו שכתב בחידושו.

וכבר עמד באבני מילואים (סימן עז ס"ק יא) על סתירה כזו בדעת הרשב"א וכתב שהרשב"א חזר בו והסכים עם גדולי הראשונים. להלן מסקנת דברי האבני מילואים:

אלא דלפי מה דמשמע מדברי הרשב"א [הלשון שהביא (ולא הועתקה כאן) היא לשון חידושי הרמב"ן, שכידוע יוחסו בדפוסים הישנים, בטעות, לרשב"א. אכן כעין זה כתב הרשב"א] נראה דאפילו היכא דהפסידה כתובתה במורדת מכל מקום לא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הפסידה המתנה, ואלו בדברי הרב המגיד מפורש דאחר י"ב חודש מפסדה הכתובה וגם המתנה, וצ"ע.

שוב ראיתי בחידושי הרשב"א שם וזו לשונו וגם כאן הלשון שהביא היא לשון חידושי הרמב"ן. אכן כן גם דעת הרשב"א, שאף ציין שכן כתב הרמב"ן, וכדלהלן]:

ומצאתי בחיבור אחד שבתשובת רב האי רוב אלפס הכי דייני דאפילו במתנה לחוד דבחר נשואין מפסדי [לפנינו "מפסדה" וכן להלן]. ואיכא לדחוקי דקא משמע לן התם תוספת וכל שכן מתנה, דאומדן דעת הוא דמפסדי, אלא אם כן כתב לה שקיבל על עצמו שאפילו תמרוד תטול כמו שאמר הרב בן מיגש ז"ל דהתם תנאי ממון הוא וקיים ואין זה צריך לפנים.

עכ"ל. הרי שהודה הרשב"א וקיבל דבריהם אם כן אפילו במגרש תוך י"ב חודש דכתובה לא מפסדה אבל מתנה מפסדה משום דלא יהיב אלא אדעתא למיקם קמיה.

וכן כתב הרשב"א בחידושו למסכת כתובות בסוגיית מורדת (דף סג ע"ב, הובא לעיל בקיצור) וזו לשונו:

ומיהו בתשובות רבינו האי גאון ורבינו אלפסי ז"ל נמצא שדנו דאפילו מתנה לחוד דבחר נשואין מפסדא, וכן דעת ה"ר יוסף הלוי אבן מגאש ז"ל. ולפי דבריהם איכא למימר דהתם קא משמע לן דאפילו תוספת מפסדת וכל שכן מתנה שנתן לה הוא דאדעתא למישקל ומיפק לא יהיב לה וכן תירץ לדעתם הרמב"ן נ"ר.

ועתה נפן לתשובות הרשב"א (חלק ב סימן קיב) ונצטט קטע מדבריו כדי לעמוד על כוונתו [חלק מתיקוני הנוסח שבסוגריים המרובעים – וכן בתשובות דלהלן – ממהדירי מכון ירושלים]:

ולענין המתנה ששאלת ואמרת שהמנהג בעירכם שהיוצאה מדעתה מבעלה אינה נוטלת משל בעלה כלום. וככה דנין דייניכם וכמו שכתב הרב אלפסי ז"ל בפרק אף על פי.

ואמרת שאפילו מי שנתן לאשתו קרקע או מטלטלין וכתב לה שהוא נותן "מתנה גמורה מעכשו שרירא וקיימא חתוכה וחלוטה לעשות בה כל חפצת נפשה בין שתעמוד עמו בשלום בין שתמרוד בו, ותהיה מתנתה כאילו נתנה לעובר ארח ויהיה רשות בידה להחליף ולמכור להוריש ולתת לכל מי שתרצה, ולא שיירתי בה לעצמי שום שיוור בעולם וסלקתי עצמי ורשותי וזכותי מעל מתנה זו סלוק גמור" –

עם כל זה הגיעה לכם תשובת הרב הגדול רבינו מאיר ז"ל מטוליטולה שאם נתגרשה בגט מרצונה שאין לה באותה מתנה כלום משום דאמור רבנן דאדעתא למשקל ומיפקי לא יהיב לה.

ומהאי [נדצ"ל: "ומאי" או "והאי"] דכתב לה "בין שתעמוד עמי בשלום בין במרדות" – לא מרד בגט קאמר אלא מרד ממלאכה או מתשמיש קאמר.

וחזק הרב ז"ל דבריו ממה שכתוב בשטר המתנה "והודענו דבמתנה זו שאין לנו [נדצ"ל: "לו" או "לך" (שהיא לשון דבריהם לבעל) כדלהלן] כלום בה כדאמור רבנן במתנה 'קנתה ואין הבעל אוכל פירות'". ואמר הרב ז"ל: מכאן למדנו שלא נתן אלא על דעת רבנן שתשב עמו, אבל על דעת שתצא ותטול לא נתן לה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואמרת עוד שחזרתם ושאלתם את פי מורי הרב רבינו יונה ז"ל והשיב שהמתנה קיימת אפילו תמרוד בו בגט.

דע שהדברים נראין לי ברורין כדברי מורי הרב רבינו יונה ז"ל, שהרי נתן לה מתנה גמורה חתוכה וחלוטה וסלק כל זכותו ורשותו מעל מתנה זו ונתן לה רשות ליתן ולהוריש לכל מי שתרצה.

ואני תמה על דברי הרב רבי מאיר ז"ל שהביא ראיה ממה שאמרו ז"ל "אדעתא למשקל ומיפק לא יהב לה", שאם כן אפילו נתאלמנה נמי לא תטול דאדעתא למשקל ומיפק לאחרינא לא יהב לה. דהא עיקר מה שאמרו ז"ל גבי אלמנה הוא שאמרו בפלוגתא דרב ושמואל דאמרי בשלהי פרק נערה שנתפתתה:

אלמנה – רב אמר: שמין מה שעליה ושמואל אמר: אין שמין מה שעליה.

[...] אמר רבא אמר רב נחמן: אף על גב דתנן במתניתין כותיה דשמואל הלכתא כותיה דרב, דתנן: "אחד המקדיש ואחד המעריך את עצמו אין לו בכסות אשתו ולא בכסות בניו ולא בצבע שצבע לשמן ולא בסנדלין חדשים שלקחן לשמן ולא בכלים חדשים שלקחן לשמן." אמר ליה רבא לרב נחמן: וכי מאחר דתנן במתניתין כותיה דשמואל אמאי הלכתא כותיה דרב?

[...] מאי טעמא, כי אתקין [צ"ל: אקני] לה [...]

אם כן אף אנו נאמר כן, ובכל מה שהבעל נותן לאשתו, שאם נתאלמנה שמין לה מה שנתן לה דאדעתא למיפק לאחרינא לא יהב לה.

והנה הרב מורה שאם מכרה ונתנה קיים אם גרשה הוא או מת הוא בחייה כמו שבא בתשובתו אשר כתבת. וכן הוא באמת שהרי שנינו:

אף על פי שאמרו בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה רצה להוסיף אפילו מאה מנה מוסיף. נתאלמנה או נתגרשה בין מן הארוסין בין מן הנשואין גובה את הכל.

ואמאי, נימא "אדעתא למיפק לאחרינא לא יהב לה"? אלא: לא נאמרו דברים הללו אלא בדברים שהיא מתנאה בהם לפניו או שמשמשת בהן בעודה עמו. כבגדים ומיני צבועין ותכשיטיין וסנדליין וכיוצא בהן, שעל דעת שתתנאה בהם לפניו או שתשמש בהן בעודה משמשת לפניו נתנן לה מן הסתם. אבל במטלטלין אחרים אי נמי מעות וקרקות שנתן לה ואי נמי כל דבר שנתן לה במתנה גמורה אין שמין לה כלל, דהיינו מתניתין דאף על פי. וכן בלקיט שאין שמין לו מה שנתן לו במתנה גמורה חוץ ממה שעליו ומן הטעם שאמרנו.

ובאמת שהמורדת ויוצאת בגט מדעתה בתקנת הגאונים ז"ל אינה נוטלת כלום משל בעל ואפילו מנה מאתים כדעת הגאונים ז"ל, וכמו שכתב הרב ז"ל [הרי"ף] בהלכות דקנסין לה בדידיה. אבל מכל מקום מה שנתן לה במתנה גמורה מתנה מוחלטת מעכשו, שהיא יכולה לתת עכשו לכל מי שתרצה – בזה לא אמרו, אלא מוכרת ונותנת וקיים בין יוצאה לדעתה בין יוצאה שלא לדעתה.

וזהו שנראה לי בענין המתנות הללו. ומה שכתב בשטר המתנה "והודיענוהו שכל הנותן מתנה לחוד לאשתו כאלו נותנת [נדצ"ל: "נתנה" וכדלעיל] לעובר ארח – שתטול אותה ממך כל זמן שתרצה ותקנה מה שתרצה, ואין לך בה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כלום כדאמור רבנן 'קנתה ואין הבעל אוכל פירות' – איני רואה מכאן ראייה לגרע כח מתנתה כלל ולומר שלא תהא מתנתה מתנה אלא כל שהיא יושבת תחתיו כי זה ליפוי כח כתב כן, שאפילו בפירות לא יהא לו שום זכות, שלא תאמר יאכל הבעל פירות וכיוצא בזה.

סוף דבר במה שהוסיף לה ומרחיב לשון הזכיות איני רואה שיהא בו גרעון לה.

ומכל מקום מה ששאלת לדעת הרב רבי מאיר ז"ל: מי שהוסיף עוד בלשון מתנתו וכתב: "כל זמן שתוצה היא וכל מי [נדצ"ל: מה] שתוצה היא בין בחיי בין לאחר מיתתי בין בחייה בין לאחר מותה בין כשהיא ברשותי בין ח"ו תמרוד בי", אם יהיה כח מתנה זו יפה מכח שאר מתנת מתנות שאין כתוב בהן "בין כשהיא ברשותי בין ח"ו תמרוד בי" –

נראה שאין זה מוציא מידי אותו חשש שכתב הרב ז"ל כי מאחר שהוא סבור שיד בעל השטר על התחתונה אפילו בכיוצא בזה ונדחוק הלשון לגרע כח המתנה, אף אנו נאמר כי פירוש "ברשותי" שלא מרדה בתשמישו ומלאכתו. ופירוש "בין תמרוד בי" שתמרוד בתשמישו ומלאכתו.

אבל אנו נראה כן [נדצ"ל: "אינו נראה כן" או שפירושו: "אבל אנו נראה" לנו לא כדבריו אלא "כן" היינו –] כמו שאמרתי.

מתשובה זו למדים אנו בבירור שהרשב"א חלוק עם הרמ"ה בנידון בעל שנתן לאשתו מתנה חלוטה וכפי שכתב "וכתב לה שהוא נותן מתנה גמורה מעכשו שרירא וקיימא חתוכה וחלוטה לעשות בה כל חפצת נפשה בין שתעמוד עמו בשלום בין שתמרוד בו":

לדעת הרמ"ה המתנה בטלה כאשר האישה מורדת אף על פי שהתנה עימה במפורש שהמתנה חלוטה גם אם תמרוד בו.

והרשב"א חלק עליו וסבר שאם התנה במפורש שהמתנה מתנה חלוטה, המתנה קיימת, אף אם לא כתב לה שגם אם תמרוד.

נמצא אפוא שהרשב"א מחדש שבמקרה שהבעל נתן "מתנה חלוטה" לעשות בה כחפצת נפשה של האישה – המתנה אינה חוזרת גם אם האישה מרדה, וטעמו שבמקרה זה לא אמרו הגאונים את הסברה "אדעתא למיקם קמיה נתן לה".

ולכאורה יש להסתפק לשיטה זו: מה הדין במקרה שהבעל נתן מתנה לאשתו דירת מגורים ורשם אותה בטאבו על שמו – האם רישום בטאבו נחשב מתנה חלוטה לאשה שאינה חוזרת גם כאשר מרדה או לא?

לפנינו נעמוד בליבון שאלה זו.

עוד מצאנו לרשב"א בתשובה (חלק ד סימן נב) שכתב:

שאלת: מורדת שאמרה "מאייס עלי" ובית דין נתנו לה י"ב חדש, והבעל כתב מתנה לחוד בשעה שנשאה וכתוב בה שתוכל לגבות ממנו כל זמן שתוצה, והבעל מתיירא שמא תתנה לאחר קודם זמן זה או שתתרעם ממנו בערכאות של גויים ויפסיד הבעל ממנו: היש מן הדין שיכריחוה בית דין למסור להם המתנה או לא, דדילמא תתוצה לבעלה תוך הזמן?

תשובה: איני רואה שתהא חייבת היא למסור זכיותיה תוך י"ב חדש שנתנו לה, מכמה טעמים:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

חדא, שהאומרת "מאיס עלי" אין כופין אותה תוך הזמן הזה, ואם אתה כופה ליתן זכויותיה – אתה כופה אותה מעכשיו.

ועוד, שהמתנות שאדם נותן לאשתו תלויות במנהג המקומות. ומדעתי שמנהג מקומכם לפי הנשמע שהבעל כותב שתוכל לגבות וליתן אפילו לאחרים כל זמן שתרצה, ולפי המנהג היה המתנה גמורה ולא לכבוד בעלמא. ויכולה האשה מן הדין לגבות וליתן מעתה.

ואם כן הרי זה רצה ליזוק בנכסיו בשעה שכתב, וגובה ונותנת ואפילו תתגרש. ואין אומרים בכי הא "אדעתא למשקל ומיפק מיניה לא יהיב לה". ואם כן מעכשיו יכולה היא ליתן לכל מי שתרצה. הגע עצמך, אילו גבתה והוציאה לעצמה או שנתנה לאחרים ואחר כך אמרה "מאיס עלי" או מרדה מרד בעלמא – הנחייב אותה לשלם מנכסים שנפלו לה לאחר שמרדה ונתגרשה? ואם אינה יכולה לגבות וליתן לאחר כל שהיא מורדת או שמתגרשת, אדעתא דלמשקל ומיפק לא יהיב לה, כי נתנה לאחר מאי מהנה לה, דלא עדיף מאן דאתי מחמתה מינה? ואי משום חשש שמא תעבור ותתבע בעראות – אין חוששין שמא תעבור, ואף אם תעבור – כל שלא נתן לה הבעל אדעתא למשקל ומיפק אף בערכאות לא תוכל לגבות, שאין כח שטרות וחוב ומתנה עשוין בגופן שלנו יפין בערכאותיהם יתר ממה שהם בדיננו.

סוף דבר, איני רואה שתהא זו חייבת למסור זכויותיה ביד בית דין לא מתנתה ולא כתובתה, שאם אתה אומר אף כתובתה חייבת למסור ביד בית דין.

גם מתשובה זו רואים לכאורה שהרשב"א סובר שבעל הנותן לאשתו מתנה "לחוד" וכתוב בה שתוכל לגבות ממנה כל זמן שתרצה, אין המתנה חוזרת, וטעמו מכיוון שזו מתנה גמורה ולא "לכבוד", והבעל "רצה ליזוק בנכסיו" במעשה נתינה שכזה.

סברה מעין זו כתב הרא"ה בחידושיו למסכת כתובות (סג ע"ב בדיבור המתחיל "כלתיה") שבמתנה גמורה לא הפסידה האישה את המתנה גם את מרדה בעל.

ביאור שיטת הרמ"ה

עוד למדים אנו מתשובה זו שהבין הרשב"א בדעת הרמ"ה (שהביא בתשובה הקודמת שהבאנו) שלדעתו אישה שנתנה מתנה ומרדה בבעלה – המתנה חוזרת ממקבל המתנה, שכן הקשה על סברת הרמ"ה: "הגע עצמך" וכו' וכתב "ואם אינה יכולה לגבות וליתן לאחר כל שהיא מורדת או שמתגרשת, אדעתא דלמישקל ומיפק לא יהיב לה, כי נתנה לאחר מאי מהנה לה, דלא עדיף מאן דאתי מחמתה."

ואולם המעיין בדברי הרמ"ה הסובר שמתנה שנותן בעל לאישה היא מתנה גמורה ואין לבעל אפילו פירי פירות (כפי שהובאה דעתו בטור אבן העזר סימן פה), יראה שאין הכרח שלמד שבעת מרידתה חוזרת המתנה עצמה כפי שהבין הרשב"א, וייתכן שהמתנה בעודה קיימת חוזרת לבעל אבל אם נתנה או מכרה ולאחר מכן מרדה המתנה אינה חוזרת.

שוב ראיתי באוצר הפוסקים (סימן עז [סעיף ב ס"ק כב אות ד] הערה תס) שהסתפקו בדעת הרמ"ה בזה. ואכמ"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המשך בירור שיטת הרשב"א

עוד מצאנו לרשב"א בתשובה (חלק ו סימן עב) שכתב:

שאלה: לאה תובעת מיעקב בעלה שתתגרש ממנו בגט ואינה רוצה לישב עמו – תלמדנו אם תפסיד כל כתובתה ומה תגבה, גם אם תגבה מתנה לחוד כדאמרינן "במתנה – קנתה ואין הבעל אוכל פירות", ומזה הטעם משמע דאינה מפסדת מתנתה דלא הוי כתנאי כתובה, או דילמא כיון דלא כתב לה מתנה זו בשעת נישואין לימא שלא כתב אלא על מנת לכונסה והוי כתנאי כתובה ותפסיד הכל. ע"כ.

תשובה: הטענות שהאשה תובעת בהן להתגרש מבעלה רבות ואין הדין בהן שוה אלא כל אחת מהן יש לה דין בפני עצמה, ואתם לא בארתם בכתבכם באיזה טענה באה לאה להתגרש. ואם באנו לכתוב לכם כל הדברים שהאשה באה להתגרש בהם מבעלה ולכתוב דין כל אחד ואחד – יארך הענין הרבה מאוד והיינו צריכין לחבר להם ספר, מפני שהם כעשר או כאחת עשרה דרכים או יותר, ואין אנו יודעין לאה זו באיזה מהן היא באה.

אבל מכל מקום ממה שיראה יותר מתוך השאלה גם כי הוא המצוי יותר משאר הדרכים הוא שהיא מואסת אותו ומתוך המיאוס באה להתגרש. ומפני שאנו חושבין שזהו שגרם לה לזו לפיכך אנו כותבין לכם דין המורדת והאומרת מאיס עלי [...]

אבל מה שכתב ונתן לה הבעל משלו 'מתנה לחוד' היה נראה שלא תפסיד ממנו כלום מפני ששנינו "אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה יוסיף", ואמרו עלה בגמרא דזאת אומרת דתנאי כתובה ככתובה – למאי נפקא מינה למורדת.

ואם איתא מאי שנא משום תנאי כתובה ככתובה – לא יהא אלא נכסים שנתן לה הוא אחר שכנסה הרי היא מפסדת אותן אף על פי שאינן כתנאי כתובה? אלא משמע שלא הפסידה אותן ואפילו המורדת מדעת כל שכן זו שהיא כאנוסה.

אבל מתשובת הגאונים ז"ל נראה שהפסידה כל מה שכתב ונתן לה דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה.

זהו דין האומרת "מאיס עלי ואיני רוצה בו ובכתובתו".

בתשובה זו הביא הרשב"א את דעתו בעניין מתנה לחוד אולם ציין שהגאונים חולקים וסוברים שהפסידה גם במתנות לחוד.

עוד מצאנו לרשב"א בתשובה (חלק ז סימן תיד) שכתב:

דיני מורדת האומרת מאיס עלי והטוענת על בעלה שאינו יכול:

דע כי המורדת שדברו בה חכמים היא המונעת את בעלה מתשמיש המטה. ובית דין שולחין לה ושואלין אותה מפני מה מרדה. ואם אמרה "מפני שאני רוצה לצערו" – מתרין בה שאם תעמוד במרדה תפסיד כל כתובתה ואפילו אם היתה של אלף מנה. ואם לא חזרה בה מכריזין עליה ביום השבת בכל בתי כנסיות ובכל המדרשות ואומרים כך: "הווי יודעים שפלניתא מרדה על בעלה". ואם חזרה בה מוטב ואם לאו מכריזים עליה פעם שנית ביום שבת שני וכן עושין שבת שלישי וכן שבת רביעי. ואחר אותן ד' שבתות, אם לא חזרה בה, שולחים לה הבית דין עוד ומזהירין אותה שאם תעמוד במרדה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ולא תחזור בה מיד [לכאורה חסר: "תפסיד כל כתובתה, ואם לא חזרה"] מפסידין כל כתובתה מיד.

ואפילו חזרה בה לאתר מיכן אין לה כתובתה כלל מאחר שלא רצתה לחזור בה כשהיו בית דין מזהירין אותה.

ומכל מקום לא הפסידה מנכסי מלוג שלה כלום, אבל כל מה שכתב לה בעלה ושהוסיף לה בכתובתה או נתן לה תכשיטין ובגדים וכיוצא בהן – מוציאין ממנה ונותנין לו, ואפילו אם תפשה היא כלום מן הבגדים והתכשיטים שהכניסה לו בנדונייתא מוציאין ממנה ונותנין לו, ואף על פי שלא כתב כן הרמב"ם ז"ל.

ואם רצה הבעל לגרש אותה תוך אותן ד' שבתות [לכאורה חסר: "לא הפסידה כתובתה. ולאחר ד' שבתות"] אם רצה לגרש מגרש ואם רצה להשהותה משהה, ובלבד שלא יבא עליה אפילו רצתה לחזור עמו עד שיכתוב לה כתובה אחרת כדין אלמנה, לפי שאסור לשהות עם אשתו בלא כתובה אפילו שעה אחת.

זהו דין המורדת והאומרת "בעינא ליה ומצערנא ליה".

אבל האומרת "מאיס עלי" – בית דין מבקשים ממנה שתהא נותנת דעתה עליו ותתפייס לו. ואם לא רצתה מפני שלבה אונסה שלא תתפייס לו, אין מכריחין אותה לעמוד אצלו לשמשו ואין מכריזין עליה כלל, אבל ממתינין לה י"ב חדש.

ואם [נדצ"ל: "ואם לא"] חזרה בה תוך י"ב חדש הפסידה כתובתה וכל נדונייתה וכל שכך מה שנתן לה ומה שהוסיף לה מדעתו בכתובתה. ואם רצה מוציא אותה בגט לאחר י"ב חדש ויוצאה בלא כלום.

אבל [נדצ"ל: "אבל מה שיש"] עדיין בידה או ביד הבעל מן הבגדים והתכשיטין שהכניסה לו בנדונייתא וקדמה היא ותפסה אותם – אין מוציאין אותם מידה. זהו כשגרשה הבעל לאחר י"ב חדש.

ואם גרשה תוך י"ב חדש, נותן כל כתובתה אבל מה שהוסיף לה משלו אינה נוטלת מהן כלום שלא כתב ולא נתן לה משלו על מנת שתקח ותצא ממנו ותתנאה בהם בפני בעל אחר.

וכל אותן י"ב חדש שאמרנו שמהיין אותה אינה אוכלת משל בעל כלום. ולעולם אין כופין את הבעל לגרש, אלא רצה לגרש – יגרש, ואם לא רצה – לא יגרש. ואף על פי שלא כתב כן הר"ם במז"ל.

זהו דין האומרת מאיס עלי.

והטוענת על בעלה שאינו יכול והיא רוצה להתגרש ממנו מחמת כך, שואלין ממנה בית דין ואומריין לה: "[בבית יוסף נוסף: "תפרשי"] מה שאמרת שאינו יכול." אם אומרת שהוא משמש אבל אינו יורה כחן אינה נאמנת, אבל האשה שאמרה על בעלה שאינו יכול כלל נאמנת. ומכל מקום בית דין באין עליה דרך בקשה ואומרים לה: "תני דעתך על בעליך, שמא מתוך איבה אין אתם נזקקים", ונכנסים לחדר ועושיין להם סעודה – שמא מתוך כך יתנו דעתם זה על זה. ואם היא אינה רוצה ואינה שומעת להם בכך אלא שרוצה להתגרש מפני טענה זו, מבקשים מן הבעל לגרש. ואם לא רצה – כופין אותו ליתן כתובה אבל אין כופין אותו ליתן גט, אלא יכולין בית דין לאיים עליו בדברים ובלבד שלא ינדותו ולא יבזוהו ולא יצעררו אותו בגופו.

ויש מגדולי רבני צרפת ז"ל שהורו שאפילו דין זה שאנו דנין, שמבקשין מן הבעל לגרש ואם לא רצה כופין אותו ליתן כתובה כמו שאמרנו, לא נאמרו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דברים אלא כשהיא אינה תובעת [לכאורה חסר: "אלא"] גירושין ואינה מזכרת פרעון כתובה, אבל אם אמרה "אינו יכול לשמש על כן אני רוצה שיגרש אותי ויתן לי כתובתי" – בזו אינה נאמנת ואין שומעין לה כלום, דכיון שהזכירה פרעון הכתובה אנו חוששין שמא עיניה נתנה באחר ועל כן היא מעיזה פניה בפני בעלה ותובעת כתובתה כדי שתנשא באותו ממון לאותו שנתנה בו עיניה.

ולענין כתובתה שאמרו [בבית יוסף: "אמרו"] שנותן לה מה שהכניסה לו בנדונייתא ומנה ומאתים אבל תוספת אינה גובה כלל ואפילו תפסה מוציאין ממנה ונותנין לה [צ"ל: לן] שלא כתב לה על מנת שתקח ותתן לבעל אחר.

מתשובה זו קשה להבין מה דעתו שכן לא חילק בין סוגי המתנות.

ברם מצאנו תשובת הרשב"א שהובאה בספר כפתור ופרח (לרבנו אשתורי הפרחי, פרק י' שבה הסכים עם הגאונים והראשונים שלא חילקו בין סוגי המתנות ובין התנאים שמתנה הבעל עם האישה בעת נתינת המתנה, נעתיק קטע ממה שכתב:

והרשב"א ז"ל נשאל בדין מורדת האומרת "מאיס עלי" – בגטה וכתובתה ומה שכתב לה הבעל תוספת או מתנה ומזונות, לפי שנראה בזה חלוקין בין דברי הרי"ף והר"ם זצ"ל.

והשיב: שורת הדין נותן שאין האיש מוציא את אשתו בגט אלא לרצונו, ואין כופין אותו לגרש אפילו באומרת "מאיס עלי" ושלא כדברי הר"ם ז"ל, שאלו היתה האשה יכולה להפקיע עצמה מיד הבעל בטענות אלו היו מתקנין גם כן כתובה מן האשה לאיש כדי שלא יהא קל בעינה לצאת ממנו [...]

ולענין דיני האומרת "מאיס עלי":

דע שאין האומרת "מאיס עלי" נאמנת במה שאומרת עד שנכיר מתוך דבריה שהוא מאוס בעיניה באמת, כמו שאמרה "מאיס עלי ואיני רוצה בו ולא בכתובתו ובלבד שיוציאני". וכן פירש רש"י ז"ל שם פרק אף על פי (כתובות סג, ב).

ואם טוענת כן דינה מוחלק משאר המורדת שאומרת "בעינא ליה ומצערנה ליה", דהיא כופין אותה בהכרזת ארבע שבתות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ואם לא חזרה בה הפסידה כל כתובתה, וכדאיתא פרק אף על פי (שם). ואם ירצה מגרש בגט, ואם לא רצה לגרש אינו מגרש. ואפילו נמלכה לאחר אותו זמן – מה שהפסידה הפסידה, ואסור לשהותה בלא כתובה אחרת בלא מנה.

אבל הבאה בטענת "מאיס עלי" אין כופין אותה בכפיית ההכרזה של בתי כנסיות ובתי מדרשות, לפי שאנוסה היא שלכה אונסה, אבל משהין אותה י"ב חדש שמא יסור המיאוס מלבבה ותתרצה לו.

ותוך י"ב חדש לא אבדה מכתובתה כלום. ואם גירש הבעל מרצונו תוך י"ב חדש גובה כל כתובתה – שהרי זה גרש מרצונו, והיא לא תפסיד כלום לפי שאנוסה היא, וכן פירש רבינו חננאל ז"ל.

ואם המתין עד י"ב חדש ולא חזרה בה – הפסידה כתובתה ותוספת ונכסי צאן ברזל. ובתשובות רבינו האי והרי"ף ז"ל שאפילו מה שכתב לה הבעל מתנה לאחר נישואין מפסדת, וכן כתב גם הרב רבי יהוסף הלוי אבן מגש ז"ל. וכן בדין, שלא כתב לה על דעת שתטול ותצא ותאכל עם איש אחר. ואף הרמב"ן ז"ל כן כתב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואין הפרש בין שכתב לה מתנה באחריות ובין שלא כתב לה, דאדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה. וכל שכן במתנה לחוד שעשה לה בשעת נישואין, שזה בכלל תוספת הוא.

אבל נכסי מלוג דידה לא הפסידה, וכן מה שנתנו לה אחרים יראה שלא הפסידה, אלא תטול ותצא. ובלאות נכסי צאן ברזל הקיימין – אם תפסה לא מפקינן מינה, והיינו מעשה דכלתיה דרב זביד דאימרדה ותפסה חד שיראי.

נמצאנו למדים ממה שכתב לאחר שהביא תשובת רבינו האי גאון הרי"ף והר"י מיגאש "וכן בדין" והכריע שאין חילוק בין מתנה שבעל נותן באחריות וכל שכן ב'מתנה לחוד' שהמתנות הללו חוזרות לבעל בעת מרידתה ודלא כמו שכתב בתשובות הקודמות לחלק בזה.

תשובה זו מחזקת את דברי האבני מילואים (שהבאנו בריש דברינו בבירור שיטת הרשב"א) שהרשב"א חזר בו והסכים עם רוב הראשונים שאישה מורדת מחזירה גם מתנות שניתנו המוגדרות כמתנה לחוד.

בגדר מתנה לחוד

להגדרת "מתנה לחוד" שהובאה בתשובות הרשב"א ובראשונים, העירני מנהל בתי הדין הרב שמעון יעקבי הי"ו למה שכתב המאירי בחידושו למסכת כתובות (נד ע"ב) וזו לשונו:

נהגו מקצת מקומות של ספרד שכותבין לנשותיהן בשעת נישואין מתנה לחוד, וכותבין בה שתהא רשאה ליתנה לכל מי שתרצה או למכרה אפילו בחייו.

וזו בעצם כוונת הרשב"א בתשובה (חלק ב סימן קיב, הנ"ל) שכתב: "שהרי נתן לה מתנה גמורה חתוכה וחלוטה וסלק כל זכותו ורשותו מעל מתנה זו. ונתן לה רשות ליתן ולהוריש לכל מי שתרצה."

וכן כתב הרשב"א בהמשך דבריו בתשובה זו שהבאנו לעיל.

ומה שכתב בשטר המתנה והודיענוהו שכל הנותן מתנה לחוד לאשתו כאלו נותנת [וכנ"ל נדצ"ל: "נתנה"] לעובר ארח – "שתטול אותה ממך כל זמן שתרצה ותקנה מה שתרצה. ואין לך בה כלום כדאמור רבנן 'קנתה ואין הבעל אוכל פירות'".

כלומר: הרשב"א מבהיר שמנהג המקומות היה לתת מתנה חלוטה, שהבעל מסלק זכותו ורשותו ממתנה זו ונותן לאישה ליתן למכור או להוריש לכל מי שתחפוץ ולזה הוא קורא "מתנה לחוד".

סיכום שיטת הרשב"א

הרשב"א בשתי תשובות סובר כרבנו יונה שיש חילוק בין סוגי המתנות. לדעתו, אם המתנה חלוטה באופן שהאישה יכולה לעשות בה כחפצה ולבעל לא נותרה כל שיור זכות במתנה אזי המתנה אינה חוזרת. טעמו – שהבעל "רצה ליזוק בנכסיו" בתנאי זה שהתנה עם האישה.

ברם מתשובת הרשב"א שהובאה בספר כפתור ופרח וכן מדבריו בחידושו עולה שהרשב"א חזר בו ופסק כדעת רבנו האי גאון, הרי"ף, הר"י מיגאש, הרמב"ן, המאירי ועוד שאין חילוק בזה ולעולם היא מחזירה מתנות שנתן לה הבעל אלא אם כן התנה עימה במפורש שמתנה זו שנותן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לה לא תחזור אליו גם אם תמרוד וכמו שכתב הר"י מיגאש, ובזה חלק על הרמ"ה שסובר שגם בסוג מתנה כזו, המתנה חוזרת עם מרידת האישה.

סיכום שלוש השיטות שבפוסקים בעניין החזרת המתנות ב'מורדת'

נמצא אפוא שיש שלוש שיטות בפוסקים:

שיטה א: הרמ"ה הסובר שגם במתנה שהבעל מתנה עם האישה שלא תחזור במרידתה המתנה חוזרת.

שיטה ב: הגאונים ורוב הראשונים הסוברים שמתנה שנתן בעל לאישה חוזרת במרידתה בכל מקרה, לרבות ב'מתנה לחוד' שבה התנה הבעל במפורש שנותן לה לעשות בה ככל שתחפוץ בלי לשייר לעצמו כל זכות, אולם חולקים על הרמ"ה וסוברים שאם התנה עימה שהמתנה קיימת גם אם תמרוד אזי אין המתנה חוזרת בעת מרידתה שכן כל תנאי שבממון קיים.

שיטה ג: רבנו יונה, הרא"ה והרשב"א בתשובות הראשונות הסוברים שאם הבעל נתן 'מתנה לחוד' שבה כתב במפורש שהוא נותן לאישה מתנה זו לעשות כחפצה ללא שיוור כל זכות לעצמו אזי המתנה קיימת ואינה חוזרת בעת מרידתה. כאמור הרשב"א חזר בו בתשובה האחרונה ובתשובה שהובאה בספר כפתור ופרח וכתב במפורש "וכן בדין" – שיש לפסוק כגאונים, כר"י וכו' מיגאש, וכן כתב בחידושו.

דעת רבנו יונה והרא"ה לא הובאה בבית יוסף כלל, אף כל נושאי כלי השולחן ערוך והאחרונים לא הביאו דעתם פרט לכמה פד"רים שהביאו דברי הרשב"א בתשובה שבחלק ב.

בעל הנותן לאשתו מתנה – מחצית דירת מגורים – ורושם על שמה ב'טאבו' את מחצית הדירה – האם מתנה זו בגדר המתנה החלוטה שעליה דיברו הראשונים?

והנה זה ברור שאף בעל בימינו הרושם את מחצית הדירה בטאבו על שם אשתו אינו כותב לה שהוא מסתלק מזכויותיו ונותן לה לעשות ככל אשר תחפוץ, אולם ייתכן שעצם העובדה שהדירה רשומה על שם האישה מקנה לה זכות זו – להוריש או למכור או לתת לכל מי שתחפוץ. ואם כך כאשר הבעל רושם את הדירה על שם אשתו בטאבו יש בזה משום גילוי דעת שהוא מסתלק מכל זכויותיו כמו 'במתנה לחוד' שלדעת רבנו יונה והרא"ה אינה חוזרת בעת מרידה.

האם אכן כך?

תשובה לשאלה זו יש לראות בחוק המקרקעין מה הם זכויות בן זוג בדירה כאשר חברו מעוניין למכור או לתת למי שהוא חפץ.

נעתיק מסעיפים 101–103 לחוק המקרקעין, תשכ"ט – 1969 בייחס לדירת מגורים של בני זוג.

זכות קדימה בין בני זוג

101. מקרקעין שהם בבעלות משותפת של בני זוג והם משק חקלאי או בית עסק המתנהלים על ידיהם במשותף או דירה המשמשת להם מגורים, לא יהיה בן זוג זכאי להעביר חלקו לאחר אלא אם הציע אותו תחילה לבן זוגו.

רכישה על פי זכות קדימה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

102. (א) הצעה לבעל זכות קדימה תהיה בכתב, שישלח בדואר רשום, ותציין את המחיר הנדרש בעד המקרקעין המוצעים; העתק מההצעה ישלח לרשם.

(ב) תוך שלושים יום מיום קבלת ההצעה רשאי בעל זכות הקדימה לשלם את המחיר הנדרש, בצירוף כל מס או תשלום חובה אחר המגיע ממנו בקשר לרכישה או להפקידם בידי הרשם, ומשעשה כן, יראו את הצדדים כאילו נעשה ביניהם הסכם להעברת המקרקעין במחיר הנקוב בהצעה; הופקד המחיר, ישולם למציע עם גמר העסקה.

(ג) בעל זכות קדימה שלא שילם או הפקיד את הסכומים האמורים בסעיף קטן (ב) תוך המועד הקבוע באותו סעיף קטן, רואים אותו, בתום המועד האמור, כמי שסירב לרכוש את המקרקעין.

(ד) היו שני בעלי זכות קדימה או יותר, תישלח ההצעה לכולם; הסכימו כולם, או אחדים מהם, לרכוש את המקרקעין המוצעים, ינהגו כאמור בסעיף קטן (ב) לפי חלקו של כל אחד מהם בזכות הקדימה; סירב אחד מהם לרכוש, יעמוד חלקו לזכותם של השאר.

העברת המקרקעין

103. (א) סירב בעל זכות קדימה לרכוש את המקרקעין המוצעים לו במחיר הנדרש, יהיה המציע רשאי, תוך ששה חדשים מיום הסיור, להעבירם כרצונו, ובלבד שלא יעבירם במחיר נמוך מהמחיר שצוין בהצעה.

(ב) העביר המציע את המקרקעין תוך תקופת ששת החדשים האמורה בסעיף קטן (א), בטלה זכות הקדימה, ואם נרשמה - תימחק; לא העבירם תוך התקופה האמורה, לא יהיה רשאי להעבירם אלא לאחר שהציעם שוב לבעל זכות הקדימה.

עד כאן לשון החוק.

המעייין בסעיפי החוק יראה נכוחה כי החוק מגביל את בן הזוג בביצוע מכירה לכל שיחפוץ ללא העברת ההצעה למשנהו עם עותק לרשם.

עצם העובדה שיש מגבלה אף על מי שהדירה רשומה על שמו בטאבו מלמכור את חלקו בדירה היא בניגוד גמור לאמור בתשובת הרשב"א בהגדרת 'מתנה לחוד' שבה הבעל נותן לאישה את הזכות למכור, לתת או להוריש לכל מי שתחפוץ ללא כל זכויות שיוניות לעצמו. לכן אין לראות רישום בטאבו כעונה לקריטריונים המגדירים 'מתנה לחוד'.

זאת ועוד: כידוע, עצם הצעת בן זוג למכירת חלקו בדירה יש בה כדי לעורר חשדות של משנהו כי מגמתו לפעול לפירוק שיתוף בהתאם לחוק, בפניו פתוחה הדרך להפעלת מערכות הגנתיות: האחת, הגשת בקשה לערכאות למניעת דיספוזיציה שיעשה הצד המבקש למכור את הבית המשותף או חלקו עד למתן הכרעה בתביעה לחלוקת הרכוש בהתאם לחוק יחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג – 1973 הכולל פירוק השיתוף בין בני זוג תוך הפעלת סעיף 8 לחוק זה שיש בו חלוקה לא שוויונית בנסיבות המיוחדות המצדיקות זאת; השנייה – אף אם החליט בית משפט עקרונית על פירוק השיתוף – הפעלת תיקון 17 לחוק המקרקעין – סעיף 40 א(א) (ובדומה לו סעיף 6 א לחוק יחסי ממון); השלישית, להגיש תביעה לשלום בית ובמסגרת זו לבקש סעד למניעת דיספוזיציה כאשר צד מרגיש את עצמו נפגע כתוצאה של מהלך של מכירת חלקו של משנהו בדירה המשותפת.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

צעדים הגנתיים אלו הנותנים בידי נותן המתנה (אף שאינם נובעים מהיותו כזה אלא מהיותו בן זוג – שותף) עשויים להיות 'הוכחה ברורה' בתפיסתו של בן זוג הנותן מתנה באמצעות רישום בטאבו שיש לו זכויות מסוימות במה שנתן במתנה – אפשרות השימוש בהפעלת סעיפי החוק המשמשים לו הגנה מספקת כדי להגן על עצמו ולסכל מהלך של מכירת חלקו של משנהו בדירה ללא הסכמתו נתפסת כאילו יש לו זכות שיוורית בנכס. משכך נשמט הבסיס להגדרת מתנה זו – ולהבנת כוונת הנותן בה ככוונה לתת – 'מתנה לחוד' ואם כן ברי שלא לזה התכוון הרשב"א במה שהגדיר את 'מתנה לחוד' כזכות אבסולוטית לאישה לנהוג במתנה שנותן לה כאוות נפשה. לסיכום: בנסיבות הנ"ל, אין לראות ברישום בטאבו ויתור אבסולוטי על זכויות מי שנותן מתנה ורושם את מחצית הדירה על שם מקבל המתנה.

המתנה חוזרת: א. אין זו 'מתנה לחוד' שדיברו בה הראשונים; ב. העיקר להלכה שאף 'מתנה לחוד' חוזרת

מכאן שבמקרה דנן אין לראות את רישום המערערת בטאבו כבעלת מחצית הדירה כ'מתנה לחוד' שבה דיברו הראשונים, ועליה להשיב מתנה זו לכולי עלמא.

נימוק נוסף לחייב את השבת המתנה: לפי מה שביארנו רוב הפוסקים, ובכללם הרשב"א שחזר בו והסכים עימם, סוברים שגם בסוג כזה של 'מתנה לחוד' שניתנת במפורש לעשות בה כחפצו של מקבל המתנה ללא זכות שיוורית – דינה של המתנה לחזור בעת מרידה.

לכן אין לסמוך על הרשב"א בתשובה (חלק ב סימן קיב) או על הרא"ה בדין זה.

מסכים אנוכי עם מה שכתב עמיתנו הרה"ג יעקב זמיר שעלינו לנהוג על פי כללי הפסיקה שאין להתחשב בדעה שלא הוזכרה בטור ובשולחן ערוך ונושאי כליו.

הדין אם נותן המתנה אינו הבעל אלא אביו?

האם יש הבדל אם הבעל נותן את המתנה או אביו?

דבר זה נפתח בגדולים.

מהר"י וייל (סימן כ) דן בשאלה זו ופשוט לו שגם אם קרובו של בעל נותן מתנה לאישה, מתנה זו חוזרת בעת מרידת האישה. נצטט קטע מדבריו:

על אודות מחלוקת ריב וקטט אשר רבו עם הר' יעקב בר' שלמה ועם צלעתו צורלין בת ר' מאיר. רבו דבריהם וארכו מספר, ואני ורבותי יגענו ודקדקנו להמציא ביניהם, ולמצוא צד השואה ביניהם למען השלום. ואחרי כי ראיתי כי לא מסתייעא מילתא, בקשוני להעמידם על קו הדין. ולמען לא יהיו אויבינו פלילים, קבלתי ושמעתי הצעת טענתם ותביעותם זה על זה, וקנו זה מזה בפני בעדים, למען יהיה שריר וקים לקיים מאמרי, ולא ידחו זה את זה בגודא רבה, רק כאשר אגזור כן יקום. ולאלה באו לפני בעלי הריב הם וסיעתם, והציעו את טענתם בפני ובפני פרנסי מנכבדי העיר.

ויען כי ראיתי במקצת הדברים גנאי לשני החלוקות לכתוב רובי תלונותם ותביעותם זה על זה ואין בהם יתרון, בחרתי בקיצור, ועל פי טענתם אמרתי אחוה דעי כאשר הראני הש"י בשכל, על פי פסקי רבותינו אמת ודבריהם כפטיש יפוצץ סלע. ועתה ירדתי ודקדקתי לעומקא דדינא כפי שכלי, ויראה לי דין ונכון.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תחילת דבר שעל פי תביעות הרבי יעקב ומורשה שלו ועל פי תשובת מרת צורליין ומורשה שלה יראה לי וכן הדין במלתא דפסיקתא.

תחילת דבר השבעתי מרת צורליין בחומר איסור, שמה שקובלת על בעלה וטוענת "מאיס עלי", ובאה בטענה ואינה רוצה להיות עמו בכפיפה, ולא נתבררו וגם לא נתלבנו טענותם. על כן קבלה עליה בפני בחומר כי מה שהיא מסרבת בבעלה ומשרכת דרכיה עמו, לא מחמת שום עצת אביה ואמה ושום אדם, ולא מחמת שום תרמית שתהא מכוונת להוציא ממנו נדונייתה, רק שאין דעתה יפה עמו, ואין דעתה סובלתו. ולא ראיתי שום צד לכופ אותה להיות עמו כאשר אמרו רבותינו [...]]

ועתה דינה כמורדת כאשר אמרו רבותינו ע"ה. מאחר כי כל מה שהיא מוחזקת בנדונייתה ובכל מה שהכניסה עמה לחופה, יש להחזיק בכל מה שהכניסה עמה לחופה, ר"ל: נדונייתה חמישים זהובים תקח תכף בעין בשלימות, וכל תכשיטיה אשר הכניסה עמה לחופה העומדין בעין אשר נתן לה אביה, וגם כל אשר עומד בעין מאשר לה בשעת חופה וטבעת קידושין, מפני שלא יאמרו [...]]

אמנם כל המותר הנמצא בידה או ביד אביה או ברשותה, יתר על מה שהזכרתי לעיל, חפצים ומטלטלין כסף ושוה כסף אשר נתן לה בעלה מעולם העומד בעין, וכל אשר ניתן לה מחמת אביו ומחמת קרוביו ובשעת נישואין או אחר כך, וכן הסבלונות אשר נתן לה בעלה או אביו, וכל שכח אשר שכחו נכסים, יש להחזיר [...]]

עד כאן דבריו.

וממה שכתב "אשר נתן לה בעלה [...]] וכל אשר ניתן לה מחמת אביו ומחמת קרוביו ובשעת נישואין או אחר כך [...]] יש להחזיר" נראה בבירור שסובר שאין חילוק בין מתנות שנותן הבעל לאלה שנתנו אביו או קרוביו של הבעל. כמו כן אין חילוק בין מתנה שניתנה בעת הנישואין או אחר כך. וטעמו שכל האומדנה שקבעו לנו חכמים להחזיר מתנות באישה מורדת שייכת גם באביו של הבעל או קרובו, שכן נתינת המתנה על ידם נועדה לתועלת בני הזוג שיחיו יחד בשלום ולא למקרה של מרידה.

דברי מהרי"ו הובאו בדרכי משה (סימן עז ס"ק יד) ובקיצור בבית שמואל (סימן עז ס"ק ט) שכתב שאף המתנות שניתנו "מחמת אביו או קרוביו בשעת הנישואין או אחר כך" – "צריכה להחזיר". וכן הובא בבאר היטב (שם ס"ק י) וב"דין מורד ומורדת בקצרה" שבבית שמואל בסוף הסימן.

אומנם ראיתי באוצר הפוסקים (סימן עז סעיף ב ס"ק כב אות יז – עמוד נט) בשם אגודת אזור שדקדק ממה שהרמ"א (בהגה בסעיף ג) השמיט את דין מתנת קרובי הבעל שנראה שהרמ"א חזר בו.

ולאחר המחילה לא זכיתי להבין דקדוק זה, שכן המעיין שם ברמ"א יראה נכוחה שבא לבאר בקצרה דין מורדת בדינא דמתיבתא, ולכן הביא דברי המרדכי לעניין שכל מה שכתב לה הבעל ונתן לה צריכה להחזיר ואפילו תפסה, ולא הביא שם דברי מהרי"ו, ואין לדקדק מדבריו שחזר בו ממה שהביא להדיא דברי המהרי"ו בדרכי משה ללא הערה והסתייגות.

וכן כתב להדיא בפסקי הלכות – יד דוד (פרק יד מאישות הלכה ב אות לו): "וכל המתנות שנתנו לה קרובותיו בעת הנישואין וכל הסבלונות [...]] או אחר כך מחמת התקרבות הנישואין ושמתה, צריכה להחזיר לו". והובאו דבריו באוצר הפוסקים (שם).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ובבית יעקב (שם) תמה על מהרי"ו וכתב וזו לשונו:

וקשיא לי דהא מברואר לקמן (סימן צט) דמה שנתנו לה אחרים דין נכסי מלוג יש לה, דאחרים כשנותנים מתנה צריכין להתנות בדין תנאי, עיין שם. ומהיכי תיתי ישתנה הדין במורדת. ועוד דהא על כורחך אין צריכה להחזיר לבעל אלא לקרוביו, דהא הקרובים לא נתנו לו רק לה, וזה נגד הסברא, דלא מרדה בקרוב.

ומכוח קושיה זו כתב שייתכן שמהרי"ו איירי בדינא דמתכתא. מה שאין כן לדינא דגמרא – חשיבא מתנת הקרוב לאישה נכסי מלוג, וכמו שכתב הריב"ש בדין מתנת קרובי הבעל לאישה שסרחה שגם אם נתנו לה תכשיטים אינה צריכה להחזיר דחשיבי נכסי מלוג.

בקושיה זו עסקו כמה פד"רים ותירצו דהתם (בסימן צט) מדובר באישה שסרחה ולא מרדה ולכן מתנת קרובי הבעל לאישה זו – מתנה גמורה כנכסי מלוג. מה שאין כן במתנות קרובי הבעל לאישה שמרדה דשפיר שייכת האומדנה שלא נתנו לה מתנה גמורה אדעתא למיפק ולמישקל וכמו בבעל, שכן הם באים מכוחו של הבעל וכוונת נתנתם למתנה משותפת לצורך השימוש המשותף ולטובת הבעל, שמטבע הדברים דאגתם היא לטובתו, אלא שממילא האישה זוכה בה כל עוד לא מרדה בבעל.

ולחיבת הקודש אצטט קטע מדברי הגר"ש ישראלי בספרו משפטי שאול (סימן יז) שדן בקושיית הבית יעקב ויישבה בטוב טעם ודעת, וזו לשונו:

ומה שמקשה הבית יעקב מהא דסימן צ"ט: "דמה שנתנו לה אחרים דין נכסי מלוג יש לה" לא ידעתי מאי קושיא, דשם לא מצינו אלא שלגבי אחרים אין הבדל בין מלבושים ותכשיטים לבין שאר נכסים, והוא כהסבר המהרה"ש "שאיין דרך לאנשים לקשט נשי אחרים". ועל כן כשם שמה שנתן לה הבעל עצמו מדברים שאינם ללבוש ולקישוט אינו נוטל בחזרה, כן במה שנתנו לה קרוביו – הן דברים שהם לקישוט והן שאר מיני נכסים – אין נוטלים ממנה כי לגבי דידם כל מיני מתנות דין אחד להם. אבל אין משם ראייה שיש חילוק יסודי בין מתנת הבעל למתנות קרוביו בענין מורדת, דאמרינן דעת הנותנים שלא היתה ע"מ למישקל ולמיפק.

ומה שטוען הבית יעקב עוד כנגד המהרי"ו מסברא – "דהא על כורחך אין צריכה להחזיר לבעל אלא לקרוביו, דהא הקרובים לא נתנו לו רק לה, וזה נגד הסברא דלא מרדה בקרוב" – פשיטא ליה להבית יעקב שהחזרה היא לקרובים ולא לבעל משום "דהא הקרובים לא נתנו לו רק לה".

ולעניות דעתי יש לפקפק בזה כי אם אמנם הקרן ניתן לאשה, אולם הרי מאחר שדין נכסי מלוג עלה לענין שהבעל אוכל פירות, אם כן הרי זה ניתן בעקיפין גם לבעל, ולא ניתן לה להנאה של ממש רק לכשתאלמן או תתגרש.

ובזה ניתן להאמר שזהו כשניתק קשר האישות שלא בפשיעתה, מה שאין כן כשמרדה ופשעה בו – אין מן הדין שתזכה על ידי זה ותפקיע מהבעל את זכות אכילת הפירות, שניתן מעיקרא על דעת כן שהוא יהנה מהם. ומאחר שהנותן סילק עצמו מהמתנה, זוכה הבעל בכל. וצריך עיון בזה.

ונראה בביאור הדברים דהנה הרמב"ן הקשה גם על דברי הגאונים שמורדת מחזירה המתנות שקיבלה מהבעל "דבכולהו מתנות דעלמא אי לאו דעביד ליה נייח נפשיה לא הוי יהיב ליה מתנה".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ונראה בדעת הגאונים דעד כאן לא אמרינן סברא זו – דאי לאו דעביד ליה נייח נפשיה לא הוי יהיב ליה מתנה – אלא באדם זר, אבל בזו שהיא אשתו, ואשתו כגופו ואדם קרוב אצל אשתו, זהו נימוק סביר כשלעצמו שבגלל זה נותן לה מתנה, ולא מצד פעולה מיוחדת שיש בה משום נייח נפשא. והיא הנותנת שמאחר שכל עיקר הנתינה היא בגלל היותה אשתו, בזמן שמורדת ורוצה לנתק קשר האישות – בטל הטעם וממילא בטילה המתנה. ושונה זה לפי זה מכל מתנה דעלמא, שהיא בבחינת תשלום על שעבר, דאשר על כן גם אם נתבטלה הידידות, המתנה לא בטלה.

ומטעם זה עצמו נוקט המהרי"ו שגם מתנת קרובי הבעל בטלה כשהיא מורדת כי יש לתלות שהמתנה ניתנה באשר היא נכנסה לכלל משפחתם, שהרי אין נותנים מתנה לזרים בעלמא אם לא כשיש נייח נפשא. ומאחר שאין לנו נימוק אחר הנראה לעין שבגללו נתנו לה, ממילא תולים במצוי ומסתבר, והוא כנ"ל מצד קרבת המשפחה שנוצרה עם האשה על ידי שהתחתנה עם בן משפחתם. וממילא כשמורדת ומעוניינת בפשיעתה לנתק עצמה מקרבת המשפחה הזאת – בטל הטעם שבגללו נתנו לה, וחוזרת המתנה אליהם.

וכסברה זו מצאתי בעוד פסקי דין שעסקו בעניין זה ויישבו קושיית הבית יעקב מעין מה שכתב הגר"ש ישראלי.

ובאמת שתירוץ זה מוכרח שכן הבית שמואל הביא דברי מהרי"ו על דברי השולחן ערוך בדין מורדת מדין התלמוד ולא מדינא דמתיבתא, ומשמע שגם לדין התלמוד שייכת האומדנה שקבעו לנו חז"ל בבעל שנותן מתנה לאישה "אדעתא למיקם קמיה יהיב לה ולא אדעתא למישקל ולמיפק" והיא שייכת גם לקרובי הבעל ובוודאי כאשר המתנה ניתנת בסמוך לאחר הנישואין וכמו במקרה דנן – כשנה וחצי לאחר הנישואין.

וכן מצאתי לחבר בית הדין הרבני הגדול הרה"ג יצחק אלמליח שליט"א בספרו אמרי משפט (חלק א סימן יב אותיות יד–טו) שכתב חילוק זה של הגרי"ש אלישיב ושל הגר"ש ישראלי והוכיח זאת בראיות ברורות והביא שכן כתב הגר"י רוזנטל בספרו משנת יעקב (חלק ב עמוד שמו).

עוד בעניין השוואה מתנת חלק בדירת המגורים למתנת תכשיטים ובגדים

עוד הביא שם סברה שבמתנות שנותן בעל לאישה שהן כמו בית למגורים שווה דינן לדין תכשיטים. והביא שכן כתבו בפד"ר (כרך ו עמוד 31) וכן הבאנו לעיל בשם הגר"ש ישראלי בספרו משפטי שאול (סימן יח) וזו לשונו:

אולם נראים הדברים שחילוק זה בין בגדים ותכשיטים לשאר מתנות הוא בדברים שהם ניתנו לשימושה של האשה בלבד, שבזה בא חידוש ההלכה שבגדים ותכשיטים, למרות שהם ניתנו לשימושה מכל מקום גם הבעל נהנה מזה שמתקשטת בהם, על כן קיימת בזה האומדנא שלא נתן לה אלא על מנת למיקם קמיה ולא על מנת למיפק. מה שאין כן דברים שגם כשנתנם לאשה היו מיועדים לשימושם המשותף, בזה הדבר פשוט ואינו צריך לפנים, שלא נתנם לה על מנת שתנשלו מהם כשתצא ממנו.

וזהו הנידון שלנו, שהרי ברור הדבר [ש]כשרשם על שמה את חלקו בדירה לא היתה כוונתו שלא ימשיך להשתמש בדירה כמו לפני הרישום, שהרי אין לו מדור אחר, והיעלה על הדעת, שיתן אדם הדירה אשר גר בה וילך וינוע לחפש קורת גג לראשו?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וגם האשה עצמה בפרוטוקול מיום כ' בשבט תשכ"ח אמרה: "הוא רשם הדירה על שמי, ואמר שנותן לי את זה במתנה שיהיה לי ממה לחיות אחרי מותו."

הרי הדברים ברורים למדי שמתנה זו לא היתה על מנת שיהא מסולק ממנה מכל וכל כדין כל נותן מתנה לאשתו (סימן פה), אלא שימשיך להשתמש בדירה במשותף כדרך איש ואשה.

ומעתה: כיון שמתנה זו לא היתה על מנת שיהא מסולק הימנה, עתה כשיוצאת ממנו ודאי קיימת האומדנא שלא נתן לה על מנת למיפק כי הרי כל עיקר המתנה לא היתה מכוונת אלא שתוכל ליהנות ממנה לאחר מותו, וזהו כמובן אם אינה יוצאת ממנו בעודו בחיים.

וחילוק זה בין מתנה המיועדת לשימושה של האשה לבין מתנה המיועדת גם לשימוש הבעל יש לראות גם לגבי מתנות שקיבלה מקרובי הבעל במבי"ט – הובאו דבריו בבאר היטב, וביאר הדברים בחתם סופר סימן קמ"ט – הובאו דבריו בפתחי תשובה.

וכן בהמשך הובאה דעתו של הגר"י קאפח זצ"ל שכתב בהאי לישנא:

אומדן זה "שלא נתן לה על מנת שתטול ותצא" קיים בנדוננו ביתר שאת, כלום יעלה על לב איש לתת את ביתו וכל רכושו לאשתו על מנת שתגרשנו מביתו ומנחלתו לעת זקנתו? הלא זה דבר שאין הדעת האנושית ולא המוסר סובלים אותו, וברור כי רק שירותה המסור של אשתו כפי שהיא תיארה אותו הוא שהביא אותו להתרוקן ולהתערטל מכל אשר לו ולמסור בידה, מתוך דמיון או הנחה שאותו המצב ימשך עד סוף ימיו, ומתוך סוף מעשה נראה שכל עצם השרות מתחלתו נעשה לשם כך.

ו"מה שאכל אכל" כשהבעל רוצה לגרשה, אבל במורדת על בעלה – בין אכל בין לא אכל – ישבע כמה הוציא ויטול, דלא יהא אלא מתנה הוא דיהב לה הא אמרינן "כי אקני לה אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה". הרי ברור כי במורדת אמרינן "אדעתא למשקל ולמיפק [לא] אקני לה", כל שכן במקרה זה שלא יעלה על לב איש מרד ופעולה מבישה ומחפירה כזו לשלול שלל ולבוז בז, להראות תומה ותחתייה ערמה כפי שעשתה אשה זו שהחליקה לה לשונה ומעשיה עד שלקחה משכבו מתחתיו וגירשתו בחרפה שבודאי אדעתא דהכי לא אקני לה.

וכבר הרחיב בעניין זה אב בית דין תל אביב הגרצ"י בן יעקב בספרו משפטיך ליעקב בכמה מקומות (ראה חלק ג סימן מב אותיות ג-ז שהביא שכך נראה שהבינו כדבר פשוט באוסף פסקי דין (ורהפטיג) חלק ב עמ' 34 ובפד"ר כרך י עמ' 334, וחזר על הדברים הללו בחלק ד סימן לב אות ו, ובחלק ה סימן לח אות ב).

בספריו הגדיר חילוק זה בין מתנה הניתנת מ"חיבת הנישואין", שאז אינה חוזרת אלא במרידת האישה, לבין מתנות שניתנו לצורך "מטרת הנישואין" הכוללות דירת מגורים משותפת – שמתנה זו דינה כדין תכשיטים שניתנו למטרת שימוש והנאה משותפים ועם הגירושין מתנה זו חוזרת לנותן המתנה (באישה ש'סרחה' על הבעל).

ברם, מצאתי בפד"ר (כרך טז עמודים 249–250) שאב בית דין נתניה הגר"מ פרבשטיין שליט"א חלק על סברה זו. לדעתו, כל מתנה שהבעל חייב לתת לאישה כמו תכשיטים וכגדים, כאשר הוא נותנה לאישה זו מתנה "על דעת למיקם קמיה", אבל מתנה כמו דירה שרושם את מחציתה על

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שם האישה – מה שאינו מחויב לתת לה, שכן מספיק שייתן לה זכות מגורים – מתנה זו מתנה גמורה.

סברה זו כתב הגר"מ פרבשטיין שליט"א באישה שסרחה ולא באישה מורדת, אולם היא מנוגדת למה שהבאנו בשם המשפטי שאול, בשם הגר"י אלמליח ובשם עוד פד"רים שמתנה שבעל נותן לאישה ברישומה בטאבו בדירה המשותפת – דינה שווה לדין תכשיטים שהיא חייבת להחזיר לו גם כאשר 'סרחה' בלבד ולא מרדה.

וראה עוד שם בדבריו שהביא שהגר"ר שמואל שפירא זצ"ל חלק עליו בזה וסובר כדעת רוב הפד"רים.

ולדבריהם, כל מתנה שניתנת לצורך שימוש משותף דינה כדין תכשיטים.

לעניין מתנות החוזרות רק במורדת – מרידה שבזנות מתמשכת דין מרידה לה אף ללא התראות
עוד הביא הגר"י אלמליח שליט"א (בסימן הנ"ל) את הסברה שאין צורך בהתראות והכרזות בסוג זה של מורדת בדרך זנות מתמשך וכמו שכתב הגר"ש ישראלי בספרו משפטי שאול ועוד פד"רים, ראה פד"ר כרך י"ד (עמוד 25) שם כתב הגר"ח צימבליסט שליט"א כדבר פשוט שאין צורך בהתראה והכרזה באשה כזו שחיה עם גבר זר והבעל יודע על כך כבר. וראה שם ביאור טעם הדין, ודברי פי חכם חן.

לסיכום

א. אין הבדל בין מתנות שנותן בעל לאישה למתנות שנותן אביו או קרובו. פרט לדעת הבית יעקב שמפקפק בזה.

ב. אין הבדל בין מתנות שנותן בשעת הנישואין או אחר כך (וראה להלן בהרחבה לעניין מתנות שניתנו לאחר זמן רב).

ג. בדין החזר מתנות במורדת בזנות אין צורך בהתראה והכרזה.

ד. דירה לצורך מגורים שנתן הבעל במתנה לאישה חוזרת בעת מרידתה.

ה. הגדרת מורדת היא אישה שאינה מעוניינת להמשיך את מערכת הנישואין עם הבעל וזה יכול להיות באמצעות חיים משותפים עם גבר זר.

מתנות שנתנו אבי הבעל או קרוביו שנים רבות לאחר הנישואין

האם יש חילוק בין מתנה שנתן אבי הבעל או קרובו סמוך לנישואין לשניתנה לאחר שנים רבות מהנישואין?

בשאלה זו עסק הגר"ש אלישיב זצ"ל ולאחר משא ומתן בדברי מהרי"ו והבית יעקב העלה שבנדון דידיה, שהורי הבעל נתנו מתנה לאישה את מחצית הדירה לאחר חמש עשרה שנים ולאור מה שטענה האישה שהורי בעלה אהבו אותה מאוד בגלל הטיפול שטיפלה בהם, המתנה אינה חוזרת גם בעת מרידתה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דבריו הובאו בספר משפטי שאול (סימן יז) והגר"ש ישראלי חלק עליו (שם) בעניין זה וסבר שאין כל חילוק מתי ניתנה המתנה. נצטט מדבריהם.

דברי הגרי"ש אלישיב:

נוסף על האמור יש לפרש במה שכתב המהרי"ו "שאף המתנות שניתנו ע"י אחיו או קרוביו בשעת הנשואין או אחר כך" [ש]הכוונה היא לדורות שמשגרים לחתן ולכלה עקב שמחת כלולתם. ובאלה וכיוצא בהם סובר המהרי"ו שהם באים במקום החתן ובמקומו הם עומדים.

ועיין מהרח"ש (סימן נג) שמנה ואזיל כמה סוגי דורות בזמנים שונים הנשלחים ע"י החתן וקרוביו – "בענין החפצים של זהב שמוליכים לכלה אבי החתן ואמו בזמנינו בעת השדוכין לא תבעי לי דודאי הרי הם כחתן עצמו ובמקומו הם עומדים" [...]

אולם כשהאשה מקבל נכס מאת חמיה חמש־עשרה שנה אחרי הנשואין, ורושם בטאבו על שמה ולא התנה עמה שום תנאים, הרי דינה כמתנה שקיבלה ממישהו אחר, ובגלל זה שמרדה אח"כ בבעלה אי אפשר להוציא מידה.

וכן מוכח ממה שכתב הבית שמואל בדיני מורד ומורדת, וזו לשונו: "וכל מה שהוא של בעלה צריכה להחזיר לו, אפילו מתנות שנתנו לה קרוביו בעת הנישואין" – והשמיט מה שכתב ברי"ו "או אחר כך". נראה כמ"ש בכוננת המהרי"ו לדורות שמשגרים לחתן ולכלה עקב שמחת הנשואין.

מכל הלין טעמי נראה שמן הדין אי אפשר לחייב את האשה שתחזיר את הנכס לבעלה, ולא לכל יורשי חמיה.

עד כאן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

וזה מה שהשיב לו הגר"ש ישראלי זצ"ל וזו לשונו:

ד. ומה שמעלת כבוד תורתו הרמה משיג על המהרי"ו בהשוותו זאת להא ד"כתב לבנו ולכלתו" וכו' "ומת בנו" וכו' – "דחזינן משם דלא אמרינן אומדנא, אף שלכאורה האומדנא הנ"ל עדיפא טפיי" וכו' – לא אבין הדמיון כלל, דהתם הרי נתאלמנה ולא היא שפשעה והפקיעה עצמה ממנו. ובזה הרי קיימא לן שגם מתנות שנתן לה הבעל עצמו (פרט לבגדיה ותכשיטיה) אינם חוזרים כי ניתן לה בתור מתנה מוחלטת. ועל כן סבירא להו להני רברכי שגם ההתחייבות במזונותיה, שלא הוטל בה שום תנאי, דומה לשאר מתנות. מה שאין כן במורדת שמתנות הבעל הרי חוזרות וכדעת הגאונים, ועדיפא בזה הסברא דעל מנת למישקל ומיפק לא יהיב לה, מאלמנה שיוצאת. אם כן שפיר יש לומר דכשם שמטעם זה מחזירה מתנות הבעל, כן מטעם זה עצמו מחזירה לקרוביו, שלא נתנו לה אלא בתור שהיא שייכת למשפחתם, וכנ"ל. ומאחר שמנתקת את עצמה בחוזק היד ממשפחתם – על דעת כן לא נתנו לה.

ובהמשך דבריו כתב:

ויוצא דבמורדת דיינינן בה תרתי לריעותא, היינו שאם הפסידה כתובתה כמורדת, גם מתנותיה חוזרות אף אם אינו מגרשה. ומאידך: אם מגרשה טרם שהפסידה הכתובה, גם כן צריכה להחזיר המתנות, וכנ"ל בר"ן.

וטעמא דמילתא הוא כפי שהוסבר לעיל בנימוקם של הגאונים, שכל עיקר לא ניתנה המתנה אלא בגלל קשרי האישות, [ו]כשברצונה לנתק קשרי האישות, ממילא בטלה המתנה. ועל כן אין נפקא מינה אם בפועל ניתקו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

קשרי האישות או לא, כיון שעל כל פנים בדעתה וברצונה לנתק קשרים אלה בטל הגורם שבגללו נתנו לה המתנות, וממילא המתנה – אף היא בטילה.

סוף דבר, אין שום יסוד להוציא דברי המהרי"ו מידי פשוטם, והרי הם שרירים וקיימים כפי שהבינם הבית שמואל. ואין גם שום יסוד לדחותם מהלכה כי הם מוסכרים ומבוססים יפה בהתאם לסברת הגאונים, שכשם שהבעל לא נתן לה מתנה אלא באשר היא אשתו ולא כשברצונה לנתק עצמה הימנו, כן קרובי הבעל לא נתנו לה אלא באשר היא קרובת משפחה שלהם ולא כשברצונה לנתק עצמה על ידי מרידתה בבעלה, שעל ידו באה לכלל קרבת משפחתם.

עד כאן מחלוקת הגרי"ש אלישיב והגר"ש ישראל.

ברם המעיין היטב בנידון שהיה בפניהם יראה נכוחה שמדובר בנידון שם באומדנה גדולה שהורי הבעל נתנו לאישה מתנה זו של מחצית הדירה בגין טיפולה המסור בהם וכמו שכתב הגרי"ש אלישיב בריש דבריו וכמו שהסכים עמו הגר"ש ישראל בסיום דבריו וזו לשונו:

והנה בנידון שלנו הזוג המתדיין נשואים כבר למעלה משלשים שנה ויש להם ילדים מבוגרים. בטענות האשה גם נאמר שהיא טיפלה בהורי הבעל באופן שיש לתלות שזה הנייח נפשה שבגללה נתנו לה הנכסים. אולם זה לא הוכח ולא נתברר בפני בית הדין שדן בדבר.

בנידון זה שדנו בו נראה לעניות דעתי שיש צד להבין את סברת הגרי"ש אלישיב שהאומדנה שכשהורי הבעל נתנו לאישה במתנה את מחצית הדירה – ודווקא במקרה זה שנראה כן לבית הדין – המתנה שניתנה מהורי הבעל לא ניתנה בגינו של הבעל אלא בגין התנהגותה המסורה האישה כלפיהם, ולכן יש להשוות דין זה לדין קרובי בעל שנתנו לאישה מתנה כמו תכשיטים, שפסק הריב"ש שמתנות אלה אינן חוזרות מכיוון שעל דעת מתנה גמורה נתנו אותה, וכמו שכתב הגרי"ש אלישיב.

ועדיין צריך לעיין בחילוק זה, שכן מהרי"ו והבית שמואל לא חילקו בזה ובפירוש כתב הבית שמואל (סימן עז ס"ק ט) "בשעת הנישואין או אחר כך" ולא חילק כמה זמן אחר כך, וזה כמו שכתב מהרי"ו. ומה שכתב הבית שמואל בקיצור דיני מורד ומורדת "וכל מה שהוא של בעלה, צריכה להחזיר אפילו מתנות שנתנו לה קרוביו בעת הנישואין" – נראה לעניות דעתי שכוונתו בכל זמן הנישואין, ולא זכיתי להבין דקדוק דברי מרן הגרי"ש אלישיב ממה שהשמיט הבית שמואל את מה שכתב (בס"ק ט) "בשעת הנישואין או אחר כך" שזהו משום שחזר בו וסבר שאם המתנות ניתנו לאחר זמן רב אינן חוזרות בעת מרידת האישה, ולאחר המחילה רבתי לא זכיתי להבין מה דקדוק יש כאן – הבית שמואל קיצר וכתב "בעת הנישואין" ללמדנו שזהו בכל זמן שהם נשואים, ולא התכוון למעט מה שנתן לאחר הנישואין ולחזור בו ממה שכתב (בס"ק ט), והרי להדיא מהרי"ו שהוא מקור הדין לא חילק בזה וצריך לעיין בדקדוק זה.

בין כך ובין כך, הנידון שלפנינו אינו מתקרב כלל וכלל לנידון שדנו בו הגרי"ש אלישיב והגר"ש ישראל וצ"ל, מכיוון שאת הדירה רכשו הורי המשיב כבר כשנה ושבעה חודשים מיום נישואיהם ועם לידת בנם. כך לא קרב זה אל זה ולא שייכת כאן הסברה שהשתמש בה הגרי"ש אלישיב בנידון שלו.

זאת ועוד: אבי המשיב הלווה כספים לבני הזוג כמה חודשים לפני הקרע במערכת הנישואין במטרה לסייע בידם לרכוש דירה גדולה יותר, ובעטייה של הלוואה זו – שהמערכת סירבה להשיב את הכסף לאבי המשיב – הגיש המשיב בשם אביו עתירה לבית הדין לחייב את

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המערערת בתשלום החוב, ובית הדין הכריע שהיא חייבת, אלא שבשלב זה שלפני הערעור נפטר אבי המשיב.

ברי לנו שבמקרה זה לא נחה דעתו, בלשון המעטה, של אבי המשיב באחרית ימיו מהתנהגותה של כלתו שהתברר לו כי בגדה במערכת הנישואין שלה עם בנו וכי היא מתנערת מתשלום חוב ההלוואה. יש כאן יותר מכפיות טובה של המערערת כלפי אב המשיב. אפשר לומר כמעט בוודאות שהבגידה יצרה קרע גם בין המערערת לבין משפחת המשיב ובמקרה זה לא היה הגרי"ש אלישיב מחדש את חידושו בחילוק זה.

החזרת מתנות הקרובים כשיש לצדדים ילדים משותפים

האם הדין שונה אם נולדו ילדים לבני הזוג?

גם בשאלה זו עסקו הגרי"ש אלישיב והגר"ש ישראל זצ"ל בהרחבה (בפסק שבמשפטי שאול סימן יז הנ"ל).

לדעת הגר"ש ישראלי במקרה שנולדו ילדים אין המתנה של הורי הבעל חוזרת גם בעת מרידת האישה. ואילו לדעת הגרי"ש אלישיב אין חילוק בזה.

לחובת הקודש נצטט שוב קטעים מדבריהם (שם).

דעת הגר"ש ישראלי:

[...] אלא לאחר שירדנו לשורש נימוקו של המהרי"ו נראה שאין דבריו אמורים אלא כשלא נולדו לאשה זו ילדים מבעלה זה, דאילו נולדו לה ילדים הימנו, גם אם מרדה ונגם בגירושיה הימנו אינה מתנתקת ממשפחתה זו כי קשרים אלה שוב אינם בני ניתוק כלל. ובכהאי גוונא אין מתנת קרובי הבעל בטילה גם למהרי"ו, דבזה קיימת טענת הבית יעקב הנ"ל שהמתנות ניתנו לה ולא לבעל, והיא לא מרדה בקרוב ואף לא בעצם הקרבה – קרבה זו כדקאי קאי, וממילא אף המתנה אין לה נימוק לבטלה.

דבגוונא שיש ילדים אין האשה יוצאת מהמשפחה, כמבואר בתשב"ץ (חלק ג ענין קעט).

הדיון שלו נסב "במקומות שיש קהלות חלוקות בתקנותיהם [...] ונשא איש מאנשי קהלה אחת אשה מאנשי קהלה אחרת", וכתב בזה "אין ספק שהאשה נכללת היא עם בעלה בכל חיובו דאשתו כגופו בכל הדברים ונפטרת מקהלת אביה".

והשאלה נשאלת: "אם נתאלמנה האשה, אם היא חוזרת לבית אביה כאשר היתה קודם שנשאת, או תשאר עם בית בעלה, כאשר היתה קודם שנתאלמנה."

ומכריע בזה:

ונראה שאם יש לה זרע ממנו תשאר עם זרעה בכלל חיוביהם ותקנותיהם. ואם אין לה זרע ממנו תשוב לבית אביה. ודבר זה נלמד מן התורה ומדברי חז"ל: מן התורה: בת כהן שנשאת לישראל נפסלה מן התרומה, נתארמלה אם יש לה זרע נפסלה, אם אין לה זרע חוזרת לבית אביה. וכן בת ישראל שנשאת לכהן אוכלת בתרומה [...] נתאלמנה אם יש לה זרע אוכלת בתרומה בשביל זרעה, אם אין לה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

זרע אינה אוכלת [...] הרי למדנו מן התורה שהאלמנה הולכת אחר זרעה בין זכר בין נקבה [וכו'].

ופשוט שאין הבדל בזה בין אלמנה לגרושה, כשם שלענין תרומה – שמשם למד הלכה זו – אין הבדל ביניהן וכל שיש לה זרע נחשבת על משפחה זו הן לחיובים הן לפטורים.

ועל כן גם לנידון דהחזרת המתנות של קרובי הבעל, אינה מחזירתם אלא כשאין לה זרע מבעלה. אבל ביש לה זרע דממשיכה להחשב על משפחת בעלה, אינה מחזירה המתנות, כי נשאר קשורה למשפחה זו בין שנתגרשה ובין שמרדה.

ז. ויש להוסיף בזה עוד טעם לשבח לענין החילוק הנ"ל, דהנה זה נראה פשוט שאם קרובי הבעל היו גם קרובים שלה גם בלעדי החיתון עם בעלה, דאינה צריכה להחזיר המתנות במרדה או בגרושה, דמאי חזית לתלות המתנות בזה שהיא נשואה לבעל שהוא קרוב שלהם, ולא נתלה זאת בזה שהם קרובים שלה מצד עצמה. ונראה שזהו גם בשיחם הקרבה אל הבעל הוא יותר מאשר לאשה מצד עצמה, כגון שהיא בת דוד שלהם ונשאת לאחי אביה, שהרי אין אנו מבחינים בדרגת קרבתם לבעל, שבכל גוונא שהם קרובים שלו פוסק המהרי"ו שחייבת להחזיר המתנות, שתולים שקבלתם רק בגלל קרבת הבעל אליהם. ומינה שגם אם יש לה מצד עצמה יחס קרבה אליהם, באופן שיש לתלות שגם מצד יחס זה נתנו לה מתנה, לא נוכל להוציא ממנה כשמתגרשת מבעלה, כיון שעל כל פנים יתכן שבגלל קרבתה אליהם מצד עצמה קבלה המתנות, אף על פי שקרבת הבעל אליהם היא יותר גדולה, ואין מקום להבחין בזה.

ומכאן גם כן יוצא שאין לבטל המתנות קרובי הבעל לאשה שמרדה כשיש לה זרע הימנו, שהרי יש לתלות שנתנו לה המתנה בגלל קרבתם לילדיה, ולא דוקא בגלל קרבתם לבעלה. ואף על פי שקרבתם לבעלה היא יותר גדולה, הנה כנ"ל אין מקום להבחנה זו.

ומעתה, כלל זה קיים גם בהורי הבעל שנתנו לה מתנה, שיש לתלות המתנה בגלל שהיא אם נכדיהם, ולא – או בכל אופן, לא רק – בגלל שהיא אשת בנם.

בפרט אם נראה את דעת תרומת הדשן כחולקת על דעת הרא"ש, כדמשמע מקצות החושן שהובא לעיל ולא כפי שביארנו דבריו, הרי לנו על כל פנים דעה – שהביאה הרמ"א בשולחן ערוך – שזה שאמרו דעתו של אדם קרובה אצל בנו הוא לאו דווקא בנו אלא גם בן בנו. ולפי זה יש יסוד סביר שבגלל זה נתנו ההורים את המתנה לאשה בגלל היותה אם נכדיהם לא פחות מאשר בגלל היותה אשת בנם.

ומכיון שהאשה מוחזקת בנכסים יכולה לטעון קים לי כשיטת תרומת הדשן, ואין להוציא מידה הנכסים.

עד כאן סברת הגר"ש ישראלי זצ"ל

בהמשך תשובה זו משיג הגר"ש אלישיב זצ"ל על דבריו ועל הוכחתו מהתשב"ץ וזו לשונו:

[...]

נראה שאין דבריו – של מהרי"ו – אמורים אלא כשלא נולדו לאשה זו ילדים מבעלה זה דאילו נולדו לה ילדים הימנו גם אם מרדה אינה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מתנתקת ממשפחה זו [...] ודבר זה נלמד מן התורה נתארמלה אם יש לה זרע נפסלה אם אין לה זרע חוזרת לבית אביה, ועל כן גם לנידון דהחזרת המתנות של קרובי הבעל אינה מחזירתם אלא כשאין לה זרע מבעלה.

עד כאן דבריו.

הנה לא אישתמיט מאן דאמר דבעל הנותן מתנות לאשתו ויש לו ילדים ממנה ומרדה בו שלא תהיה מחויבת להחזיר. ולומר דלכל אחד טעם משלו – לבעל הטעם דאדעתא דתמרוד בו לא קיהיב לה מתנות, לא שנא אם ילדה לו בנים או לא, ולקרובי הבעל נימוק משלהם, דהם כי נותנים לה מתנות אדעתא דתשאר בחיק המשפחה שלהם – דבר זה אין זה במשמעות דברי המהרי"ו כלל.

זאת ועוד, אם מתרומה אנו למדים למה בקיבלה מתנות מקרובי הבעל ואחר כך מרדה בבעלה, והיא טרם נתגרשה ועדיין קשורה למשפחה זו למה תחזיר המתנות, והרי באשת כהן ככהאי גוונא אוכלת בתרומה ואף גם בחזה ושוק.

הגרי"ש אלישיב השיג על החילוק של הגר"ש ישראל מסברה, שכמו בבעל הנותן מתנה לאישה אין חילוק זה תופס מכוח האומדנה הגדולה של "אדעתא למיקם קמי יהיב לה ולא אדעתא למישקל ולמיפק" ולכן מה לי יש בנים ממנה או לא, כך גם בקרובי הבעל שנותנים מתנה לאישה שייכת אומדנה גדולה זו ללא חילוק ביניהם כיוון ששניהם מאותה אומדנה יונקים ואין אומדנה נוספת.

גם את ההוכחה שהביא הגר"ש ישראל דחה הגרי"ש, כמצוטט. הגר"ש ישראל השיב לו על השגתו וגם הגרי"ש המשיך להשיג על חילוק זה. ואכמ"ל.

ולאחר המחילה רבתי, לא זכיתי להבין חילוק זה של הגר"ש ישראל.

אבהיר דבריי: מהרי"ו שהוא מקור הדין איירי בזוג שכבר שנים ניטשות ביניהם מריבות, ודבר תימה הוא לחדש שמהרי"ו דיבר במקרה שלא היו להם ילדים.

זאת ועוד, חילוק זה מן הראוי היה שמהרי"ו יכתוב אותו, שכן יש לו חשיבות, שכיח שיש לבני זוג ילדים ומה גם שמסברה קשה לחדש חילוק באומדנות שיש בין בעל שנותן מתנה לאישה לבין קרוביו שכן הם באים מכוחו מתוך דאגה לטובת עתידו במערכת הנישואין.

עוד קשה, אם כן נתת דבריך לשיעורין, שבכל מקרה בית הדין יצטרך לבחון אם הילדים עומדים בקשר עם הורי הבעל ומשפחתו או לא.

בתוך עמו בית הדין יושב ורואה תופעה שכיחה שעם הגירושין מתנתקים או מתרופפים הקשרים המשפחתיים של הורי הבעל ומשפחתו עם ילדי הזוג, ולעיתים האם מסיתה את הילדים נגד הורי הבעל ומשפחתו – ואם נקבל את דברי הגר"ש ישראל פרט למקרים אלה ואכן נצריך לבחון כל מקרה – מי יתקע לנו שלא זה המקרה דנן.

זאת ועוד, כאמור, אבי המשיב הלווה כספים לבני הזוג כמה חודשים לפני הקרע במערכת הנישואין במטרה לסייע בידם לרכוש דירה גדולה יותר, ובעטיה של הלוואה זו שהמערערת סירבה להשיב את הכסף לאבי המשיב, הגיש המשיב בשם אביו עתירה לבית הדין לחייב את המערערת בתשלום החוב, ובית הדין הכריע שהיא חייבת אלא שבשלב זה שלפני הערעור נפטר אבי המשיב. וכאמור, ברי לנו שבמקרה זה לא נחה דעתו בלשון המעטה של אבי המשיב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

באחרית ימיו, מהתנהגותה של כלתו שהתברר לו כי בגדה במערכת הנישואין ומתנערת משלום חוב ההלוואה.

אפשר לומר כמעט בוודאות שהבגידה יצרה קרע גם בין המערערת לבין משפחת המשיב ולא במקרה זה היה מחדש הגר"ש ישראלי את חידושו בחילוק זה. וכמו שהבאנו סברה זו לעיל לגבי חילוקו של הגר"ש ישראלי.

לסיכום פרק זה

לדעת הגר"ש ישראלי יש חילוק במתנות שנותנים קרובי הבעל לאישה בין שנתנו לה בתחילת הנישואין, שאז המתנות חוזרות בעת מרידת האישה, לבין שנתנו לה לאחר זמן מה הנישואין שאז אין המתנות חוזרות. הגר"ש ישראלי חולק עליו בחילוק זה.

לדעת הגר"ש ישראלי, יש חילוק אחר: אם לזוג נולדו ילדים שאז המתנה שנתנו קרובי הבעל לאישה אינן חוזרות, אם אין להם ילדים – המתנות חוזרות. הגר"ש ישראלי חולק עליו בחילוק זה.

הראינו פנים שבנידון שלפנינו אין חולק שעל המערערת להחזיר את המתנה שנתנו לה הורי המשיב.

חזרת המתנות – לידי מי?

מתנה שנותנים קרובי הבעל לאישה – האם בעת מרידתה בבעל חוזרות לנותן המתנה או לבעל?

בשאלה זו עסק הגר"ש ישראלי זצ"ל (שם) שהביא את דברי הבית יעקב שכתב בהשגתו על מהרי"ו וזו לשונו: "ועוד דעל כרחך אינה צריכה להחזיר לבעל אלא לקרוביו, דהא הקרובים לא נתנו לו, רק לה, וזה נגד הסברא דלא מרדה בקרוב".

הגר"ש ישראלי פקפק בדבריו וכתב:

ולעניות דעתי יש לפקפק בזה כי אם אמנם הקרן ניתן לאשה, אולם הרי מאחר שדין נכסי מלוג עלה לענין שהבעל אוכל פירות, אם כן הרי זה ניתן בעקיפין גם לבעל, ולא ניתן לה להנאה של ממש רק לכשתתאלמן או תתגרש. ובזה ניתן להאמר שזהו כשניתק קשר האישות שלא בפשיעתה, מה שאין כן כשמרדה ופשעה בו – אין מן הדין שתזכה על ידי זה ותפקיע מהבעל את זכות אכילת הפירות שניתן מעיקרא על דעת כן שהוא יהנה מהם. ומאחר שהנותן סילק עצמו מהמתנה – זוכה הבעל בכל. וצריך עיון בזה.

וכן מצאתי להדיא בפסקי הלכות – יד דוד שהבאנו לעיל שכתב להדיא שהמתנה של קרובי הבעל חוזרת בעת מרידת האישה לידי הבעל.

ובהרחבה עסק בשאלה זו הג"ר שמואל שפירא זצ"ל (פד"ר כרך יח עמודים 271–282) והוכיח כן מדברי מהרי"ו עצמו.

ואכן המעיין בדברי מהרי"ו יראה נכוחה שהמתנות של קרובי הבעל חוזרים לבעל בעת מרידת האישה, שכן מהרי"ו עסק בתשובה זו בדין ודברים שבין הבעל לאישה בעניין החזר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מתנות ופסק שעל האישה להחזיר. וברור שכוונתו של מהרי"ו להחזיר לבעל ולא לנותן המתנה, שאם לא כן היה עליו לסייג זאת בתשובה. דוק ותשכח.

לסיכום פרק זה: מתנת קרובי הבעל חוזרות לבעל.

המתנה החוזרת – החלק בנכס או הסכום שהושקע ברכישתו עבור האישה

האם מתנת דירה שנתן הבעל או אביו לאישה (עם רכישה) חוזרת בעינה בעת המרידה או שהאישה מחויבת לשלם את הכסף ששולם?

בשאלה זו עסקו (בפד"ר כרך יד עמודים 21–22) הרה"ג צימבליסט, אזולאי ולוי שהביאו את דברי הגרי"ש אלישיב (בפד"ר כרך ד עמוד 266 וכרך ה עמוד 170) שכתב בדין בעל שהשקיע בנכסי מלוג של אשתו שהוא מקבל את הכסף שהשקיע ולא את הנכס שבו השקיע.

בהרחבה דן בזה הג"ר שמואל שפירא (בפד"ר כרך יח עמודים 271–282) שחלק והעלה במסקנתו שהמתנה חוזרת בעינה. למסקנה זו הגיע לאחר שנשא ונתן בדברי הגמרא בכבא קמא (קב ע"א) בסוגיית בני מערבא.

עוד דן בזה בהרחבה אב בית דין רחובות הגרנ"ש גורטלר שליט"א בספרו בכורי גשן (סימן לז) ולאחר שהביא את הסוגיה של בני מערבא ודן בשיטות הפוסקים ובסברותיהם, העלה במסקנתו שהמתנה חוזרת בעינה בעת מרידת האישה. כן הביא זאת בפסק הדין נשוא הערעור בקצרה.

שני טעמים מרכזיים נאמרו בדין זה:

האחד, שלדעת רוב הפוסקים בסוגיה זו המוכר עושה 'שליחות בעל המעות' ועל דעתו של בעל המעות הוא מוכר.

לטעם זה, מוכר הדירה במקרה דנן פעל בשליחות אבי המשיב שהוא בעל המעות ועל דעתו רשם את הדירה בטאבו על שם בעלי הדין.

והטעם הנוסף: מנהג המקום הוא שמי שמשלם למוכר הדירה, מתכוון לתת מתנה למי שהוא חפץ ביקרו, והמוכר של הדירה על דעת נותן המתנה נותן, ובמקרה שמדובר בכך של נותן המעות הרי שהוא נותן את המתנה על דעתו של הבן, אף שאת המתנה הוא רושם גם על שם כלתו.

אומדנה זו, לדעת הסוברים כן, היא אומדנה גדולה הבנויה ביסודה על תשובת מהרי"ו שהובאה להלכה בבית שמואל ובעוד רבים מן האחרונים.

לטעם זה, כל מתנה שנותנים הורי מי מבני הזוג לבני הזוג ורושמים אותה בחלקים שווים – הם מתכוונים לתת אותה בעיקר לטובת הבן או הבת שלהם, שיהיה לו מדור לצורך שימוש משותף במהלך הנישואין. אומדנה זו תלויה באומדנה שנאמרה במקורה בתלמוד, בגאונים ובפוסקים שהבעל נותן (וכן קרוביו, כנ"ל) "אדעתא למיקם קמיה, ולא אדעתא למישקל ולמיפק". לדבריהם, מאחר שאומדנה זו נפסקה להלכה, הרי שהיא מחייבת את מקבל המתנה שמרד להשיב את המתנה כמות שהיא.

טעם נוסף שהובא בכורי גשן הוא שבימינו שיש עליית מדד יש להתחשב בכוונת נותן המתנה.

לאחר העיון בסוגיה זו, אומדנה זו נראית לעניות דעתי סבירה בהחלט בתקופה בת ימינו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נעיר שכך נהגו לפסוק דייני ישראל במשך עשרות שנים וכמו שהבאנו מדברי חלקם.

גם אם נתחשב בדעה שהדירה אינה חוזרת בעינה אלא המתנה חוזרת לנותן לפי הכסף ששילם, ואם כן יש למערער טענה למוחזקות בעצם הרישום בטאבו, הרי שמאידך גיסא יש להתחשב במוחזקות של המשיב בכספים של הזכויות הפנסיוניות שעל פי חוק יחסי ממון עוברים לזכות המערער.

זאת ועוד: לעניות דעתי במקרה דנן שאבי המשיב העביר את תמורת הדירה ישירות למוכר ולא לבני הזוג – מוכח ממעשה זה שמטרתו הייתה להבטיח מדור לבנו, החייב במדור האישה, ומכאן שכוונתו הייתה על דעת שהאישה לא תפגע במערכת הנישואין עם בנו, שכן יש כאן אומדנה ברורה מכללא שלא על דעת למרוד במערכת הנישואין נתן מתנה זו, שהגבילה ברכישת דירה ולא נתן כסף לבני הזוג.

ברי לי שחשוב היה לנותן המתנה לתת דווקא את הבית למגורים משותפים בתנאי הברור והמובן מאליו שכל מרידה במערכת הנישואין תגרור אחריה השבת המתנה לבן. ולכן במקרה דנן יש יותר מסבירות לומר שגם הגרי"ש אלישיב זצ"ל היה מודה שהמערער צריכה להשיב את החלק בבית ולא את הכספים שניתנו לה.

במקרה זה שאבי המשיב העביר את כספי הדירה ישירות למוכר יש לראות בכך ראייה שכוונתו הייתה שהמוכר יפעל כשליח שלו לרישום את הדירה על שם הצדדים וכמו שכתבו הג"ר שמואל שפירא והגרנ"ש גורטלר בשם הפוסקים שבמקרה זה אין חולק שהמתנה חוזרת בעינה.

לסיכום פרק זה

המתנה שניתנה למערער, חוזרת בעינה.

לסיכום ובמענה לשאלות שהתעוררו במבוא לפסק הדין

- א. מורדת מחזירה את כל המתנות שנתנו לה הבעל או אביו או קרובו של הבעל.
- ב. טעם הדין: הבעל נותן לאישה את המתנה על דעת שיחיו יחד וישתמשו במתנה יחד ולא על דעת שתמרוד בו. ויש אומרים שמטעם קנס נגעו בה.
- ג. אין חילוק בין מתנות שנתן בעל לאישה לאלה שנתנו אביו או קרוביו.
- ד. אין חילוק בין סוגי המתנות.
- ה. אין חילוק מתי ניתנו המתנות.
- ו. אין חילוק אם יש ילדים או לא. פרט לדעת הגר"ש ישראלי שלדבריו שונה הדין אם יש קשר בין ילדי האישה לנותני המתנה. במקרה דנן, שנראה שנותן המתנה סבל מהתנהגות המערער, אין חולק שעליה להשיב את המתנה.
- ז. המתנה חוזרת בעינה למשיב. יש לסייג זאת בדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שבכרך ה' שבו נראה שקבע שהאישה מחזירה את כספי המתנה (אולם כבר ביארנו שבמקרה דנן נראה בבירור שגם הוא יודה שהמתנה חוזרת ולא הכסף).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

- ח. נחלקו הפוסקים אם המתנות חוזרות בעת מרידת האישה או בעת הגירושין.
- ט. במורדת בזנות שמתגוררת עם גבר זר בקביעות, אין צורך בהתראה והכרזה להפסידה את מתנותיה.
- י. אין חילוק אם המתנה נרשמה על ידי נותן המתנה בטאבו או לא, וזאת הן על פי ההלכה והן על פי החוק (בעניין משמעות הרישום כמתנה).

ועתה להיבט החוקי והמשפטי של מתנה זו שנתן אבי המשיב למעוררת הצדדים ובא כוח ציינו לכמה פסיקות אזרחיות בשאלה זו.

לאחר העיון בעמדות הצדדים ובחומר המצורף אציין שכבר עמד על מדוכה זו מנהל בתי הדין הרבניים (בפועל) הרב שמעון יעקבי (היהוה"מ"ש לשיפוט הרבני) במאמר שפורסם בקובץ שערי צדק (הוצאת עמותת הליכות עם ישראל, כרך ט) במאמר בחן הרב שמעון יעקבי היטב את הנושא הן מן ההיבט ההלכתי ולאחר מכן ניתח את הנושא גם מן ההיבט החוקי משפטי.

הואיל ובמאמר זה יש מענה הולם לשאלה זו בית הדין מוצא לנכון להביא את הדברים כהווייתם (פרט לתיקונים קלים).

להלן התייחסות הרב שמעון יעקבי להיבט המשפטי שכתב תחת הכותרת "השלכות חוק שיווי זכויות האשה לענייננו".

השלכות 'חוק שיווי זכויות האשה' לענייננו

בבג"ץ בבלי (בג"ץ 1000/92 חוה בבלי נ' בית הדין הרבני הגדול פ"ד מח(2) 221, להלן: "בג"ץ בבלי") נקבע כי בית דין רבני חייב לפסוק בענייני הרכוש שנכרכו בתביעת גירושין, בהתאם לחוק האזרחי. בכך בוטלה פסיקת בית המשפט העליון אשר הייתה קיימת מימים מימה, וקיבלה ביטוי זמן קצר קודם לכן בבג"ץ בעהם (בג"ץ 92 / 609 לינדה בעהם נ' בית הדין הרבני הגדול לערעורים מז (3) 288), שלפיה "הדין הולך אחר הדיין" גם לעניין הפסיקה בענייני רכוש.

הפסיקה בעניין בבלי סומכת עצמה בעיקר על חוק שיווי זכויות האשה, תשי"א – 1951, וכך אומר השופט (כתוארו אז) ברק (בג"ץ בבלי, הערה 54 בעמ' 233):

נמצא כי מאז חוק שיווי זכויות האשה:

"[...] 'נשרו' מענייני הנישואין [...] נכסי האשה וזכויות הבעל (או 'המשפחה') בהם [...]"

(השופט ח' כהן בבג"ץ 185/72 גור נ' בית הדין הרבני האזורי, ירושלים, ואח'] 15, בעמ' 769).

"[...] יחסי הממון בין בני זוג [...] אינם נכללים במסגרת 'ענייני נישואין', כאמור בחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג – 1953, ואין תחולתו של הדין האישי משתרעת עליהם"

(השופט מלך בע"א 384/88 א' זיסרמן נ' ד' זיסרמן [16], בעמ' 208).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מטעם זה הסתייגתי בע"א 2/77 [8] הנ"ל מעמדתו של השופט אלון – שאותה הבאתי לעיל – תוך שציינתי כי עמדתו של השופט אלון:

"[...] מבוססת על ההנחה כי שאלת שיתוף הנכסים בין בני הזוג היא 'ענין של נישואין'... להנחה זו אין בסיס, שכן על פי פסיקתו של בית-משפט זה, שיתוף הנכסים בין בני הזוג, אנו נובע מקשר הנישואין, ועל כן אינו 'ענין של נישואין', אלא נובע מהסכם מכללא בין בני הזוג, והוא חלק ממשפטנו החילוני [...]"

(שם [8], בעמ' 27).

אכן הלכות שיתוף הנכסים אשר פותחו על ידי בית המשפט העליון אינן נגזרות מאקט הנישואין ואין הן בגדר ענייני נישואין. הן נגזרות מהסכם בין הצדדים, והן חלק מחופש ההתקשרות המוכר בדין הכללי (ראה סעיף 24 לחוק החוזים (חלק כללי), תשל"ג – 1973). על כן חלות לא רק בזוג נשוי כדת וכדין, אלא גם בידועים בציבור. עמדתי על כך באחת הפרשות בצייני:

"[...] בסיסה המשפטית של הלכת השיתוף הוא בהסכם משתמע בין הצדדים ולא בעצם אקט הנישואין. כשם שהנישואין אינם תנאי מספיק, כך גם אין הם תנאי הכרחי, שכן גמירת דעתם של בני זוג לשיתוף יכול שתשתכלל מאורח חייהם המשותף כידועים בציבור [...]"

(ע"א 52/80 שחר נ' פרידמן [17], בעמ' 448).

על הלכת בג"ץ בבלי נמתחה ביקורת נוקבת על ידי המשנה לנשיא (בדימוס) מנחם אלון, במאמרו 'ערעורים והרהורים בעקבות פרשיות בבלי ולב' (פורסם ב"רב תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית – ספר הזיכרון לאריאל רוזן צבי ז"ל", 361): "אלה הן אמרות אגב [...] בטעות יסודן, ומן הראוי לסטות מהן."

אנו מזדהים, בכל הכבוד, עם הביקורת החריפה של המשנה לנשיא (בדימוס) אלון.

עם זאת ברצוננו להוסיף הערות אחדות.

אין חולק כי הדין אשר על פיו דן בית הדין הרבני בענייני נישואין וגירושין הוא דין התורה. אין גם חולק כי ההגדרות של מושגי הנישואין והגירושין הן על פי דין התורה. עסק בכך בהרחבה השופט המנוח משה זילברג ז"ל, בספר היסוד במקצוע זה, 'המעמד האישי בישראל'. קיימים על כך גם פסקי דין רבים של בית המשפט העליון.

על פי סעיף 1 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג – 1953, "עניני נישואין וגירושין" של יהודים בישראל יהיו בסמכות שיפוטם של בתי הדין הרבניים.

הגר"א גולדשמידט ז"ל ביאר את המונח "עניני נישואין" בשבתו בבית דין מיוחד (ביד"מ 1/55, סידס נ' סידס, פ"ד יב 1121, 1119):

כל דבר שהוא בין בעל לאשה, ויחסי ממון בכלל, כרוך לעצם יחס הנישואין בין הזוג, קשור ותלוי בקיומם של הנישואין, משפיע ומושפע מאורחם התקין והסדיר [...]"

אכן, פרשנות רחבה זו לא התקבלה על דעת הכול. אולם אליבא דכולי עלמא כולל המונח "עניני נישואין" עניני ממון שמקורן ב"מעמד הנישואין". ראה בעניין זה ביד"מ 1/50 (סידס נ' יו"ר ההוצל"פ ירושלים, פ"ד ח 1020, בעמ' 1025).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אין לצמצם ביטויים אלה למשפטים הסובכים אך על תקפות קשר הנישואין, כי אם מתפשטים הם גם על תביעות לקיום זכויות מסוימות הנובעות ממעמד הנישואין, כגון למשל הזכות להחזרת חיי האישות, ולא קיים יסוד הגיוני, מבחינת הסמכות, להבחין בין תביעות כאלה לבין תביעות לקיום זכויות בעלות אופי רכושני או כספי אשר אף הן מקורן במעמד הנישואין.

עולה מכך כי בית הדין הרבני מוסמך לתת כל צו הנראה לו גם בנוגע לרכוש המשותף בכל הנוגע להשלכות הממוניות כתוצאה של הכרזת האישות מורדת, וכן בתביעה לשלום בית, במסגרת סמכותו הבלעדית בענייני נישואין וגירושין.

(ראה גם מאמרו של, הרב ש' דיכובסקי, "בתי דין רבניים ממלכתיים: בעיותיהם והישגיהם. דיני ישראל יג-יד, עמ' יד :

אחד השטחים [...] לדעתנו יש בכך פגיעה עקיפה בסמכות בית הדין הרבני שכן נושא שלום בית הוא לכל הדעות בסמכותו בהיות חלק מענייני נישואין וגירושין [...] על מנת למנוע פירוק שיתוף משתמש בית הדין הרבני בהטלת צו עיקול על דירת המגורים בזאת נמנע אפשרות לביצוע פסה"ד של בית המשפט על פירוק שיתוף [...]

וראה במאמר הנ"ל (בהערה מס' 28) את אזכור פסקי הדין שניתנו על ידי בתי הדין, הלכה למעשה, שבסמכותם לתת כל צו הנראה לבית הדין (תיק מ"ד/9650-1, ערעור מ"ח/178 וכן תיק מ"ו/1514-5, תיק מ"ו/2272 וערעור מ"ו/134 ועוד). וכן ראה גם במאמרו "סמכות בתי הדין הרבניים בראי פסיקת בתי הדין" (דיני ישראל י-יא, עמ' טז-יז).

זו הגישה שהייתה רווחת ומקובלת בשנות השלטון העותומני בארץ ישראל, בתקופת המנדט הבריטי, ובשנותיה הראשונות לקיום המדינה. על פי גישה זו, בית הדין דן על פי ההלכה בכל ענייני ממון שנבעו מן הנישואין, כגון ענייני הנדוניה שחויב צד ליתן למשנהו, ענייני הכתובה, נכסי מלוג ופירותיהם, ההשלכות הממוניות של מורד או מורדת ועוד.

על פי פסיקת בית המשפט העליון, חל שינוי בגישה הנ"ל עם חקיקת חוק שיווי זכויות האשה, התשי"א – 1951, ועניין פירות נכסי מלוג "נשר" מתוך הרשימה של העניינים אשר בית הדין מוסמך לדון בהם על פי ההלכה. במהלך עשרות השנים שחלפו מאז, צומצמה עוד ועוד היקף סמכותו של בית הדין לדון על פי ההלכה, בענייני ממון שהם מ"ענייני נישואין וגירושין", אם באמצעות הוראות חוק המופנות ישירות אל בית הדין, ואם באמצעות פרשנות מצמצמת של בית המשפט העליון.

על הלכת סידים חזר גם השופט זילברג בע"א 8/59 גולדמן נ' גולדמן (פ"ד יג 1085, בעמ' 1091). באותו עניין נראה היה לשופט זילברג כי דרישת האשה שם "לסילוק יד בעלה מעל נכס מסוים" – "כנראה בעליל, אינה נובעת ממעמד הנישואין", אלא מזכויות אזרחיות רגילות הנתונות לה כבעלים של הנכס".

בהקשר זה ראוי לציין כי ד"ר אריאל רוזן צבי מונה בספרו "יחסי ממון בין בני זוג" (בעמ' 102), בין סוגי העניינים הרכושיים הטעונים הכרעה בעת פקיעת הנישואין :

עניינים רכושיים וממוניים שעילתם בדין העברי בדיני הנישואין ושהזכות לגביהם מתגבשת או פוקעת או מגיעה להסדרה עם הגירושין. על אלה נמנים הכתובה, החזרת המתנות שנתן בן זוג למשנהו וכיו"ב, אלה הם "ענייני נישואין", שממילא הסמכות הייחודית בהם מסורה לבתי הדין הדתיים. (הדגשה שלי – ש"י).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

טרם נתקדם, נתייחס לעוד שני הדגשים המבססים עוד את סמכותו של בית הדין לדון בכגון דא.

דומה שבכל רחבי הפסיקה של בית המשפט העליון ובכל הספרות המשפטית, אין חולק כי לבית הדין הרבני סמכות לדון בעניין הכתובה. והשאלה הנשאלת היא סמכות חוקית זו – להבדיל מן הסמכות ההלכתית – מנין באה לה?

בשום חוק לא נכתב בצורה מפורשת כי בית הדין מוסמך לדון בתביעת אישה לכתובה או בתביעת בעל לפוטרו מכתובה. האם ההיגיון המשפטי הצרוף לא היה מחייב שתביעת אישה לכתובה תידון בבתי המשפט האזרחיים בסדר דין מקוצר, כמו כל תביעה כספית הנסמכת על ראיות שבכתב?

אכן, הכתובה נזכרת באופן עקיף, למשל, בחוק הירושה, התשכ"ה – 1965 ובחוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג – 1973, אך בשום מקום לא נכתב במפורש כי בית הדין הרבני הוא המוסמך לדון בתביעת אישה לכתובה. למרות זאת, אין פוצה פה ומערער על סמכות בית הדין בעניין זה, והוא אכן דן בכך מקדמת דנא, על פי דין תורה. התשובה לשאלה היא שעניין הכתובה הוא "ענייני נישואין", ובית הדין הוא המוסמך לדון בתוצאות ממוניות הקשורות בנישואין. לאחרונה נקבע כך במפורש ובאופן החלטי על ידי בית המשפט העליון, בבע"ם 9692/02 פלונית נ' פלוני (טרם פורסם, פסקה 19 לפסק הדין):

[...] הדין העברי רואה את הכתובה לא רק כחיוב ממוני אלא כדין מדיני האישות, בעל זיקה לנישואין עצמם, עד אשר נקבע שאסור לקיים את הנישואין ללא כתובה. ייתכן שמסיבה זו רואים את הכתובה כ"ענייני נישואין" במובן סעיף 1 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג – 1953 (להלן: חשבד"ר) (ראו את דברי הנשיא ברק בעניין לוי בעמ' 814).

סעיף 2 לחשבד"ר קובע כי "נישואין וגירושין של יהודים ייערכו בישראל על פי דין תורה". ואמנם, מאחר והחוק מחיל את הדין העברי על נישואין בין יהודים, ודין זה מחייב את הבעל ליטול על עצמו את חיובי הכתובה, נראה שיש לסווג את הכתובה כחוב מכוח הדין – סעיף 2 לחשבד"ר – אשר מפנה לדין העברי. כאמור, סעיף 104(א)(4) לחוק הירושה קובע במפורש שהכתובה הינה "עילה הנובעת מקשר האישות" (דיון נוסף בסוגיה ראו בפסק דין של בית הדין הגדול, ערעור 1-22-9309 פלוני נ' פלונית, מצוי כעת ב-http://www.nevo.co.il/Psika_word/rabani/rabani-1-22-9309.doc)

ההדגש השני הוא מנהג בתי הדין לפסוק פיצויים כספים לטובת האישה המתגרשת. בפסיקה של בתי המשפט ובעיקר בספרות המשפטית דובר לא אחת על קיומו של מנהג כנ"ל, מנהג זה מופיע בספר **תעלומות לב** (רבי אליהו חזן, אבן העזר חלק ב, הלכות גיטין סימן א), בספר **שמחה לאיש** (הראשון לציון רבי יעקב שאול אלישר, אבן העזר סימן ה, לג), בספר **משפטי עוזיאל** (הראשון לציון רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל, אבן העזר, סימן צו, בעמ' שפ). כן מופיע המנהג כמה וכמה פעמים באוסף פסקי דין של הרבנות הראשית לארץ ישראל (בעריכת ז' ורהפטיג) ובפסקי דין רבניים, כרכים א', ז' וט' ועוד.

גם בעניין זה לא היה חולק כי בית הדין מוסמך לפסוק פיצויים בעת הגירושין, בהתאם לשיקול דעתו על פי כללי ההלכה. ושוב, השאלה הנשאלת היא מה מקור סמכותו החוקית של בית הדין לעשות כן? התשובה הברורה לכך היא שהמחוקק האזרחי הכיר מאז ומתמיד בסמכותם של בתי הדין מכוח עיסוקם ב"ענייני נישואין וגירושין", לדון ולפסוק בענייני ממון הנובעים מן הנישואין, כאשר בתוך גדר סמכותו מוסמך בית הדין לשיקול שיכולי צדק ע"פ

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עקרונות ההלכה. אף אם על ידי פסיקתו מפקיע בית הדין זכויות קנייניות לכאורה של מי מהצדדים (וודאי שעל ידי פסיקת פיצויים לאישה מפקיעים את קניינו של הבעל) מוסמך בית הדין לעשות כן, כשהוא דן ב"עניני נישואין וגירושין".

נגד התיזה שהננו מנסים להעמיד כאן קיימת פסיקה של בית המשפט העליון בע"א 384/88 , זיסרמן אריאלה נ' זיסרמן דוב (פ"ד מג'3), 205, עמ' 208–209). ואלו הם דברי השופט מלץ, שם:

הדין העברי מכיר עקרונית בהדירות של מתנות הניתנות בין בני זוג לפני ובמהלך הנישואין (ראה שרשבסקי, דיני המשפחה, מהד' III, עמ' 437). לטענת המערערת, יש לתת תוקף לדין זה כדין מתנה מיוחדת, שהוא חלק מן הדין העברי החל ב"עניני נישואין" (דעה זו מעלה פרופ' רוזן צבי בספרו יחסי ממון בין בני זוג (תשמ"ב), עמ' 147).

אינני מקבל טענה זו. יחסי הממון בין בני זוג, ותוקף המתנות בכלל זה, אינם נכללים במסגרת "עניני נישואין" כאמור בחוק שיפוט בתי דין רבניים ואין תחולתו של הדין האישי משתרעת עליהם. כפי שהסביר פרופ' פ' שיפמן בספרו דיני המשפחה בישראל (1984):

המסגרת הכוללת של יחסי ממון בין בני זוג פותחה בפסיקת בית המשפט העליון אשר קבעה את העקרון שרכוש שנרכש על ידי בני הזוג במאמץ משותף של שניהם, חזקה עליו ששיך להם בחלקים שווים. יחסים אלה לא נתפרשו בגדר המושג "עניני נישואין", כיון שיסודם היה כוונתם המשוערת של הצדדים כפי שהיא מוסקת מאורח חיים המיוחד ולא זכויות הנובעות ממעמד הנישואין בתור שכזה [...]. יש לשים לב לכך שאילו היו רואים ענינים אלה כחלק מעניני נישואין, התוצאה הבלתי נמנעת היתה מסירתם לשיפוטו היחודי של בית הדין הדתי, דבר הנוגד את הזקקותו העקבית של בית המשפט המחוזי לענינים אלו.

בפרשת זיסרמן היה מדובר בדיון שהתנהל בבית המשפט האזרחי, בתביעה אזרחית שעילתה יכולה להיות אך ורק חוק המתנה או חוק אחר מדיני החוזים.

בית המשפט האזרחי לא הוסמך לדון בענינים רכושיים הנובעים מ"מעמד הנישואין". גם כאשר הוא דן במכלול דיני המשפחה, הוא דן לפי החוק האזרחי, אלא אם כן יש הפניה מפורשת לדין הדתי, כפי שיש ביחס לדין המזונות. בפרשת זיסרמן דן בית המשפט העליון בערעור אזרחי, ולפיכך יש לראות את אמירתו לעיל, לענין היקף סמכות בית הדין בדונו ב"עניני נישואין", כאמרת אגב.

שם לא היה מדובר בסיטואציה שאישה הוכרזה כמורדת, כאשר הבקשה היא לתת להכרזה זו את הנפקות הממוניות שיש לתת על פי הדין העברי.

לעומת זאת, כשהעניין עולה בבית הדין כחלק מהכרזת מורדת, מתעוררת שאלה שונה מזו שהתעוררה בפרשת זיסרמן. כאשר הוכרזה האישה כמורדת ובית הדין התבקש להחיל עליה את דיני מורדת, דהיינו הפסד כתובה והפסד המתנות שנתן לה בעלה במהלך חיי הנישואין, זהו דיון בלב ליבם של "עניני נישואין".

כאן מתעוררת שאלה נוספת: אם בית הדין אינו מוסמך לקבוע כי כחלק מדיני הנישואין, מפסידה האישה שהוכרזה מורדת את המתנות אשר נתן לה בעלה, במה כוחו לפסוק כי היא הפסידה את כתובתה?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בבג"ץ בבלי, למרות פגיעתו הקשה בבתי הרבניים ובהלכה, הכיר בית המשפט העליון בכוחו של בית הדין הרבני לפתח את המשפט על פי עקרונות הדין העברי, ובלבד שלא יהיה בכך אלמנט של הפליה (בג"ץ בבלי, הערה 54, בעמ' 241):

ודוק: על פי הקונסטרוקציה המשפטית שאותה אנו מניחים ומנתחים עתה, אין תחולה ישירה בבית הדין הרבני להלכות שיתוף הנכסים שנקבעו בבית המשפט העליון. בית הדין הרבני רשאי לפתח לעצמו הלכות משלו, על פי כללי המשפט העברי, ובלבד שיקיים תנאי חיוני זה, שהלכותיו יבטיחו שוויון בין בני הזוג וימנעו הפליה של האישה באשר היא אישה.

(הדגשה שלי – ש"י)

במלים אחרות: אף כי בכל הנוגע למשפט האזרחי הכללי, שאינו חלק מענייני המעמד האישי והדין האישי, צריכים בתי הדין הדתיים להפעיל את המשפט האזרחי הכללי, כפי שהוא נחקק על ידי המחוקק ומתפרש ומתפתח על ידי בתי המשפט, אין מניעה שבתי הדין הרבניים יפתחו לעצמם הלכות משלהם בענייני המשפט האזרחי, כל עוד מבטיחות אלו שוויון ומניעת הפליה.

אם כפי שהראינו לדעת, ניתן לבסס את דין החזרת מתנות במקרה של מרידת בן זוג, על דינים שוויוניים לשני בני הזוג, הן כלפי האישה והן כלפי הבעל, אפשר יהיה להמשיך ולהפעיל בבתי הדין הרבניים את דיני החזרת המתנות במקרה של מרידה.

עד כאן דבריו של הרב יעקבי במאמרו הנזכר.

העולה ממאמר זה לענייננו

לאחר הניתוח המשפטי הנ"ל שבו התייחסות לפסיקה האזרחית והמבהיר באופן הברור ביותר את ההתייחסות ההלכתית והמשפטית לדין מורדת, אנו מוצאים לנכון לאמץ את סיכום הדברים ולהחיל אותם גם במקרה דנן. קרי: אין סתירה בין ההיבט ההלכתי לבין ההיבט החוקי והפסיקה האזרחית בנתונים המונחים לפנינו במקרה דנן כפי שהצגנו אותם עד כה.

נוסיף ונאמר: דין מתנות במורדת יש לו קשר ישיר לדין כתובה ותוספת כתובה לדעת כמה מן הפוסקים, ובוודאי כאשר לבית הדין הסמכות לדון בתנאי הכתובה, נגזר מכך שלבית הדין הסמכות לדון גם במתנה שניתנה למורדת שהם חלק מענייני האישות.

עמדה זו מקבלת חיזוק ממאמר שפרסמו בקובץ משפט ועסקים (טז, תשע"ד (דצמבר 2013) 465–518) ד"ר יצחק כהן וד"ר אמל ג' בארין (מרצים בכירים בפקולטה למשפטים, הקריה האקדמית אונו) שם עסקו בהרחבה וככותרת מאמרם ב"יחסים מחוץ לנישואין כשיקול בחלוקת הרכוש המשפחתי – עיון מחודש במשפט הישראלי".

במאמרם הובאו הפסיקות האזרחיות החל מסוף שנות השבעים בארבעה פרקים ובהתייחס לפסיקות הערכאות בארה"ב בעניין זה של שיקולי האשמה של מי שגרם לפירוק השיתוף.

ראה שם פרק ג' בעניין הטיעון המוסרי שיש לתת את הדעת עליו במקרים של קיום יחסי אישות מחוץ לנישואין.

וראה שם בעמודים 515–517 בהצעה למשפט הישראלי ובסיכומו של המאמר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וראה עוד פסיקת בית המשפט העליון בע"מ 7272/10 (פלוגית נ' פלוני) – שם נדונו הנסיבות המיוחדות שבית המשפט צריך להתחשב בהן בבואו להכריע בשאלה של הפעלת שיקול דעת למקרים חריגים כעין האמור בסעיף 8 לחוק יחסי ממון.

מסקנת הדברים היא שגם בפסיקה האזרחית יש סמכות להפעיל שיקול דעת רחב במקרים חריגים להפעלת סעיף 8 לחוק יחסי ממון.

כאמור, במקרה דנן יש להפעיל שיקול דעת רחב בדין החזר מתנות במקרה חריג זה של השלכת המשיב מהבית תוך כדי הכנסת גבר זר לבית שניתן במתנה על מנת לחיות יחד ולא על מנת להכניס גבר זר.

נאמנים עליו דברי הרה"ג גורטלר שליט"א – שישב עם עמיתיו והכיר את הצדדים לפני ולפנים – שזה מקרה חריג ביותר שלא נתקל בו בתקופת כהונתו, זה כעשרים ושש שנים.

בנסיבות הללו אין עילה מוצדקת להתערב בשיקוליו של בית הדין שדן ופסק בהתאם לשיקול דעתו ולאחר שישב אב בית הדין על מדוכה זו גם בספרו בכורי גשן ועמד על שורש הדין.

לסיכום סוגיית החזרת המתנות

הנשר הגדול הרמב"ם – בדבריו שבספרו היד החזקה, שהבאנו בריש דברינו, כתב בדין מורדת:

ואינה נוטלת משל בעלה כלום, ואפילו מנעל שברגליה ומטפחת שבראשה שלקחן לה פושטת ונותנת. וכן כל שנתן לה מתנה מחזרת אותו, שלא נתן לה על מנת שתטול ותצא.

דבריו – שנפסקו להלכה בשולחן ערוך ללא חולק וללא חילוקים – הם מגדלור לפסיקת ההלכה במקרה דנן וכפי שהבאנו זו דעתם של הגאונים והראשונים: הרי"ף, הרי"מ מיגאש, הרא"ש, הטור, הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א, בעל העיטור, המאירי ועוד.

סברה זו שכתב הרמב"ם מבוססת על אדני התלמוד, הגאונים והראשונים ואין לסטות ממנה כמלוא נימה. ומה גם הבאנו סימוכין לכך שגם החוק והפסיקה האזרחית אינם מנוגדים לסברה זו – לפחות בחלק מן הפסיקות האזרחיות.

הטענות הנוספות שעלו בערעור

עתה נעיין בטענות הנוספות של המערערת על סדר הדברים שהובאו בדבריי בפרק המבוא ב"טיעוני המערערת המרכזיים".

סעיפים א–יא מתייחסים לטיעוני המערערת על עצם קביעת בית הדין קמא – הגדרתה כמורדת והקביעה (בדעת הרוב) שלא מגיעה לה מחצית הדירה בהתאם לחוק ולפסיקה האזרחית.

ניתנה להם התייחסות מפורטת ומנומקת בפסק הדין:

טענתה על קביעת בית הדין (בדעת הרוב) שכל הדירה חוזרת למשיב ללא התייחסות ליתרת הסכום שלא שילם אבי המשיב קיבלה מענה בקבלנו חלקית את טענתה וההכרעה בדבר קבלת כשישית משווי הדירה בהתאם לנתונים העובדתיים שהונחו לפנינו, ובהיעדר הוכחות לטיעוני המערערת (בסעיף יא) כי השתתפה ביותר מהסכום של ארבעים אלף דולר משווי הדירה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

באשר לטענה שבסעיף יב בעניין חלוקת הסכום שהיו בחשבון המשותף:

בית הדין קמא קבע את עמדתו לאחר ששמע את טיעוני הצדדים במכלול נושאים שעמדו לפניו והכריע במסגרת פשרה את מה שהכריע.

בית הדין עיין בחומר שבתיק בית הדין האזורי ובפסק הדין נשוא הערעור. לא מצאנו טעות הנראית לעין בשיקולי דעת בית הדין לקביעת הפשרה כפי הנתונים שהונחו לפניו.

באשר לטענה שבסעיף יג בעניין חלוקת הזכויות הסוציאליות בהתאם לחוק:

מוטב לטיעון זה שלא היה נברא שכן מבדיקה של בית הדין עולה כי בית הדין קמא הפנה את הצדדים לרואה חשבון לביצוע אקטואריה ואילו הצדדים לא פנו אליו.

עובדה זו התבררה בהחלטת בית הדין קמא מיום ל' בכסלו תשע"ח (18.12.2017) שהונחה לפנינו. בית הדין רואה בחומרה רבה את התנהלות המערערת הלוקה בחוסר תום לב – המצאת טיעון תוך כדי העלמת החלטת בית הדין קמא להפנותם לרואה חשבון.

באשר לטענה האמורה בסעיף יד בעניין המניה:

עינו בחומר שבתיק ובפסק הדין נשוא הערעור ונוכחנו לדעת שהצדק עם בית הדין קמא. קביעתו מתבססת על העובדה שהכיח המשיב, שבעת שאבי המשיב רכש את המניה לבנו עדיין לא היו הצדדים נשואים. העובדה שהמערערת הייתה בהיריון מהמשיב אין בה כדי לזכות אותה במחצית המניה.

באשר לטענה שבסעיף טו בעניין חיובה במחצית סכום 400,000 ש"ח לאבי המשיב:

עינו בצ'ק שהונח לפני בית הדין קמא שבו נכתב כדלהלן: "אני [פלונג] אני [פלונג] אני [פלונג] קיבלנו צ'ק על סך 400,000 ש"ח מ[אביו של פלונג], מתחייבים להחזיר את הסכום הנקוב בזמן מכירה של הדירה ב[...]" חתומים עליו שני בני הזוג.

בית הדין סבור שצדק בית הדין קמא בנימוקיו שעצם העובדה שהמערערת חתומה על הצ'ק היא הוכחה שנטלה הלוואה מאבי המשיב. טענתה שעל הכתוב "מתחייבים להחזיר את הסכום הנקוב בזמן מכירה של הדירה בעיר [...]" לא חתמה וכי הוא נוסף לאחר מכן – אינה נראית סבירה.

הפער הגדול בין השורות אינו מראה כדבריה, מה גם שלטענתה השנייה – שהצ'ק ניתן למשיב על מכירת דירה שהייתה בבעלות המשיב לאביו – אין בסיס. העובדה שהיא חתומה על שקיבלה צ'ק מאבי המשיב מעידה שהצ'ק ניתן כהלוואה ולא כתמורה. נימוקי בית הדין מבוססים בעניין זה היטב, ולא מצאנו טעות בשיקול דעתו של בית הדין ובנימוק ההלכתי שכתב.

ברם יש להעיר: בית הדין קמא בפסק הדין נשוא הערעור קבע כדלהלן:

הצדדים חייבים לשלם לאבי התובע מר [...] 400,000 ש"ח שהלווה להם בתאריך כ"ד בסיוון תשע"ב (14.6.2012) לצורך קניית דירה. נציין שכסף זה נמצא אצל קבלן, הצדדים נתנו לו כסף זה לצורך רכישת דירה, ולאחר מכן הרכישה בוטלה. הקבלן ממתין לפסיקת בית הדין למי להעביר את הכסף. ולכן על פי פסק דין הקבלן יעביר לאבי הבעל סך של 400,000 ש"ח.

עד כאן מפסק הדין בעניין זה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

קביעה זו נעשתה בצדק. ברם מאחר שאבי המשיב נפטר בתקופה שלאחר מתן פסק הדין וייתכן שיש יורשים נוספים פרט למשיב, כמו כן ייתכן שקיימת צוואה שכתב המנוח (אבי המשיב) לצדדים נוספים, אין בסמכות בית הדין להוציא פסיקה זו ללא קבלת עמדת יורשי המנוח הנוגעים בדבר, או של מי שזכו בעיזבון בצוואה.

לאור האמור קובע בית הדין: על המשיב להמציא לבית הדין בתוך ארבעה עשר יום תשובה לשאלה אם ניתן צו ירושה על נכסי המנוח או צו לקיום צוואה. אם אכן ניתן צו עליו להמציאו לבית הדין.

אם יתברר כי המשיב הוא יורשו היחיד של אביו המנוח, אזי פסק דין קמא בעניין זה בעינו עומד בכפוף להמצאת צו ירושה או הצו לקיום צוואה.

באשר לטענה האחרונה – בסעיף טז – בעניין חיוב המערערת במלוא שכר דירה מיום פתיחת תיק התביעה ולא במחצית שכר הדירה, מיום שבית הדין קיבל את דוח החוקר פרטי:

בית דיננו קבע בפסק הדין כי המערערת זכאית לכשישית מהדירה. אשר על כן יש לחשב את שווי תשלום דמי שכר דירה בהתאם לחלק היחסי של המשיב בדירה. באשר למועד תחילת החיוב, בית הדין אינו מוצא לנכון שבית הדין קמא טעה לאחר חקירת הצדדים והיכרותו רבת השנים עם הצדדים.

יש דין ויש דין

עם סיום כתיבת פסק דין זה אי אפשר להתעלם מהמסר הברור היוצא מפסק הדין.

בית הדין דן ופוסק ומתווה את הדרך הראויה ביותר לחיזוק התא המשפחתי, בחינת "בית" הוא מבצרי", לביסוסה של מערכת נישואין בריאה.

ידע גם ידע כל מי שמתכוון למרוד בבן או בבת זוגו שלא יקבל מתנה שניתנה במסגרת חיי הנישואין מבן או מבת זוגו, מתנה שניתנה לו על דעת חיים משותפים ללא מרידה. יש כאן תנאי מכליל ברור המבוסס על אדני ההלכה החוק והצדק הטבעי, שמתנה זו ניתנה כל עוד לא הייתה מרידה (המוגדרת כמרידה בעיני בית הדין) במערכת הנישואין, והמורד – לא יעלה בידו זממו ולא יצא עם רכוש שניתן לו כמתנה, לבן זוג זר שעומו בחר לחלוק את חייו החדשים, בגדר של "ועזבו לאחרים חילם" (תהלים מט, יא).

כל דרך אחרת כמוה כעידוד לפירוק התא המשפחתי ולפירוק החברה הישראלית מערכים בסיסיים של צדק ויושר. יש בה פגיעה מהותית בזכויות הבסיסיות ביותר של נותן מתנה במערכת נישואין.

אפשר לראות זאת, כהנהגה של "מיטה יהודית" כנגד הנהגה של "מיטת סדום" – בחינת "הרצחת וגם ירשת".

נוסף ונאמר: בדיברה העשירית שבעשרת הדיברות נאמר: "לא תחמד בית רעך, לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושרו וחמרו וכל אשר לרעך" (שמות כ, יד). קשר ישיר בין הצינוי "לא תחמד בית רעך" לבין הצינוי "לא תחמד אשת רעך" והוא שלא יחשוב איש לחמוד בית רעהו באמצעות חמדה של אשת רעהו כדי לעשוק את נכסיו של רעהו.

רעיון מוסרי טמון בדיברה זו: לא ייתכן לגזול ממון של חברו באמצעות חמדת אשת רעהו והוא הדין גם להפך.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

רעיון ומסר זה היה נגד עיניי והנחה אותי במתן הכרעתי להוציא את האמת והצדק לאור עם התשתית ההלכתית והמשפטית ששימשה את בית הדין בפסק הדין.

מסקנות

לאור האמור יש לפסוק אם יסכימו עימי עמיתי:

א. הערעור מתקבל בחלקו כדלהלן:

1. המערערת זכאית ל^{16.95%} משווי הדירה.

2. יש להפחית מחיוב המערערת בדמי שימוש שניתן בפסק הדין נשוא הערעור 16.95% מגובה הסכום שקבע בית הדין קמא.

ב. באשר לערעור בעניין החוב לאבי המשיב:

על המשיב להמציא לבית הדין בתוך 14 יום צו ירושה או צו לקיום צוואה ובה הפירוט הזוכים בעיזבון אביו המנוח.

עם קבלת האמור יוציא בית הדין החלטה משלימה בערעור זה.

ג. יתר טיעוני המערערת נדחים בהיעדר ראיות ובהיעדר תשתית הלכתית ומשפטית.

ד. אין צו להוצאות ועל המזכירות להשיב את כספי הערבות למערערת.

הרב מימון נהרי

קראתי בעיון רב את אשר כתב בתחילה וראש, כבוד הרה"ג יעקב זמיר שליט"א בבקאות נפלאה ובבהירות יתירה בסוגיה סבוכה ומורכבת זו של החזרת מתנות במורדת ואת שהוסיף על כך כבוד הרה"ג מימון נהרי שליט"א באריכות ובבהירות לבאר את כל הסוגיה, משורשי הדין ועד לפסיקת ההלכה.

ואף ידי, יד זעירא ודקיקא, תיכון עימם בהתפעלות רבתי מכל אשר כתבו הוכיחו וביארו.

אולם, באשר למסקנתם בתיק שבפנינו בכל הנוגע להחזרת הרישום בטאבו או לשינוי הרישום של הדירה המדוברת (וממילא, לאופן הפירוק בשיתוף בדירה) – אלמלי שמדובר בהליך של ערעור, שבו איננו רשאים להתערב בפסק דין של בית דין אזורי אלא על פי העקרונות שבתקנה קל"ה לתקנות הדיון של בתי הדין הרבניים, היה מקום להסיק אחרת בכל סוגיית הרישום בטאבו, ובפרט כאשר מדובר בתשלום חלקי ולא מלא של כל העסקה.

הרב ציון לוז־אילוז

פסק דין

לאור כל האמור בנימוקים המפורטים פוסק בית הדין:

א. הערעור מתקבל בחלקו כדלהלן:

1. המערערת זכאית ל^{16.95%} משווי הדירה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

2. יש להפחית מחיוב המערערת בדמי שימוש שניתן בפסק הדין נשוא הערעור 16.95% מגובה הסכום שקבע בית הדין קמא.

ב. באשר לערעור בעניין החוב לאבי המשיב:

על המשיב להמציא לבית הדין בתוך ארבעה עשר יום צו ירושה או צו קיום צוואה ובו שמות הזוכים בעיזבון אביו.

עם קבלת האמור יוציא בית הדין החלטה משלימה בערעור זה.

ג. יתר טיעוני המערערת נדחים בהיעדר ראיות ובהיעדר תשתית הלכתית ומשפטית.

ד. אין צו להוצאות ועל המזכירות להשיב את כספי הערבות למערערת.

ה. פסק הדין ניתן לפרסום ללא פרטים מזהים.

הרב ציון לוז-אילוז

הרב מימון נהרי

הרב יעקב זמיר